

**T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**VAKFIYESİ IŞIĞINDA ŞAH SULTAN VE ZAL MAHMUD
PAŞA KÜLLİYESİ: CAMİ, MEDRESE, TÜRBE VE ÇEŞMESİ**

BETÜL KAHRAMAN

160121002

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. ABDÜLKADİR ÖZCAN

İSTANBUL 2019

TEZ ONAY SAYFASI

FSMVÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı yüksek lisans programı 160121002 numaralı öğrencisi Betül Kahraman'ın ilgili yönetmeliklerin belirlediği tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**Vakfiyesi Işığında Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa Külliyesi: Cami, Medrese, Türbe ve Çeşmesi**” başlıklı tezi aşağıda imzaları olan jüri tarafından 04.01.2019 tarihinde oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Abdülkadir Özcan

(Jüri Başkanı-Danışman)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Doç. Dr. Nurdan Şafak

(Jüri Üyesi)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Prof. Dr. Zekai Mete

(Jüri Üyesi)

Bandırma 17 Eylül Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağılı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Betül KAHRAMAN

VAKFİYESİ İŞİĞİNDA ŞAH SULTAN VE ZAL MAHMUD PAŞA KÜLLİYESİ: CAMİ, MEDRESE, TÜRBE VE ÇEŞMESİ

ÖZET

Bu çalışmada Osmanlı medeniyetinin en önemli değerlerinden olan Vakıflar'ın bir örneği olarak Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa Vakfı ele alınmıştır. Tezimizde yer alan bu vakıf tarihi kaynak değeri yüksek olan vakfiyeler üzerinden değerlendirilmiştir. 16.yy sonunda kurulan bu vakıfın kurucuları olan II.Selim'in kızı Şah Sultan ile eşi Vezir Zal Mahmud Paşa'nın hayatı ve kurmuş oldukları vakıflar hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmamızda temel kaynak olarak kullandığımız vakfiye incelenmiş olup, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan ilgili belgeler, kaynak eserler ve literatürde yer alan bilgilerle desteklenmiştir. Zikredilen malzemelerden yola çıkarak, Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa'nın kurduğu vakıfların idaresi konusunda vakfın kuruluşundan Osmanlı Devleti'nin son dönemine kadar olan süreç değerlendirilmiş ve bu vakıflara ait analizler ile kayda geçen müderrisler tablolştırılmıştır. Bunun yanında Şah Sultan'ın çeyiz listesi ve düğünü için yapılan harcamalar ortaya konmuştur.

Bunlara ilaveten bânîlere ait mimari eserler hakkında bilgi verilmiş ve bu eserlerden günümüze kalanların bir kısmı fotoğraflanmıştır.

Bu tez ile vakfiyelerin, biyografi çalışmalarına ve bölge tarihlerinin günyüzüne çıkarılmasına olan etkisini gösterip, doğru bilinen yanlışları düzelterek yapılacak yeni araştırmalara katkı sağlamış olduğumuzu düşünüyoruz.

IN CONSIDERATION OF ITS VAQFIYYE, ŞAH SULTAN AND ZAL MAHMUD PASHA COMPLEX: MOSQUE, MADRASAH, TOMB AND FOUNTAIN

ABSTRACT

In this study, Şah Sultan and Zal Mahmud Pasha Charity was taken into consideration as an example of “Charities” which is one of the most important values of Ottoman Civilization. In our thesis, this charity was evaluated among the historical vaqfiyyes that have resource value. Life story of founders of charity who was the daughter of Selim II, Şah Sultan and her husband Vizier Zal Mahmud Pasha and information about their charities which were founded at the end of 16th Century, were stated.

In our study, vaqfiyyes were used as our main source and analysed, and supported with the documents in Ottoman Archive, source books and information in the literature. Starting with the above mentioned materials, the period from the foundation of the charity until the last time of Ottoman Empire about the management of the charities founded by Şah Sultan and Zal Mahmud Pasha were evaluated. And analysis and related mudarrises were shown in tables. Besides Şah Sultan’s dowry list and wedding expenses were stated.

Apart from these, information about architectural works owned by founders were given and some of them’s photos were added.

With this thesis we believe we could show the vaqfiyyes effect on biography studies and their locations histories and would contribute some positive effect on new studies correcting the wrong information.

ÖNSÖZ

Kavimlere ayrılarak toplu halde yaşayan insanlar, kadın olsun erkek olsun fitratlarında var olan görev ve sorumlulukları yerine getirmek için sürekli bir gayret içerisinde. Buna bağlı olarak yüce Yaratıcının emirlerini aktaran Hz.Peygamber'in öğütlerinden biri de sadaka-i cariye tavsiyesidir. Sadaka-i cariye uygulamasının en makbulü ise, getirisi baki olan ve ölümlle bile son bulmayan vakıftır.¹

İslam Medeniyeti ile hız kazanan vakıf kurma uygulaması, Osmanlı Devleti'nde altın çağını yaşamıştır. Padişahlar, vezirler, hanedan üyeleri, devlet adamları başta olmak üzere halktan da katılımın olduğu vakıflar Osmanlı sınırlarında çeşitli bölgelerde gözükmektedir.

Vakıf kurma işleminin esaslarından olan ve bu işlemin tarihe kaydedilmesini sağlayan vakfiyeler ise hukukî değerlerinin dışında, ait oldukları dönemin iktisadî, sosyal, idarî, dinî ve kültürel tarihinin analizi kadar, şehir ve iskân tarihi ile tarihî coğrafyasının incelenmesi, tarihî şahsiyetlerin hayatlarının aydınlatılması noktasında da ayrı bir önem arz etmektedir.²

Bu tezde tarihi kaynak değeri yüksek olan vakfiyelerden yararlanılarak Osmanlı Devleti'nin bir kadın hanedan üyesi olan II. Selim'in kızı Şah Sultan ve devletin yönetim kadrosunda bulunan Vezir Zal Mahmud Paşa'nın kurmuş oldukları vakıflar tanıtılmıştır. Böylece vakfiyeden yararlanarak gerek biyografileri gerekse de kurmuş oldukları vakıflar hakkında en doğru bilgiler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa hakkında literatürde özel çalışmalar bulunmamaktadır. Fakat külliye hakkında yapılan çalışmalar mevcuttur. Zal Mahmud Paşa Külliyesi hakkında bir *DİA* maddesi³, Aptullah Kuran⁴ ve Zeki Sönmez⁵'in

¹Mevlüt Çam vd., **Vakıf Kuran Kadınlar**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2018, s. 3.

²Ufuk Gülsoy vd., **Bir Medeniyetin İzdüşümü Vakıflar**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 2012, s.52.

³İsmail Orman, "Zal Mahmud Paşa Külliyesi", **DİA**, XLIV, İstanbul 2013, s. 109-111.

⁴Aptullah Kuran, "Zâl Mahmud Paşa Külliyesi", **Boğaziçi Üniversitesi Dergisi**, I, İstanbul 1973, s.65-81.

hazırladığı iki makale ve bir adet mimarlık bölümü yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Ayrıca Mustafa Güler⁶'in Eyüp Sultan Sempozyumu'nda Zal Mahmud Paşa Vakfiyesi ile ilgili bir tebliği vardır.

Vakfiye odaklı yapmış olduğumuz araştırmanın başlangıcında hem Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde hem de Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa'ya ait kayıtların taranması neticesinde bir adet vakfiyeye ulaşıldı. Bu vakfiyenin değerlendirilmesiyle eş zamanlı olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde konuyla ilgili ulaşılabilen belgeler ayrıntılı bir şekilde incelenerek boşlukta kalan bilgiler doldurulmaya çalışıldı. Ayrıca literatür taraması yapılarak konuların kronolojik bütünlüğünün sağlanmasına gayret edildi.

Giriş bölümünde konumuzun temelini oluşturan vakıf müessesesinin bir bütün içerisinde incelenip daha iyi anlaşılabilmesi için vakıf kurumu ve vakfiyeler hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa'nın biyografilerine yer ayrılmış, Şah Sultan'ı konu edinen, ulaşılabildiğimiz tüm kayıtlar latin harfleri ile verilmiştir. Çeyiz ve düğün harcamaları ile ilgili belgeler tablolar halinde ele alınmıştır. İkinci bölümde Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa'nın 1594/1002 tarihli vakfiyesi değerlendirilmiş vakfiyede yer alan bilgilere göre külliye ve vakfın diğer birimleri hakkında tablolar oluşturulmuş, çeşitli analizler ve yorumlar yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa'nın yaptırmış oldukları medreselerde çalışan müderrislerin ismi ve çalıştıkları tarih aralığı tablolar halinde gösterilmiş, Osmanlı Devleti'nin son döneminde vakfın durumuna ve külliyenin geçirdiği onarımlar üzerinde durulmuştur. Ekler kısmında ise vakfiyenin latin harflerine aktarılmış hali bulunmaktadır. Kullandığımız vakfiye metni, bazı vesikalar ve külliyeye ait çeşitli görselleri de bu kısımda görebilmek mümkündür.

⁵ Zeki Sönmez, "Eyüp Zal Mahmud Paşa Külliyesi'nin Tarihlendirme Sorunu ve Sinan'ın Mimarlığındaki Yeri", *I. Eyüpsultan Sempozyumu, Tebliğler*, İstanbul 1998, s. 90-98.

⁶ Mustafa Güler, "Şah Sultan ile Zal Mahmud Paşa Vakfiyesi", **Eyüp Sultan Sempozyumu V Tebliğler**, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2002, s. 211-217.

Bu tezin ortaya çıkmasına vesile olan isimleri zikretmek ise çalışmamızın kısa; ama manevî değeri yüksek bir yönünü oluşturmaktadır. Konu seçiminden tezin son anına kadar tecrübelerini esirgemeyen ve araştırmalarını titiz bir Şekilde takip ederek yönlendirmelerde bulunan çok kıymetli muhterem hocam Prof. Dr. Abdülkadir

ÖZCAN'a; tez süresince Arapça ibareler için bana vakit ayıran ve sorularımı cevaplama zahmetine katlanan Doç.Dr. İbrahim TÜFEKÇİ'ye; niversite eğitim hayatım boyunca desteklerini hiç esirgemeyen Doç. Dr. Nurdan ŞAFAK'a teşekkür borçluyum.

Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki araştırmalarım sırasında göstermiş oldukları bilgi paylaşımları ve yardım için Ahmet Semih TORUN bey'e, vakfiyedeki Farsça Őiiri eviren Prof.Dr. Necdet TOSUN'a, çalışmamın Ankara safhalarında yardımcı olan Muhammet Ltf POLAT'a, her daim destek olan, dostum Yunus AKTI'ya, teknik konularda yardımcı olan dostum Serap MEMİŐOęLU, kardeşim Serdar KAHRAMAN ve kuzenim Fatma Nur KÜÇÜK'e teşekkür ederim.

Nihai olarak tez süresince büyük bir sabır ve fedakârlık göstererek her zaman yanımda olan desteğini hiç esirgemeyen babam Halis Zafer KAHRAMAN, annem Elif KAHRAMAN ve babaannem Yüksel KAHRAMAN'a Őükranlarımı sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
TABLULARIN LİSTESİ	xii
KISALTMALAR VE İŞARETLER	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	10
1. ŞAH SULTAN ve ZAL MAHMUD PAŞA	10
1.1. ŞAH SULTAN'IN HAYATI.....	10
1.2. ŞAH SULTAN'A AİT VESİKALAR	12
1.3. ZAL MAHMUD PAŞA'NIN HAYATI	22
İKİNCİ BÖLÜM	27
2. ŞAH SULTAN VE ZAL MAHMUD PAŞA VAKFI	27
2.1. ŞAH SULTAN ve ZAL MAHMUD PAŞA VAKFİYESİ	27
2.2. ŞAH SULTAN ve ZAL MAHMUD PAŞA VAKFI ve KÜLLİYESİ.....	30
2.3.VAKFA AİT BİRİMLER	32
2.3.1. Cami	32
2.3.2. Medreseler	39
2.3.3. Türbe	41
2.3.4. Çeşme	42

2.4.VAKFIN İDARESİ.....	43
2.4.1. Vakfa ait gelir kalemleri.....	43
2.5. ANKARA VAKFI	44
2.5.1. Vakfın birimleri.....	45
2.5.2. Çeşme	45
2.5.3. Mescid	45
2.6. VAKFIN İDÂRİ PERSONELİ.....	46
2.7. PİRLEPE VAKFI.....	46
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	48
3.1 ZAL MAHMUD PAŞA VE ZAL PAŞA SULTANI MEDRESELERİ MÜDERRİSLERİ	48
3.2. OSMANLI DEVLETİ'NİN SON DÖNEMİ'NDE ŞAH SULTAN VE ZAL MAHMUD PAŞA VAKFI.....	57
3.3. KÜLLİYENİN GEÇİRDİĞİ ONARIMLAR.....	59
SONUÇ.....	61
BİBLİYOGRAFYA	63
EKLER.....	69

EKLER LİSTESİ

EK-I ŞAH SULTAN VE ZAL MAHMUD PAŞA’NIN VAKFI’NA AİT 1002/1594 TARİHLİ VAKFİYE SURETİDİR.....	69
EK-II ŞAH SULTAN VE ZAL MAHMUD PAŞA KÜLLİYESİNDEN GÖRÜNTÜLER.....	98
EK-III. MURAD’IN CÜLÛSUNU GÖSTERİR MİNYATÜR.....	106
BELGE ÖRNEKLERİ	107
BELGE-I ŞAH SULTAN VE ZAL MAHMUD PAŞA’NIN BİNA EYLEDİĞİ MEDRESE VE CAMİ VAKFI’NA AİT VAKFİYE METNİ (BOA, FON: EV.VKF, DOSYA: 20, GÖMLEK: 25)	107
BELGE-II ŞAH SULTAN’IN BABASI SULTAN II. SELİM’E YAZDIĞI MEKTUBU (TSMA.e, 0759/16, 1 N 982/ 15 ARALIK 1574.).....	131
BELGE-III ŞAH SULTAN VE ZAL MAHMUD PAŞA CAMİİ’NİN YIKTIRILAN MİNARESİNİN YERİNE YAPILACAK YENİ MİNARENİN ÇİZİMİ (BOA, PLK.p, 239/0-0, ts.)	132
BELGE IV- ŞAH, GEVHERHAN VE İSMİHAN SULTANLARIN DÜĞÜN HARCAMALARI VE ÇEYİZ LİSTESİ (BOA, TSMA.d,7859.0001.00,29 Z 969/ 30 AĞUSTOS 1562.)	133
BELGE V- ŞAH, GEVHERHAN VE İSMİHAN SULTANLARIN DÜĞÜN HARCAMALARI VE ÇEYİZ LİSTESİ (BOA, TSMA.d,7859.0002.00, 29 Z 969/ 30 AĞUSTOS 1562.)	134
BELGE VI- ŞAH, GEVHERHAN VE İSMİHAN SULTANLARIN DÜĞÜN HARCAMALARI VE ÇEYİZ LİSTESİ (BOA, TSMA.d,7859.0003.00, 29 Z 969/ 30 AĞUSTOS 1562.)	135
BELGE VII- ŞAH, GEVHERHAN VE İSMİHAN SULTANLARIN DÜĞÜN HARCAMALARI VE ÇEYİZ LİSTESİ (BOA, TSMA.d,7859.0005.00, 29 Z 969/ 30 AĞUSTOS 1562.)	136

**BELGE VIII- ŞAH, GEVHERHAN VE İSMİHAN SULTANLARIN DÜĞÜN
HARCAMALARI VE ÇEYİZ LİSTESİ (BOA, TSMA.d,7859.0006.00, 29 Z 969/ 30
AĞUSTOS 1562.) 137**

TABLULARIN LİSTESİ

TABLO 1: ÜÇ SULTANA AİT ÇEYİZ LİSTESİ	13
TABLO 2: DÜĞÜN İÇİN SİPARİŞ OLUNAN MALZEMELER VE FİYATLARI	15
TABLO 3: HANIMLAR İÇİN KAPIAĞAYA TESLİM OLUNAN ESBÂB BEYANIDIR.....	16
TABLO 4: CAMİ İÇİN TAYİN EDİLEN GÖREVLİLER VE ÜCRETLERİ	33
TABLO 5: MEDRESE İÇİN TAYİN EDİLEN GÖREVLİLER VE ÜCRETLERİ.....	39
TABLO 6: TÜRBE İÇİN TAYİN EDİLEN GÖREVLİLER VE ÜCRETLERİ.....	41
TABLO 7: FİLİBE'DE BULUNAN İKTİSADİ KURULUŞLAR.....	44
TABLO 8: EYÜP'DE BULUNAN İKTİSADİ KURULUŞLAR	44
TABLO 9: ANKARA VAKFI'NA GELİR SAĞLAYAN İKTİSADİ KURULUŞLAR	45
TABLO 10: ÇEŞME İÇİN TAYİN EDİLEN GÖREVLİLER VE ÜCRETLERİ	45
TABLO 11: MESCİD İÇİN TAYİN EDİLEN GÖREVLİLER VE ÜCRETLERİ.....	46
TABLO 12: ANKARA VAKFI İÇİN TAYİN EDİLEN İDARİ PERSONEL VE ÜCRETİ	46
TABLO 13: PİRLEPE VAKFI İÇİN TAYİN EDİLEN İDARİ PERSONEL VE ÜCRETİ	47
TABLO 14: ZAL MAHMUD PAŞA VE ŞAH SULTAN'IN MEDRESELERİNDE GÖREV ALAN MÜDERRİSLER VE VAZİFE SENELERİ	48

KISALTMALAR VE İŞARETLER

A.	Sadâret
AE.SABH.I.	Ali Emîrî Abdülhamid I Evrakı
AE.SMST.III.	Ali Emîrî Mustafa III Evrakı
AE. SSÜL. II	Ali Emîrî Süleyman II Evrakı
AMD	Amedî Kalemî Evrakı
EV.d.	Evkaf Defterleri
a.g.e.	Adı geçen eser
Bkz.	Bakınız
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BEO	Bab-1 Âli Evrak Odası
Bs.	Basım sayısı
c.	Cilt
C.	Cemâziye'l-âhir
Ca.	Cemâziye'l-evvel
C.EV.	Cevdet Evkaf Evrakı
çev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DVNSMHH.d	Mühimme Defterleri
ed.	Editör
EV. MKT.MHM	Evkaf Mektubi Kalemî Mühimme Kalemî Evrakı
EV. MKT.NZD	Evkaf Mektubi Kalemî Nezaret ve Devair Evrakı

EV.VKF	Evkaf Vakfiyeler Evrakı
H.	Hicrî
H.	Hazret
İ.DH.	İrade Dahiliye
İ.EV.	İrade Evkaf
L	Şevvâl
M.	Miladî
MF.MKT	Maarif Nezarteti Mektubi Kalemî Evrakı
N	Ramazan
nşr.	Neşreden
nr.	Numara
PLK.p.	Plan-Proje-Kroki. Plan- Projeler
Ra.	Rebî'ü'l-evvel
S	Safer
s.	Sayfa
Ş	Şabân
ts	Tarihsiz
TSMA.e	Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı
TSMA.d	Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defter
vd.	ve diğerleri
VGMA.D	Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Defter
vr.	varak
Yay.Haz.	Yayına hazırlayan

yy.	Yüzyıl
Za	Zi'l-hicce
Z.	Zi'l-kā'de
ZB.	Zabtiye
(...)	Belgelerde okunamayan kelimeleri ifade eder.
[...]	Tarafımızdan yapılmış düzeltmeleri ifade eder.
?	Okunup anlamı sözlüklerde bulunmayan kelimeleri ifade eder.

GİRİŞ

I. VAKIF KURUMU

1.1. Vakıf Kavramı

Menşei Arapça olan **vakf** kelimesinin sözlükteki manası duruş, durma, hareketten kalma,⁷ şeklindedir. İstılahî yani hukukî olarak ise; bir malı alınıp satılmaktan ebedi olarak alıkoymak; Allah yolunda hapsedmek, tamamiyle ve büsbütün insanlara yararlı olmak için hasr ve tahsis etmek anlamlarına gelmektedir.⁸ Medeni kanuna göre ise; Vakıf, başlı başına mevcudiyeti haiz olmak üzere bir malın belli bir gayeye tahsisidir.⁹

Anlaşılacağı üzere vakıflar, kişinin malı ve mülkünden fedakârlık göstererek, hayır yapma yolu ile başta Allah'ın rızasını kazanmak, tüm insanlığa ve bulunduğu topluma fayda sağlamak amacıyla kurulmaktadır. Bu vakıflar sayesinde sosyal ve ekonomik ihtiyaçlar karşılanmakta, kültürel hayata can verilerek eğitim ve öğretim faaliyetlerinin sürdürülmesi de sağlanmaktadır.

1.2. İslam Tarihinde Vakıf

Vakıf kurumunun menşei ve gelişimi hakkında farklı görüşler ortaya konmuş, Kuran-ı Kerîm'de vakıf kelimesinin geçmemesinden ötürü çeşitli tartışmalar meydana gelmiştir. Vakıf kelimesi aynen Kuran'da yer almasa da gerek Peygamberin "*İnsanoğlu öldüğü zaman bütün amelleri kesilir. Ancak devam eden sadaka, faydalanılan ilim ve kendisine dua eden bir evlat bırakanlarınsı kesilmez*"¹⁰ hadisi, gerekse de Kuran-ı Kerîm'de bulunan "*İyilik etmek ve fenalıktan sakınmak hususunda birbirinizle*

⁷ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011, s.1495.

⁸ Nazif Öztürk, **Menşei ve Tarihî Gelişimi Açısından Vakıflar**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1983, s. 27.

⁹ Sipahi Çataltepe, **İslam-Türk Medeniyetinde Vakıflar**, Türk Milli Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, s.12.

¹⁰ Ziya Kazıcı, **İslami ve Sosyal Açından Vakıflar**, Mili Eğitim Basımevi, İstanbul 1985, s.48.

yardımlaşın’’¹¹ ; ‘‘*Sevdiğiniz şeylerden sadaka vermedikçe, siz Cennet’e eremezsiniz. Allah yolunda her ne harcarsanız muhakkak Allah onu bilendir.*’’¹², ‘‘*Hayır işleyiniz ki kurtulabilesiniz.*’’¹³ şeklindeki teşvik edici ayetlerin bu kurumsal yapılaşmanın gelişim ve ilerlemesini sağladığı muhakkaktır. Buna bağlı olarak da İslam Tarihi’nde vakıfların temeli Hz. Muhammed zamanında atılmıştır. Hz. Peygamber müslümanları vakıf yapmaya teşvik etmiş ve kendisi de Medine’de sahibi olduğu gelirleri vasiyet ile vakfederek, yerleşmeye müsait alanları müslümanlara şart koşmuş¹⁴, Fedek ile Hayber’deki arazilerininide fakir yolcuların faydalanması için vakfetmiştir. Sahabelerde Hz. Muhammed’in yolundan gitmiş, vakıflar kurmuş bu hayır ve sadaka anlayışı İslam medeniyetinin önemli bir sembolü olmuştur.¹⁵

Emeviler döneminde ise klasik vakıf kurumu ve anlayışına yeni fikirler getirilmiş aile vakıfları ortaya çıkmış, Hanefi Hukukçusu olan Ebû Yusuf bu yeni vakıf türünü hukuki temellere ve günlük yaşama uygun hale getirmeye çalışmıştır.

Abbasiler ve diğer İslam devletleri Dönemi’nde, vakıf müesseseleri daha da yaygınlaşmış ve bunun için denetim ve düzeni sağlayıcı Vakıflar Nezareti teşkilatı kurulmuştur.¹⁶

1.3. Türk-İslam Tarihinde Vakıf

İslam Tarihi’nde Hz. Muhammed zamanında temeli atılan, Emeviler ve Abbasiler döneminde gelişmeye devam eden vakıf kurumu, Selçuklu Devleti zamanında daha da gelişmiştir. Tuğrul Bey’in hükümdarlığı döneminden itibaren İslam coğrafyasının

¹¹ Kur’an, Mâide-2.

¹² Kur’an, Al-i İmran-15.

¹³ Kur’an, Hâc-77.

¹⁴ Ömer Nasuhi Bilmen, **Hukuk-ı İslâmiye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu**, İstanbul Üniversitesi Yayınları; 402. Hukuk Fakültesi Yayınları, c.IV, İstanbul 1951, s.284.

¹⁵ Tahsin Özcan, **Vakıf Medeniyeti ve Para Vakıfları**, Türkiye Finans Katılım Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s.15.

¹⁶ Ufuk Gülsoy vd., **a.g.e.**, İstanbul 2012, s.19.

değişik yerlerine, camiler, medreseler, kervansaraylar, şifahaneler, kütüphane ve zaviyeler gibi imar faaliyetlerinde bulunularak yüksek vakıf gelirleri bağlanmıştır.¹⁷

Harzemşahlar, Atabekler, Eyyübîler ve Memlûkler Dönemi'nde de gelişmesini sürdüren vakıf sistemi bir aralık Moğol İstilasası ile duraklasa da Moğol prenslerinin İslamiyeti benimsemesiyle yeniden ivme kazanmıştır. İlaveten Celayirler, Timurular, Akkoyunlular, Safeviler, Şeybaniler gibi Moğol ve Türk hanedanlıkları zamanında da yükselme devam ederek, Anadolu Selçukluları ve onların bakiyesi Küçük Beylikler Dönemi'nde de vakıf kurumu önemini artırmaya devam etmiştir.¹⁸

1.4. Osmanlı Dönemi'nde Vakıf

Vakıflar, Osmanlılara önceki İslam devletlerinden bilhassa da Selçuklulardan intikal etmiş olsa da Osmanlı Dönemi'nde en parlak devrini yaşamış hatta Osmanlı Medeniyeti'nin sembolü haline gelmiştir. Vakıf eserlerinin en büyükleri Osmanlı Dönemi'nde oluşturulmuş, kapsamı genişletilerek sistematik hale getirilmiş ve bu eserlerden alınan verim artırılmıştır. Vakıfların Osmanlı ile kazandığı bu yeni hüviyet onu bir yardımlaşma sandığından çıkarıp, iktisadi, siyasal, sosyal, dini ve kültürel yaşamın yapı taşı haline getirmiştir.¹⁹ Osmanlı Devleti'nde şehirlerde hatta kırsal kesimde bulunan yerleşim yerlerinde toplumun tüm ihtiyaçları genellikle vakıf kurucularının sağlamış oldukları vakıflar yoluyla gerçekleştirilmiştir.²⁰ Osmanlı vakıf külliyesi sadece ibadet yeri ,öğretim merkezi veya fakir barınağı olarak kalmamış, bu vakıf eserleri etrafında toplantı yerlerinin gelişmesine öncülük ettikleri için sosyal ve kültürel bütünleşme teşvik edilmiş, hayrat sayesinde medresenin hoca ve öğrencileri, külliyenin diğer çalışanları, çevredeki ihtiyaç sahipleri ve yolcular yemek vakitlerinde imarete bir araya gelmişlerdir. Bu da bilginin akışını ve yayılışını sağlamıştır. Bununla

¹⁷ a.g.e, s. 19.

¹⁸ Öztürk, s. 56.

¹⁹ Gülsoy, s. 21.

²⁰ Hasan Yüksel, **Osmanlı Sosyal Ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü (1585-1683)**, Dilek Matbaası, Sivas 1998, s. 168.

beraber eğitim alma imkânı bulamayan kişilerin de külliyelerde sürekli yaygın eğitim alması sayesinde ülkenin her tarafında ortak bir kültür oluşmuştur. Külliyeler sayesinde aynı kültür değerleri, aynı davranış biçimlerini benimseyen halk, ortak bir kimliğe bürünmüş, sosyal bütünleşme ve uyum sağlanmaya çalışılmıştır.²¹

Dini ve eğitim hizmeti amaçlı kurulan vakıflardan başka insancıl amaçlarla, esnafa ve işçilere hatta hayvanlara yardım amacı güden, fikir ürünlerine kıymet vermekle beraber, ekonomik ve tarımsal amaçlı kurulan vakıflar da bulunmaktadır. Kış mevsiminde kuşların beslenmesi, hasta ve garip kalmış leyleklerin bakım ve tedavisi, bayram günlerinde şehir ve kasabalarda yapılan gösteri ve şenliklerle çocukları neşelendirmek, halkın sevinci ve motivasyonunun artırılması, alışveriş yapanların hileye uğramaması için ölçekler konulması, evlatlık çocukların hırpalanıp azarlanmaması için kırdıkları malzemelerin tazmin edilmesi, elden ayaktan düşmüş, çalışmayacak hale gelmiş kimselere için yardım fonları oluşturulması, halkın gıda ihtiyacının düşünülmesi, et fiyatlarının kış aylarında yükseliş göstermesini önlemek için ıslah edilmiş koyunlukların, tarımın geliştirilmesi için kurulan vakıflar bunlardan bazılarıdır.²² Osmanlılarda vakıf kurucuların şematik olarak en tepesi padişah ve hanedan üyelerinin kurucusu olduğu vakıflardır. Daha sonra ise devlet adamları ve saray görevlilerinin en son da halkın kurmuş olduğu vakıflar gelmektedir. Üst düzey yöneticiler Osmanlı coğrafyasının değişik yerlerinde çok sayıda vakıflar kurmuşlardır.

İkinci Osmanlı Padişahı Orhan Gazi'nin vakfı ilk önemli vakıftır. Bursa'nın başkent yapılmasının ardından Orhan Gazi, burada cami ve zaviye inşa ettirmiş,²³ İznik'te de kadı yetiştirmek amacıyla hizmet veren bir medrese yaptırmıştır. Buranın giderlerini karşılamak için birçok emlak vakfetmiş ve böylece Osmanlıdaki selâtin vakıfları geleneği başlamıştır.²⁴ Osman Gazi ile başlayan bu süreç diğer Osmanlı padişahları tarafından daha da genişletilmiştir. Örneğin, II. Murad dahi imarethane,

²¹ Bahaeddin Yediyıldız, “Vakıf”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, XLII, İstanbul 2012, s. 483.

²² Hasan Güneri, **Türk Medeni Kanunu Açısından Vakıfta Amaç Kavramı Ve Amacına Göre Vakıf Türleri**, Sevinç Matbaası, Ankara 1976, s. 6.

²³ Öztürk, s. 58.

²⁴ Gülsoy, s.22.

medrese, cami ve misafirhane yaptırmış ve bunlar içinde büyük vakıflar kurmuştur.²⁵ İstanbul'un fethi ile şehir yeniden imar edilmiş ve vakıflar bunun öncüsü olmuş ve ilerleyen zamanlarda Süleymaniye gibi çok büyük vakıflar kurulmuş, külliyeler inşa edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin XVIII. yüzyıldan itibaren siyasi, askeri ve ekonomik olarak yıpranması ve bağlantılı olarak da sistemin önemli kurumlarında belirginleşen olumsuzluklar vakıfları da önemli şekilde etkilemiştir.

Erken ve klasik dönemde bazı padişahların ve hanedan üyelerinin kurmuş oldukları vakıfların yönetimi de kapı ağaları, darüssaade ağaları gibi görevlilere verilirken,²⁶ söz ettiğimiz gibi kurumlarda belirginleşen bozukluklar, vakıfların çoğalıp, işlerin artması üzerine 24 Eylül 1826 tarihinde devlet elindeki vakıfların tek bir elden yönetilmesi amacıyla Evkaf-ı hümayun Nezareti²⁷ kurulmuş ve Tanzimat Dönemi ile beraber diğer vakıflarda yavaş yavaş Evkaf Nezareti'nin denetimi altına girmiştir.

2 Mayıs 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetlerince çıkarılan, Büyük Millet Meclisi icrâ vekillerinin sûret-i intihâbına dâir kanun ile birlikte vakıflar Şer'îyye ve Evkaf Vekâleti bünyesine dâhil edilmiş ve vakıf işleri bu vekâlet tarafından yürütülmüştür. Cumhuriyet Dönemi'nde Şer'îyye ve Evkaf Vekâleti'nin 3 Mart 1924 tarih ve 429 sayılı yasa ile kaldırılması sonucunda ise görevleri Başbakanlığa bağlı **Vakıflar Genel Müdürlüğü**'ne devredilmiştir.²⁸

²⁵ Çataltepe, s.24.

²⁶ Özcan, *a.g.e.*, s.125.

²⁷ Seyit Ali Kahraman, **Evkâf-ı Hümayûn Nezâreti**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006, s. 6.

²⁸ Said Nohut, **Vakfiyeleri Işığında Milâslı Abdülaziz Ağa Ailesi**, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014, s. 21-22.

1.5. Vakıf Türleri

Vakıf türleri çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. İmparatorluk döneminde vakıfları **menkul ve gayrimenkul oluşları, mahiyeti, mülkiyeti, idaresi ve kiraya verilmesi** bakımından gruplandırabilmek mümkündür.

Bunlardan menkul yani taşınır vakıflardan oluşanı, gayrimenkule dayandırılmasına imkân bulunmayan kitap, elbise, para, silah ve tahıl gibi menkullerin vakfolunması şeklinde oluşturulan vakıflardır.²⁹ Gayrimenkul yani taşınmaz vakıflardan oluşanı ise, nakledilme imkânı olmayan mal ve mülklerden oluşan aradığı süreklilik vakfedilenin gayrimenkul olmasıyla mümkündür.³⁰

Mahiyeti bakımından vakıflar ise, **hayri, kazanç sağlayan, zürri ve avarız** olarak dörde ayrılmaktadır. Bu tür vakıfların temel özelliği vakfın malları veyahut gelirlerinden herkesin, fakir ve muhtaçların ayriyeten de hayvanların bile yararlanmasının sağlanmasıdır. İhtiyacı olanların yanında vakıf sahibinin yakınları da bu imkânlardan faydalanabilmekteydi. Cami, mescit, mektep, medrese, kütüphane, şifahane, köprü, yol, kuyu, hamam, kervansaray ve zaviyeler bu gruba örnek gösterilebilir.³¹ Kazanç sağlayan vakıflarda topluma hizmet etmek, kurulan vakfın sürekliliğini sağlamak için ihtiyaç duyulan sermaye, vakfın bu kesiminin işletilmesi ile temin edilmektedir. Vasıtanın gaye yerine geçmesi sebebiyle bu durum İslam hukuku'nda tartışmalara sebebiyet vermiştir.³² Zürri vakıflar ise, vakıf sahibinin kendi çocukları ve onların soyundan gelenlerin faydasına tahsis ettiği vakıflardır.³³ Bu vakıf çeşidinde hayır işleme durumu ancak nesebin kesilmesi durumunda söz konusu olmaktadır. Avarız vakıfları da sel, yangın gibi

²⁹ Öztürk, **a.g.e.**, s. 80.

³⁰ Ziya Kazıcı, **Osmanlı Vakıf Medeniyeti**, Bilge Yayınevi, İstanbul 2003, s. 132.

³¹ Gülsoy, **a.g.e.**, s. 27.

³² Öztürk, **a.g.e.**, s.83.

³³ Gülsoy, **a.g.e.**, s.28.

afetler hastalık, ölüm, fakirlik ve zaruret hallerinde, geliri köy veya mahalle sakinlerinin ihtiyaçlarına sarfedilen vakıflardır.³⁴

Mülkiyeti bakımından vakıflar ise **sahih ve gayri sahih** olarak ikiye ayrılmaktadır. Sahih, vakfın her türlü maddi varlığının vakıf sahibinin özel mülkü olduğu vakıflardır. Sahih vakfın özelliği özel mülk iken sonsuza kadar kamu yararına tahsis edilmiş olmasıdır. Gayri sahih ise, mülkiyeti devlete ait toprakların padişah tarafından kişilere temlik yoluyla vermesiyle ortaya çıkan vakıf çeşididir.³⁵

İdaresi bakımından vakıflar ise, **mazbut ve mülhak** vakıflar olarak ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan mazbut vakıflar, direkt devlet tarafından idare edilirken mülhak vakıflar ise; devletin nezareti altında mütevelliler tarafından idare olunan vakıflardır. Bu iki vakıf türünün-kendi alt çeşitleri bulunmaktadır.

Son olarak kiraya verilmesi bakımından gruplandırılan vakıflar bulunmaktadır. Vakfa gelir sağlamak üzere tahsis edilen ve müstegallat denilen çiftlik, tarla, değirmen, dükkân, ev, hamam gibi mal türünden işletilmeye müsait gayrimenkullerdir. Bu mallar mütevelliler tarafından bir veya üç yıllık bir zaman zarfında kiraya verilerek ihtiyaçları hem de hizmetlerin sürekliliği için kullanılırdı.

Bu vakıflar **icare-i vahideli** (tek kiralı), **icareteynli** (iki kiralı), **mukataalı** olarak gruplandırılmaktadır. İcare-i vahideli, mütevellileri tarafından ay, sene gibi bir zaman dilimiyle rayiç bedeli ile kiraya verilen yerlerdir. Burada alınacak kiralar vakfiyede belirlenen kişi ve kurumlara verilmekteydi.³⁶ İcareteynli vakıflar ise vakfın ihtiyacı sebebi ile bir zaman belirlemeksizin hakiki kıymetine yakın peşin bir bedel ve buna ilaveten her sene ödenen az miktarda bir ücret karşılığında kiraya verilen vakıflardır. Bu usul harap olan vakıf yerlerinin ihyası ve tamiri için ihtiyaca binaen ortaya çıkmıştır.³⁷ Mukataalı vakıflar ise arsası vakıf ve üzerindeki bina ve ağaçlar kiracıya ait mülk olan

³⁴ Çataltepe, **a.g.e.**, s.31.

³⁵ Gülsoy, **a.g.e.**, s.29.

³⁶ Gülsoy, **a.g.e.**, s. 32.

³⁷ Çataltepe, **a.g.e.**, s.34.

bir akarda tasarruf eden tarafından her sene vakfa verilmek üzere, arsa için belirlenmiş olan senelik kira bedeli alınan vakıflardır. Müteveli her zaman mukataa yöntemine başvurmamakta idi.³⁸

1.6. Vakfiyeler

Hayır sahibinin vakfettiği malın kullanım alanlarını belirten, ne şekilde yönetileceğini gösteren senet olan **vakfiye** ya da diğer adı ile **vakıfname** İslâm medeniyeti tarihi içerisinde önemli bir konuma sahiptir.³⁹ Hazırlanan vakfiye, kadı tarafından şahitlerin huzurunda onaylanarak, kadı siciline kaydedilmektedir. İslâm dünyasında hızlıca yayılan vakıf kurumu tabi olarak Anadolu'da da kendini göstermiştir. 13. yy başlarında Selçuklu vakıf kurumlarının sayısı giderek artmıştır. Bu dönemden kalan vakfiyelerin orijinali elimize ulaşmasa da, suretleri elimizde bulunmaktadır. Aynı şekilde beyliklere ait vakfiyelerin orjinallerinden ziyade bunların tam veya kısmi kopyaları vakıf defterleri yahut da şer'îye sicillerine işlenmiştir. Yüzlerce yıl geçmesine rağmen, Osmanlı'dan kalma çok değerli vakfiyeler elimize ulaşmıştır. Sadece İstanbul mahkemelerine ait kayıtların muhafaza edildiği Şer'îye Sicilleri arasında on bin kadar vakfiyenin tescil edildiği bilinmektedir. Üstelik bunlara günümüze ulaşmayanları da eklendiğinde sadece İstanbul'da kurulan vakıfların vakfiyesinin on üç ya da on dört bin civarında olduğu ileri sürülmektedir. Buna İstanbul ve Türkiye dışındaki Osmanlı sicillerinin ilave edildiği düşünüldüğünde, sayının yirmi bini geçeceği düşünülmektedir. Bununla birlikte, Erken Dönem Osmanlı vakfiyelerinin orjinallerinin sayısı ancak onlarla ifade edilebilmektedir.⁴⁰

1.7. Vakfiyelerin Önemi ve Özellikleri

Vakfiyeler hukuki belge olmalarının yanısıra, buldukları toplumun, cemiyetin özelliklerini ve kültür yapısını ifade eden, iktisadi ve içtimai konularda da araştırmada

³⁸ Gülsoy, **a.g.e.**, s. 34.

³⁹ Osman Gazi Özgüdenli, "Vakfiye", **DİA**, XLII, İstanbul 2012, s. 465.

⁴⁰ Gülsoy, **a.g.e.**, s. 48.

bulunacaklar için önemli bir yere sahiptir.⁴¹ Vakfiyeler sayesinde, toplumların zihin yapısı, hayat felsefesi ve inanışlardan sosyal ilişkilerin yapısına, sınıflar arası ilişkilerin karakterinden, hayat şartları, ekonomik durum ve şehirleşmeye, iskân politikalarına, ticari faaliyetlerden vergi ve vakıf sistemine kadar çok önemli bilgiler elde edilmektedir. Aynı zamanda vakfiyeler, günümüzde mevcut olmayan mimari eserlerin varlığı hakkında da bizleri aydınlatmakta, mahalli tarih çalışmalarına kaynak sağlamaktadır.⁴²

Dili, türü ve içeriği oluşturulduğu zaman ve mekana göre farklılık arz etmekle beraber, vakfiyelerin çoğunun mukaddime, asıl metin ve hâtime kısımlarından meydana geldiği görülmektedir. Besmele ile başlayan mukaddime yani dua kısmında Allah'a hamd ve Peygambere övgüden sonra, eğer vakıf hükümdar veya yüksek devlet erkânından biri tarafından tesis edilmişse, vâkıfın adı ve unvanları uzunca zikredilerek, kişinin dindarlığı ve hayrata düşkünlüğü methedilir. Ardından gelen asıl metinde vakfedilen arazi ve diğer gayrimenkullerin özellikleri ve sınırları açık bir şekilde belirtilerek, vakfa tahsis edilen gelirler ve bunların işletilme yöntemi üzerinde durulur. Daha sonra vakfın yönetimi ve denetimi, bu işle vazifelendirilen kimselere verilecek tahsisatın miktarı, bunların tayin ve azillerinden bahs olunur. Vakfiyenin hatimesinde çoğunlukla ilgili ayet ve hadisler yazılarak; vakfiyeye karşı gelip bozmaya veya vakıf tarafından konulan şartları değiştirmeye girişecek kimselere beddua edilir, metnin en sonunda da şahitlerin adlarının kaydedildiği şuhudül-hal kısmı bulunur. Hükümdar ve devlet adamlarının düzenlediği vakfiyelerde devrin tanınmış şahsiyetinin şahit olarak yazıldığı görülmektedir. Vakfiyeler sadece kadı tarafından tescil edilip, şer'î sicile geçirildikten sonra hukuki geçerlilik kazanırdı. Genellikle vakfiyelerin arkasına yazılan bir menşurla vakıf için tahsis edilen topraklardan muayyen haracın alınması ve diğer örfî vergilerin talep edilmemesi de emredilirdi.⁴³

⁴¹ Öztürk, **Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995, s. 21.

⁴² Gülsoy, **a.g.e.**, s. 52.

⁴³ Özgüdenli, **a.g.e.**, s. 466.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ŞAH SULTAN ve ZAL MAHMUD PAŞA

1.1. Şah Sultan'ın Hayatı

Şah Sultan, II. Selim'in Nurbanu Sultan'dan olan kızıdır. II.Selim'in şehzadeliği sırasında 1546 yılında Manisa'da dünyaya gelmiştir.⁴⁴ Elimizde yeterli bilgi mevcut olmasa da bir şehzade kızı olması hasebiyle iyi bir eğitim almış olduğu düşünülmektedir. 1562 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın torunlarını evlendirmeye karar vermesiyle 16 yaşında ilk evliliğini gerçekleştirmiştir. Şehzade Selim ile Şehzade Bayezid'in mücadelesinde Selim'in üstünlüğünü sağlamada yararlılık gösteren Sokollu Mehmed Paşa İsmihan Sultan ile, Piyale Paşa Gevherhan Sultan ile, Şah Sultan ise Enderunî olan Çakırcı Hasan Ağa'yla nikahlanmıştır.⁴⁵ Daha Çakırcıbaşılığı esnasında Üsküdar Doğancılar'da bir mescit inşa ettirebilmesi onun Enderunlular içinde parlak bir konumda bulunduğunu göstermektedir. Çakırcı Hasan Ağa tıpkı Sokollu örneğinde olduğu gibi gösterdiği yararlılık ile damat olarak seçilmiştir. Çakırcı Hasan Ağa Saray'dan çıktıktan sonra Şehzade Bayezid meselesi için İran'a elçi olarak gönderilmiş ve bu meselenin çözümlenmesinde başarı göstermiştir.⁴⁶ Bunun üzerine 100.000 altın mehir karşılığında Şah Sultan ile nikâhlanan Çakırcı Hasan Ağa'nın rütbesi yükseltilmiş, 1563'de Bosna Valisi yapılp, daha sonra 1570'de Rumeli Beylerbeyliği görevine getirilmiştir. Gayet silahşor, âkil ve kerim olarak anılan Hasan Paşa'nın 1574⁴⁷ senesinde vefat ettiği bilinmektedir. Ancak, Çakırcı Hasan Paşa ile Şah Sultan'ın evliliklerinin çok uzun sürmediği anlaşılmaktadır. Tıpkı büyük halası Şah Huban Sultan'ın Lütfi Paşa'yı

⁴⁴Necdet Öztürk, “Kadıızâde Vusûlî Mehmed Çelebi ve Selim-name'si”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, sayı. 50, İstanbul 1987, s. 36.

⁴⁵; M. Çağatay Uluçay, **Padişahların Kadınları ve Kızları**, Ötüken, İstanbul 2012, s.70.

⁴⁶ Evliya Çelebi, **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul**, 1.cilt- 1. kitap, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s. 127.

⁴⁷ Mehmed Süreyyâ, **Sicill-i Osmanî, II**, nşr. Mustafa Keskin vd., Sebil Yayınevi İstanbul 1996, s. 131.

boşadığı⁴⁸ gibi Şah Sultan da Hasan Paşa'dan boşanmıştır. Zal Mahmud Paşa ile 1566 senesinde evlendirildiği göz önünde bulundurulduğunda Hasan Paşa ile olan evliliği en fazla üç sene sürmüş olmalıdır. Bu mutsuz evlilikten sonra kendisi Zal Mahmud Paşa ile evlendirilmiş ve hayatının sonuna kadar da onunla yaşamıştır.

Şah Sultan'ın hayatı ile ilgili önemli bir husus ise 1572 yılında hac vazifesini yapmış olmasıdır. İstanbul'dan ayrılan Şah Sultan'ın yolculuğunun güvenli bir şekilde sürmesi için Anadolu, Karaman, Halep, Şam Beylerbeyleri ile Niğde ve Adana Beylerine emirler yazılmış, Emir-i hacdan Şam ve Mekke arasındaki seyahatinin güvenliği için gerekli tedbirlerin alınması istenmiştir.⁴⁹ Mühimme kayıtlarından Şah Sultan'ın Kudüs'e de ziyarette bulunduğu anlaşılmaktadır.⁵⁰ O dönemde Şah Sultan'ın hac farızasını gerçekleştirmesi onun dindar bir şahsiyet olduğunu göstermektedir.

Peçuylu, Gelibolulu Âlî'den naklen Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa'nın aynı gün hastalanıp helalleşerek, kucaklaşıp birlikte vefat ettiklerini ve bu durumun onların birbirlerine olan sevgisine yorulduğunu yazmıştır.⁵¹ Karı kocanın ölüm yılı Çağatay Uluçay tarafından 1580 olarak verilmişse de,⁵² üzerinde çalıştığımız vakfiye metninde Şah Sultan'ın gerçek vefat tarihinin 5 Kasım 1577 (23 Şaban 985) olduğu anlaşılmaktadır.⁵³ 31 yaşında vefat eden genç sultanın cenaze merasimi, bir sefaret heyeti içerisinde yer alarak, İstanbul'a gelen protestan vaizi Stephan Gerlach'ın günlük şeklinde tuttuğu notlarında yer almaktadır. Vakfiyedeki tarih Gerlach'ın günlükleriyle tutarlılık göstermektedir. Zal Mahmud Paşa, Şah Sultan'dan 13 gün önce vefat etmiş olduğundan, yukarıda bahsettiğimiz Peçuylu'da yer alan aynı günde vefat etmeleri

⁴⁸ Leslie P. Peirce, **Harem-i Hümayun, Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümlerlik ve Kadınlar**, çev. Ayşe Berktaş, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2016, s. 278.

⁴⁹ Mustafa Güler, "Şah Sultan ile Zal Mahmud Paşa Vakfiyesi", **Eyüp Sultan Sempozyumu V Tebliğler**, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2002, s. 210.

⁵⁰ *19 Numaralı Mühimme Defteri*, haz. Muharrem Bostancı, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002, s. 305.

⁵¹ Peçuylu İbrahim, *Tarih-i Peçevi*, 1281, I, s.446.

⁵² Uluçay, **a.g.e.**, s.70.

⁵³ BOA, EV.VKF, 20/25, 29 Z 1002/15 Eylül 1594, vr.7a.

hadisesi doğru değildir. Ancak, bu bilgi vefat tarihleri arasında kısa zaman dilimi bulunduğunu yansıtmaktadır.

Öğle vaktinde yapılan Şah Sultan'ın cenaze merasimini, başkalarına kıyasla sönük bulan Gerlach töreni: *“Tabutun baş kısmında kadınların taktıkları altın ve mücevherlerle süslü bir başlık, orta kısmında da dört parmak genişliğinde altın ve mücevherli bir kuşak vardı, her ikisi toplam birkaç bin duka değerindeydi. Tabutun her iki yanından ve arkasından kalabalık bir insan topluluğu yürüyordu. En arkadan Sokollu Mehmed Paşa, yanında Rumeli kazaskeri olduğu halde, onun arkasından da Mustafa Paşa, Ahmed Paşa, Sinan Paşa, Anadolu kazaskeri, Rumeli beylerbeyi, yeniçeri ağası, at üstünde ve siyah giyisiler içinde cenazeyi takip ediyorlardı. Yeniçeriler her zamanki başlıklarının yerine sarık takmışlardı.”* şeklinde anlatmıştır.⁵⁴ Şah Sultan'ın cenazesi Eyüp'te inşası devam eden külliyesinin bahçesine eşi Zal Mahmud Paşa'nın yanına defnedilmiştir.

Kaderi amcaları Şehzade Mustafa ve Şehzade Bayezid'in katledilmelerinde payı olan iki kişi ile evlendirilmek olan Şah Sultan, babası tarafından kendisine Filibe'de temlik edilen on dört köyün⁵⁵ gelirleri ile bir vakıf kurmuş ve hanedanın diğer kadın üyeleri gibi hayır işlerinde bulunmuştur. Bu arada 1572 yılında eşi Zal Mahmud Paşa ile birlikte, Eyüp'te bir cami ve iki medrese inşa ettirmeye başlamış, vefatlarından sonra bir türbe ve çeşme ilave edilerek, külliye tamamlanmıştır.

1.2. Şah Sultan'a Ait Vesikalar

Şah Sultan ile ilgili elimize ulaşan arşiv malzemesi yok denecek kadar azdır. Bunun nedenlerinden biri şüphesiz ki Topkapı Sarayı'nda değil de taşrada Manisa ve Konya gibi şehzade sancaklarında yaşamış olmasıdır. Babası tahta çıktığında Zal

⁵⁴ Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü*, II, çev. Türkis Noyan, ed. Kemal Beydilli, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s. 668.

⁵⁵Tayyib Gökbilgin köy sayısı için on iki demiştir. Bkz. M. Tayyib Gökbilgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne Ve Paşa Livası, Vakıflar- Mülkler- Mukataalar*, İşaret Yayınları, İstanbul 2007, s. 502.

Mahmud Paşa ile evli bulunması da bu süreci devam ettirmiş ve hayatı hakkında bilgi sahibi olabileceğimiz evraklar elimize geçmemiştir. Bugün, Şah Sultan ile ilgili elimize ulaşan üç farklı arşiv belgesi ile bir mühimme kaydı mevcuttur. Bunlardan biri Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan Şah, Gevherhan ve İsmihan Sultan'ın evlilik hazırlıkları ve çeyiz listesini içeren evraktır. İkincisi, Şah Sultan'ın Zal Mahmud Paşa ile evli iken bulunduğu yerde hastalık çıkmasından ötürü Mehmed Paşa çiftliğine getirilmesine dair TSMA evrakı, üçüncüsü de Şah Sultan'ın babası II. Selim'e yazmış olduğu hususi mektuptur. Mühimme Defteri'nde ise Sultan'ın hac yolculuğu ile ilgili taşra idarecilerine yazılmış emirler bulunmaktadır. Bunların Latin harflerine aktarılmış haline çalışmamızda yer vererek, Şah Sultan'a ait vesikaların bir arada olmasını uygun gördük.

İlk olarak ele alacağımız vesika, evlilik hazırlıkları ve çeyiz listesini içeren belgelerdir. Hanedandan kız almak sıradan bir olay olmadığı için çoğu zaman damatlara, masraflar ve hediyeleri karşılayabilmesi için hazineden para verilmekte idi.⁵⁶ Bunun için Sokollu Mehmed Paşa'ya 15.000 filori, Piyale Paşa'ya 10.000 filori ve Çakırcı Hasan Paşa'ya ise 15.000 filori miktarında para ödenmiştir. Ayrıca sağdıç olan Ferhad Paşa, beylerbeyi ve büyük mirahura da toplamda 40.000 Filori verilmiştir.⁵⁷ Düğün için icap eden hilatler ve çeşitli kumaşlar için listeler tutulmuştur. Bunlardan sultanlar için lazım olacak bakır⁵⁸ ve gümüş⁵⁹ evaniye dair listeler de elimizde bulunmaktadır. Daha çok mutfak eşyaları içeren çeyiz listesi aşağıdadır.

Tablo 1: Üç Sultana Ait Çeyiz Listesi

Malzeme	Cinsi	Adet
Sahan kapağıyla	Bakır	50'şer

⁵⁶ Uluçay, **Harem**, Ötüken, İstanbul 2011, s. 171.

⁵⁷ BOA, TSMA.d,7859.0003, 29 Z 969/ 30 Ağustos 1562.

⁵⁸ BOA, TSMA.d,7859.0006, 29 Z 969/ 30 Ağustos 1562.

⁵⁹ BOA, TSMA.d,7859.0005.00, 29 Z 969/ 30 Ağustos 1562.

Kuzin tepsi	Bakır	5'şer
Yemiş tepsileri	Bakır	30'şer
Ondan küçük tepsi	Bakır	20'şer
Ondan dahi küçük tepsi	Bakır	20'şer
Baklava tepsisi	Bakır	10'ar
Hoşaf tası	Bakır	5'er
Üskûr kapaklı	Bakır	5'er
Küçük üskûrlar	Bakır	10'ar
Şamdanlar	Bakır	10'ar
Kuzin tavaşı	Bakır	2'şer
Kulplu değirmen tava	Bakır	2'şer
Saplı tava	Bakır	2'şer
Havan	Bakır	2'şer
Bakraçlar	Bakır	2'şer
Büyük maşrapa	Bakır	5'er
Küçük maşrapa	Bakır	2'şer
Al leğen ibriğiyle	Bakır	6'şar
Abdest leğen ibriğiyle	Bakır	3'er
İbrikler	Bakır	10'ar
Hamam nalınları	Bakır	3'er
Tencereler Büyük	Bakır	5'er
Küçük tencereler	Bakır	5'er
Şamdan	Gümüş	2'şer
Al leğen ibrik	Gümüş	2'şer
Abdest leğeni ibrik	Gümüş	1'er
Hoşaf tası	Gümüş	2'şer
Hamam leğeni	Gümüş	2'şer
Hamam tası	Gümüş	2'şer
Şerbet üskûrlar	Gümüş	5'er
Turşu üskûrlar	Gümüş	4'er
Kuzin tepsi	Gümüş	1'er
Büyük tepsi	Gümüş	5'er
Küçük tepsi	Gümüş	5'er
Büyük maşrapa	Gümüş	1'er
Küçük maşrapa	Gümüş	3'er

Tabak	Gümüş	1'er
-------	-------	------

Yukarıda gösterilen mutfak ve hamam takımları dışında düğün için kapıağasına sipariş olunan kemer, istefan ve çeşitli kumaş ve mücevherler ile bunlar için ödenen filori miktarı aşağıda yer alan tabloda gösterilmektedir:

Tablo 2: Düğün için sipariş olunan malzemeler ve fiyatları⁶⁰

Malzeme	Fiyat ⁶¹
Bir kemer	1.200
Diğer kemer	1.100
Diğer kemer	600
Bir istefan	3.000
Diğer istefan	2.000
Diğer istefan	1.050
Altı tane la'1 yüzük	566
Dört tahta la'1 yüzük	600
İki yüz kırk beş lülü	5.125
Doksan yedi tane la'1	13.139
Altmış pare donluk serâser altın	3.130
Altmış beş tak Bursa ve Amasya	312
Gazancıbaşına Avadanlık harcı	37
İki yüz top astara	160
Dört yüz yirmi zirâ' kadife	1.244
Bazı bakır avadanlık harcına	48
Bakır üskûreler	13
Üç kıza ikişer bin filori	6.000
On dokuz tak çatma ve iki tak serâser	1.155
Bazı kumaş bahasına	562
Dokuz tane zerbaft kuşak bahasına	310
Elli tak serâser bahasına	2.325
Bir istefân bahasına	1.000
Altı yüz otuz altı kırât la'1	4.152

⁶⁰ BOA, TSMA.d,7859.0002.00, 29 Z 969/ 30 Ağustos 1562.

⁶¹ Fiyatlar filori cinsindedir.

İki gümüş sini yaldızına	12
Üç çift (...) ve bilezik bahasına	2.500
On üç tak serâser bahasına	600
Lale ve pul harcı için kuyumcubasına	100
Taçlar harcı için kuyumcubaşına	16
Altı tak duhavi kadife bahasına	393
Bin zirâ ⁶² atlas	1.333
Kırk bir (...)	798
Def'a lale ve pul harcı için kuyumcubaşına	100
Üç nerdbân ve iki kürsi yaldızına	11
Dokuz sahan bahasına	6
Elli altı tak serâser	2.439
Hanımdan verilen pul ve lale harcına kuyumcubaşına	154
Hanımlar için dikilen Mendil ve yasdık harcına	1.214
Def'a kuyumcubaşına lale ve pul harcı için	142
Gümüş avadanlık harcına gazancıbaşına	16
Dokuz sahan kapağı ve iki baklava tepsi bahasına	10
Def'a kuyumcubaşına lale ve pul harcı için	15
Taçlar için (...) bahasına	10

Tablo 3: Hanımlar için kapağaya teslim olunan esbâb beyanıdır.⁶³

Sipariş	Adet
---------	------

⁶² Zirâ': Arşın da denirdi. Dirsekten orta parmak ucuna kadar olan uzunluk ölçüsüdür. Bkz.Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara 1995, s. 1188.

⁶³BOA, TSMA.d,7859.0001.00, 29 Z 969/ 30 Ağustos 1562., BOA, TSMA.d,7859.0002.00, 29 Z 969/ 30 Ağustos 1562.

Kese akçe	3
Sikke-i hasene	6.000
Altın (...)	1.500
Gümüş dirhem	26.855
Serâser tak	153
Altınlı çatma kadife tak	117
Altınlı frengi kadife ma'a pare	51
(...) Sade pek hoş frengi kadife tak	13
Kadife (...) tak	33
Kadife (...) pare	76
Frengi kemhâ tak	116
Frengi atlas tak	37
Şam atlas tak	10
Kemhâ Bursa ve Amasya tak	126
Altınlı ve sade kadife münakkaş yastık	33
Altınlı kumaş (...)	10
Peşkir yemeni	10
Seccade	20
Mütenevvi' minder	15
Mütenevvi' yastık	30
Mütenevvi' yorgan	33
Tülbent kıt'a	397
Renkli tülbent kıt'a	36
Bakır sini	10
Büyük ve küçük bakır tepsi	36
(.....)	3
Miyane maşrapa	6
Miyane üsküre	6
Pirinç şam'dan	6
Safran şam'dan	8
Büyük abdest leğeni	3
Abdest ibrik	6
Al leğen ma'a ibrik	3
Astar kıt'a	200

Yanbolu kese	20
Yengelere akçe	90.000
(.....)	1.000.000
Duhâvî frengi tak	23
Büyük ve küçük (...)	72
Yazlık ibrişim (...)	18
(...) atlas zirâ ⁶⁴	1.000
(...) frengi kadife zirâ ⁶⁴	320
Serâser ⁶⁴	2
Altınlı (...)	7
Frengi kemhâ	5
Frengi atlas	5
Serâser yaz kaftan	3
Serâser hil'ât kaftan	10
Serâser yaz kaftan	3
Serâser hil'ât kaftan	10
Serâser	2
Altınlı (...)	8
(...)	5
Atlas	5
Serâser yaz kaftan	3
Serâser hil'ât kaftan	10
Serâser	2
Altınlı (...)	8
(...)	5
Atlas	5

Yukarıdaki tablolar incelendiğinde 16.yy da hanım sultanların, ileriki dönemlerde sarayda bulunan kadınlara göre elmas ve pırlanta yerine, daha çok inci ve lâl taşı tercih ettikleri görülmektedir. 19.yy Osmanlı'sında, Hazine-i hassa'ya üç milyon otuz iki bin

⁶⁴ Serâser ve devamındaki malzemeler sevk? Hanım'a gönderilen esbâb beyanıdır.

yüz elli dokuz kuruşa mal olan Adile Sultan'ın otuz sayfayı bulan çeyiz listesi buna örnek verilebilir.⁶⁵

Çocukluğu Sultan Abdülmecid Dönemi'nin sonuna kadar sarayda geçmiş olan Leyla Saz Hanımefendi; Cemile Sultan'ın çeyiz sergisinden detaylı bir şekilde bahseder ve mücevheratın çeşidi hakkında bilgi vermektedir. Onun aktardıkları iki dönem arasındaki farklılıkları yansıtmaktadır.⁶⁶

Şah Sultan'a ait bir diğer vesika ise babası II. Selim'e yazmış olduğu mektuptur.⁶⁷ Kendi el yazısı olduğundan emin olamasak da, onun dilinden, elimize kalan tek belge olması bu mektubu mühim kılmaktadır. Şah Sultan'ın babasına dua ve tazimlerini içeren ve kendisini görmek istediğini belirten mektubun Latin harflerine aktarılmış şekli aşağıda yer almaktadır. Şah Sultan'ın mektuptaki ifadesinden babasını göremediği için sitem ettiği anlaşılmaktadır.

‘Şerîfü'l -hısâl ve hasînü'l-hâl ve sâhibü's-sa'âdet ve'l-iclâl olan sa'âdetlü şâhimun ve mürüvvetlü pâdişâhimun rikâb-ı hümayûnlarına envâ'-i ta'zîmât birle du'âlar (...) senâlar 'arz olundukdan sonra inbâ olunur ki, cihâna vücûd-ı şerîfleri nizâm virsin ve 'âleme zill-i sa'âdetleri intizâm virsin saâdetimün mübârek mizâc-ı şerîfleri ve cism-i latîfleri nicedür deyü bu za'îfenin dâima hâtırası olmasın eksüklük birle evkât-ı sa'âde du'a-i şerîfle meşgûl olmağı pîşe ve endîşe idiniüp Cenâb-ı Kâdi'l-hâcâtдан me'mûldür ki karîn-i icâbetünde kulûbu dâima inâyetullâh ve mehâbet-i enbiyâ ve evliyâullah sultânımın vücûd-ı şerîfleri üzerlerine hâzır ve nâzır olup dâima sahîhü'l-mizâc oluna. Eger bu za'îfeleri hâlinden isti'lâm olunursa sultânımın mübârek yüzlerini görüp şâdân olmak ümîdinden gâyrı hâtıramız yokdur mercûdur ki ölmeden yine müşâhede (...) musâhebet müyesser ola, amîn Yâ Mûcibe'l-sâ'ilîn.

Cariyenüz (...) Şah Sultân''

⁶⁵ Olcay Kolçak, **Adile Sultan**, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2005, s. 72.

⁶⁶ Saz, Leyla, *Haremde Yaşam*, haz. Sedat Demir, DBY Yayınları, İstanbul 2012, s.166.

⁶⁷ TSMA.e, 0759/16, 1 N 982/ 15 Aralık 1574.

Bir diğerk vesikamız ise, Osmanlı Arşivi'nde bulunan Şah Sultan'ın payitaht dışında iken bulunduğu mahalde çıkan salgın hastalıktan ötürü başka bir yere nakledilmesinin bildirilmesi ile ilgilidir. Vesikanın Latin harflerine aktarılmış şekli aşağıdaki gibidir:

“Dergâh-ı muallâ'ya ve bârgâh-ı a'lâya ma'rûz-ı bende-i fakîr budur ki, dergâh-ı felek-iştibâhdan hükm-i şerîf-i 'âlîşân ve edâ olup mazmûn-ı 'âisinde meliketü'l-melikât tâcü'l-ülâ ve's-sa'âdât sultân hazretleri dâmet ismetuhâ oldukları köyde hastalık var deyü istimâ' olunmağın buyurdum ki, ol cânibde havâsı latîf yerde ten-dürüst köyler bulup göçüresin ve hastalı yerlerden oldukları köylere kimesne varmaya deyü emr olunmuş, imtisâlen li'l-emri'l-'âlî ve'l-hükmi'l-müte'âlî ten-dürüst yerler görüp teftiş olundukda ahâlî-i memleket (...) hiç ol diyârın (...) hastaliksız (...) yer yokdur dediklerinden sonra haliyâ Haslar Kadısı Mevlânâ Pir Mehmed'e istihsâr olunup ol dahi ahâlî-i vilâyetin takrîrine muvâfık eger yaylaklar ve eger mahrûse-i İstanbul nevâhîsidir ten-dürüst yer yokdur deyü cevâb verip hükm-i şerîf-i 'âlîşân vârid olmadan evvel hazret-i sultân-ı mu'azzama dâmet ismetuhâ hazretleri sa'adetli oldukları karyede hastalık vâkî olmağın sa'adetli ol karyeden kakup haslardan Mehmed Paşa Çifiliği demekle ma'rûf karyeye gelüp bi'l-fi'il sa'adetli karye-i mezbûrede olurlar. Göçürölmek hususu için (...) vârid olan hükm-i şerîf 'arz olundukda şimdiki halde olduğumuz yerden ... hiç bir yer yoktur ki anda hastalık olmaya bu yerden gitmezüz. Şimdiki halde bu yer sıhhat üzredir. Karye-i mezkûrede olduğumuzu 'arz eyle deyü bendelerine buyurdıkları ve gayrı yere gitmeğe 'adem-i rızâları olduğu Dergâh-ı muallâ'ya 'arz olundu. Bâkî ferman Dergâh-ı muallânındır.

Bende el-fakîr Mahmud el-hakîr. '68

Son olarak da Şah Sultan'ın Mühimme defterlerine geçen hac yolculuğu hakkındaki vesikanın latin harflerine aktarılmış şekli aşağıdadır.

⁶⁸ TSMA.e, 4214/682/13, 29 Z 975/ 26 Mayıs 1568.

‘‘Sâhib-i devlet eliyle mezbûr sultâna virildi. Fi 4 Ra

Anatoli beğlerbeğisine hüküm ki: Seyyidetü'l muhadderât tâcü'l-mestûrât safiyyü's-sıfat meleketü'l-melekât iklîletü'l-muhassanât sâhibetü'l-hayrât ve'l-hakkât zâtü'l-alâ ve's-sa'âdatu'l-mahfûf bi sunûfi avâtıfi'l-meliki'l-müste'ân Şah Sultân dâmet ismetuhâ inâyet-i Rabbânî ve hidâyet-i Sübhânî mukarenetiyle tavâf-ı Beytu'llâhi'l-harâm ve ziyâret-i Ravza-i mutahhare-i hazret-i seyyidü'l-enâm 'aleyhi's-salâti's-selâm niyeti ile ol diyâr-ı celîlü'l-i'tibâr savbına teveccüh ve azîmet itmişdür ve ri'âyet himâyet lâzım olmağın buyurdum ki;

Müşârun-ileyhâ beğlerbeğiliğine dâhil oldukda ta'zîm ve ikrâm ve tevkîr ve ihtiramında bi'z-zât mukayyed olup dakîka fevt itmeyüp savb'ul-mürûr ve mahûf olan yirlerden 'ahsen vechile mürûr u ubûr itdürmekden ve akçesiyle zehâyiri ve sâyir mühimmâtı tedârükünde ihtimâm idüp ve kifâyet mikdârı âdem koşup vilâyet-i Karaman muhâfazasında olan Niğde beği Mehmed dâme uluvvuhûya emîn ü sâlim ulaşıdurmakda dikkat ü ihtimâm idüp dakîka fevt eylemeyesin. ’’

Bu hükmün birer kopyası Adana ve Halep Beylerine de verilmiştir. Aşağıda ise Şam Beylerbeyi'ne gönderilen hüküm yer almaktadır.

Şam Beğlerbeğisine hüküm ki;

Seyyidetü'l muhadderât ilâ âhâr dâmet ismetuhâ hidâyeti'l-mu'ûn ve inâyet-i nâ-mütenâhî mukareteyn ile tavâf-ı Beytullâhi'l-hârâm ve ziyâret-i Ravza-i mutahhara-i seyyidü'l-enâm 'aleyhi's-salâti ve's-selâm niyetiyle ol diyâr-ı celîlü'l-itibâr savbına teveccüh ve azîmet itmişdür buyurdum ki;

Müşârun-ileyhâ beğlerbeğiliğine dâhil oldukda ta'zîm ve ikrâm ve tevkîr ve ihtiramında bi'z-zât mukayyed olup dakîka fevt eylemeyüp râh-ıHicâz'a müte'allık levâzım ve mühimmâtın her ne ise akçesiyle murâdı üzre tedârük ve tekmîl idüp mühimmâtına kusûr u noksân eylemeyesin ve Kudus-i şerif ziyâretine vardukda kifâyet mikdârı müselleme ve yarar âdemler koşup ziyâret itdirüp ve Haremeyn-i şerîfeyn'emüteveccih oldukda

müşârun-ileyhâ evvelki katarda yürüme münâsibdür mîr-i hüccâca ana göre tenbîh ü te'kîd eylesin ki evvel ki katarda mürûr itdürüp ta'zîm ve ikrâmında ve levâzımı tedârükünde dakîka [fevt] eylemeyüp menâzil ü merâsilde lâzım olan mühimmât ü levâzımın bi'z-zât görüp bir husûsda muzâyaka çekdirmeye.

Şam mîr-i hüccâcına hüküm ki:

Seyyidetü'l-muhadderât ilâ âhir dâmet ismetuhâ inâyet-i sübhânî ve hidâyet-i samedânî mukâreneti ile tavâf-ı Beytullâhi'l-haram ve ziyâret-i Ravza-i hazret-i seyyidü'l-enâm aleyhi's-salâti ve's-selâmin niyyeti ile ol mâkâmât-ı şerîfe savbına müteveccih olmuştur ri'âyet ü himâyet vâcîb ü lâzım olmağın buyurdum ki;

İnşâallâhü te'âlâ mahmiyye-i Şam'dan râh-ı Hicâz'a teveccüh olındukda müşârun-ileyhâyı baş katardan mürûr itdürüp ve cemî'levâzım ve mühimmâtı tedârükünde mukayyed olup menâzil ü merâsilde görüp gözedüp ve mühimmât u levâzımı husûsı dâimâ mürâca'at idüp her ne lâzım ise akçesiyle tedârük ve ihzârında dakîka fevt itmeyüp bi'l-cümle şükr ü şikâyet tamâm müsemmir ve müessir bilüp hıdmetinde bi'z-zât mukayyed olup varılup gelince bir husûsda [muzâyaka] çekdirmeyüp hıdmet ve levâzımında ihmâl ü tekâsülden ziyâde hazer eylesin.⁶⁹

1.3. Zal Mahmud Paşa'nın Hayatı

Zal Mahmud Paşa'nın hayatının ilk yılları hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Alderson, 1521 yılında doğduğu bilgisini vermiştir.⁷⁰ Gelibolulu, onun Bosnalı⁷¹ olduğunu söyler. Gerlach ise Mahmud Paşa'nın Laibach⁷² kentinden

⁶⁹19 Numaralı Mühimme Defteri, haz. H. Muharrem Bostancı, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002, s. 303-305.

⁷⁰ A. Dolphin Alderson, **Bütün Yönleriyle Osmanlı Hanedanı**, çev. Şefaettin Severcan, Yenişafak, İstanbul 1999, s. 249.

⁷¹ Gelibolulu Mustafa Âli, *Künhü'l-ahbâr*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp., nr. 5959, vr. 437a-437b.

⁷² Habsburglar zamanında Avusturya topraklarında yer alan bugün Slovenya'nın başkenti konumunda olan Ljubljana şehri kastedilmektedir.

olduğu bilgisini vererek, Alman asıllı olduğunu ifade eder.⁷³ Babinger de kaynak belirtmeden onun Alman asıllı olduğunu bildirmiştir.⁷⁴ Mahmud Paşa, sarayda kapıcıbařılık⁷⁵ görevinde bulunmuştur. Bu görevi sırasında, 1553 yılında yaşadığı olay ile ikbal merdivenlerini hızlıca tırmanmıştır.

Kanuni Sultan Süleyman'ın Mahidevran Sultan'dan olan oğlu şehzade Mustafa'yı Hürrem Sultan ve Rüstem Paşa'nın kışkırtmaları sonucunda boğdurmaya karar vermesine sevketmiş, bütün bunların üzerine İran seferine çıkmış, şehzade Mustafa Konya'ya davet edilmiş, padişah da 5 Ekim 1553'de Konya Ereğlisi yakınlarında otağını kurduşmuştur.⁷⁶ 6 Ekim günü şehzade Mustafa babasını görmek için otağ-ı hümayuna girmiş ve çadırın içindeki dilsiz cellatlar tarafından yay ipliyle boğulmaya çalışılmış ancak güçlü ve kuvvetli şehzade cellatların ellerinden kurtulmayı başarmışsa da o sırada henüz kapıcıbaşı olan Mahmud'un şehzadeyi ayağından yakalaması sonucunda yere serilmiş, Mahmud Ağa'nın kemendi ve yahud da cellatlar eliyle hayatına son verilmiştir.⁷⁷ Pehlivanlığı ile müsemma Mahmud Ağa'ya Kanuni tarafından "Zal",⁷⁸ lakabı verilmiştir.⁷⁹ Taşlıcalı Yahya'nın şehzade Mustafa için yazmış olduğu mersiyede de "Getürdi arkasını yire Zâl-i devr-i zaman" şeklinde Mahmud Ağa'ya atıf yapıldığı görölmektedir.⁸⁰ Kanuni'nin gözüne giren Mahmud Ağa, kapıcıbaşılıktan sonra Halep ve Budin Beylerbeyliklerine ardından da Anadolu Beylerbeyliğine getirilerek rütbesi yükseltilmiştir.⁸¹ Zal Mahmud Paşa'nın Budin Beylerbeyliğine ne zaman getirildiğini belirleyemesek de 1563 yılında 800.000 akçe gelire o mansıbdaki görev aldığı tespit

⁷³ Gerlach, **Türkiye Günlüğü**, I, çev. Türkiş Noyan, ed. Kemal Beydilli, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s.486.

⁷⁴ Franz Babinger, **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, çev. Coşkun Üçok, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s. 344.

⁷⁵ Gelibolulu Mustafa Âli, *a.g.e.*, vr. 437a.

⁷⁶ şerafettin Turan, **Kanuni Süleyman Dönemi Taht Kavgaları**, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1997, s. 37.

⁷⁷ *a.g.e.*, s. 39.

⁷⁸ Zal lakabı Zal oğlu Rüstem diye anılan İranlı pehlivandan gelmektedir.

⁷⁹ Nazım Tektaş, **Muhteşem Süleyman'ın Gözyaşları, şehzade Mustafa ve Bayezid**, Çatı Kitapları, İstanbul 2012, s. 90.

⁸⁰ Aykut Can, **şehzade Mustafa ve şehzade Bayezid Nasıl Öldürüldüler**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2014, s.81.

⁸¹ Gelibolulu Mustafa Âli, *a.g.e.*, vr. 437a.

edilmiştir.⁸² Ardından mühimme kayıtları incelendiğinde ‘‘sâbıkâ Budun Beğlerbeğisi olup hâliyâ Anadolu Beğlerbeğisi olan Mahmud’’⁸³ ibaresinden 1565 yılının başında Anadolu Beylerbeyliği makamına getirildiği anlaşılmaktadır.

1565 senesi ilkbaharında Avusturya üzerine sefere çıkılacağı bildirilerek, Zal Mahmud Paşa’ya emri altındaki sancakbeyleri, alaybeyleri, zaîm ve sipahilere tam tehzatlı ve eksiksiz olarak sefere hazırlanmaları hususu tenbih edilmiş⁸⁴, Zal Mahmud Paşa emir gereği askerleriyle Gelibolu’dan geçip İpsala’da beklemiştir.⁸⁵ Ardından ordunun önünden askerlerini geçirip, Mustafapaşa Köprüsü, Filibe, Samakov, Dobniçe, Radomir ve Alacahisar’dan geçerek, Belgrad’a doğru hareket etmiştir.⁸⁶

Dört kaleden oluşan Sigetvar muhasarasının ilk günü Zal Mahmud Paşa, Ferhat Paşa ile birlikte Anadolu askerleriyle kaleyi bir yönden top ateşine tutmuştur.⁸⁷ Seferin sonuna gelindiğinde ise Zal Mahmud Paşa kereste yetiştirme işini üzerine almış, bu arada Bobofça Kalesi de zapt edilmiştir.⁸⁸

Kanuni Sultan Süleyman’ın vefat etmesi ve Sigetvar’ın fethi üzerine Şehzade Sultan Selim Belgrad’a geldi. Tahtın yeni sahibi II. Selim’in ilk icraatlarından biri de Anadolu Beylerbeyi olan Zal Mahmud Paşa’ya vezaret⁸⁹ rütbesi vermesi oldu ve kızı Şah Sultan’ı onunla evlendirdi. Zal Mahmud Paşa, II. Selim ve III. Murad dönemlerinde dördüncü vezir olarak görevine devam etti.⁹⁰ Bu dönemde, Sokollu Mehmed Paşa’nın ön

⁸² Geza David, ‘‘Budun’’, **DİA**, VI, İstanbul 1992, s. 346.

⁸³ *6 Numaralı Mühimme Defteri (972/1564-1565)*, haz. Hacı Osman Yıldırım vd., I, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 1995, s. 347.

⁸⁴ *5 Numaralı Mühimme Defteri (973/1565-1566)*, haz. Hacı Osman Yıldırım vd., I, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 1994, s. 95.

⁸⁵ **a.g.e.**, s. 226.

⁸⁶ **a.g.e.**, s. 259.

⁸⁷ Feridun Ahmed Bey, *Nüzhet-i Esrarü’l Ahyâr Der-Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar*, haz. Ahmet Arslantürk vd., İstanbul 2012, s. 111.

⁸⁸ Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, haz. Mehmet İpşirli, I, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1989, s. 39.

⁸⁹ Feridun Emecen, ‘‘Selim II’’, **DİA**, XXXVI, İstanbul 2009, s. 416.

⁹⁰ Zal Mahmud Paşa III. Murad’ın protokol gereği padişaha biat etmek için cülüs töreninde yerini almıştır. İlgili minyatür ekler kısmında yer almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Zeynep Tarım Ertuğ, **XVI**.

planda olmasından dolayı kaynaklarda adı çok zikredilmemektedir. Bu da aktif, belirgin bir siyaset içerisinde bulunmadığını düşündürmektedir. Şah Sultan ile beraber At Meydanı'nda bir konakta oturduğu bilinmekle beraber, İbrahim Paşa Sarayı'nda ikamet ettikleri de söylenmektedir.⁹¹

Zal Mahmud Paşa, Şah Sultan ile birlikte Eyüp'te cami ve medrese yapımı için harekete geçmiş ancak külliyenin tamamının bittiğini göremeden 22 Ekim 1577 tarihinde vefat etmiştir. Eyüp'te yapımı devam eden caminin bahçesine defnedilmiştir. Gerlach, onun cenaze töreninde bulunmuş hizmetkârlarının arkasından gözyaşı döktüklerini, devlet erkânı yanında halkın da cenazeye katıldığından bahsetmiştir. Ayrıca, "...ölenin oğlu, sarığının üstüne siyah bir mendil örtmüş, atı üzerinde onları takip ediyordu."⁹² şeklindeki ifadesinden Zal Mahmud Paşa'nın bir oğlu olduğu düşünülmeğe de kaynaklarda bunu destekleyecek başka bir bilgi mevcut değildir. Fakat, türbede üçüncü bir sandukanın olması bu bilginin doğru olabileceğini akla getirmektedir. Ancak, Osmanlı Arşivi'nde yer alan bir vesikadan Mehmed Paşa adında bir oğlu olduğu ve oğlunun 1596 senesinde Diyarbakır muhafazasına getirildiği görülmektedir.⁹³ Ayrıca, Zal Mahmud Paşa'nın torunu Hasan Bey'in de adının geçtiği vesikanın varlığından, Gerlach'da yer alan bilginin doğru olduğu anlaşılmaktadır.⁹⁴ Fakat, vakfiyede Şah Sultan'ın ailesinin zikredilip, Zal Mahmud Paşa'nın oğlunun adının geçmemesi ise onun Şah Sultan'dan değil de daha önce yapmış olabileceği bir evlilikten olduğunu düşündürmektedir.

Zal Mahmud Paşa'nın Eyüp'te yaptırmış olduğu külliyenin dışında Pirlepe'de bir çeşme, hamama su temini ve yine Ankara'da bir çeşme ile mescid inşa ettirdiği bilinmektedir.⁹⁵

Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Cülûs ve Cenaze Törenleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 75-76.

⁹¹ Semavi Eyice, "İbrahim Paşa Külliyesi", **DİA**, XXI, İstanbul 2000, s. 345.

⁹² Gerlach, **a.g.e.**, II, s. 654.

⁹³ BOA, A.DVNSMHHM.d., 74/214, 18 S 1005/ 11 Ekim 1596.

⁹⁴ BOA, A.MKT.NZD., 87/78, 22 Za 1269/ 11 Kasım 1846.

⁹⁵ *55 Numaralı Mühimme Defteri (992-993/ 1584-1585)* haz. Musa Günay, 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1996, s. 223.

Gelibolulu, Zal Mahmud Paşa'nın adaletiyle meşhur, cömert, mülayim bir adam olduğundan bahsetmektedir.⁹⁶

⁹⁶ Gelibolulu Mustafa Âli, *a.g.e.*, vr. 437b.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ŞAH SULTAN VE ZAL MAHMUD PAŞA VAKFI

2.1. Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa Vakfiyesi

Çalışmada kullanmış olduğumuz vakfiye, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Vakfiyeler Evrakı içerisinde yer almaktadır.⁹⁷ Yirmi dört varak olan vakfiyenin şuhûdü'l-hâl kısmı hariç her sayfasında on dokuz satır bulunmaktadır. Nesih yazıyla yazılmış ve sadece bir sayfanın tamamı harekelendirilmiştir. Vakfiye suret olmakla beraber aslı elimize geçmemiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi kataloglarında vakıf adı olarak “*Şahi Sultan binti Selim Han-ı Sâni (Şah Sultan)*”, kurucu olarak da “*Zal Mahmud Paşa Zevcesi*” şeklinde kayıtlı olan bir vakfiye⁹⁸ bulunsa da içeriği incelendiğinde bunun Yavuz Sultan Selim'in kızı Şah Sultan'a ait bir vakfiye olduğu ve kataloglara yanlış girildiği anlaşılmaktadır.

Hicri 1002 (1594) yılında Osmanlı Türkçesiyle düzenlenmiş olan vakfiye sureti, uzun bir giriş bölümüne sahiptir. Kurucuların isimleri ile vakıf eserlerinin tesis edildiği mekanı bildirerek başlayan vakfiyenin davet kısmı; “*Duasında beni zikretmeyenin, duasının kabul edilmemesi haktır.*”, “*Benim sahabilerim yıldızlar gibidir, hangisine uyarmanız hidayete erersiniz*”, “*Allah adaleti ve iyiliği emreder*”⁹⁹ şeklindeki hadislerle ve Hz. Peygamber ile onun ashabına duyulan sevgiyi gösteren ifadelere, ardından da Asr-ı Saadet'den Şah Sultan ile Zal Mahmud Paşa'nın yaşadığı zamana kadar hizmet etmiş olan alimler için dualara yer verilmiştir.

İki ayrı gezegene benzetilen ve bir ip üzerine uygun şekilde dizilmiş, padişahlara yaraşan inciye benzetilen Zal Mahmud Paşa ve Şah Sultan'ın izdivaç ederek bir burçda birleşmeleri, tıpkı ay ve güneş gibi yüce bir yolda bir araya geldiklerinden

⁹⁷ BOA, EV.VKF, 20/25, 29 Z 1002/ 15 Eylül 1594.

⁹⁸ VGMA, D. 1993/0011/0007, 20 Ş 977/ 28 Ocak 1570.

⁹⁹ BOA, EV.VKF, 20/25, 29 Z 1002/ 15 Eylül 1594, (bundan sonra numara verilmeden yalnızca Vakfiye denilecektir.), 1b-3a.

bahsedilmiştir. Bulunmaz iki cevhere benzetilen sultan ve paşanın, fakirleri kollayıp gözetmelerine dikkat çekilerek güzel vasıfları dile getirilmiştir. Allah'ın afv ve gufranına eriştikten sonra bile bağışlarının ebedi olduğu, fakir müslümanlar ve gayrimüslimlerin onların iyiliklerinden yararlandıkları anlatılarak, vakıf sahiplerinin güzel vasıfları övülmüştür. Ardından dünya hayatının geçiciliği, burada elde edilen mal ve mülkün ahirette fayda sağlamayacağı, ancak onların vakıf kurmak gibi faydalı işlerde kullanılması ile müminlerin dua ve övgüsünü kazanıp, Allahın affını kazanacağı konusu üzerinde durulmuştur. Hayır yapmanın önemi; “*Cömert bir kimse hayatını cömertlikle geçirir ve tüketirse ona ikinci bir ömür garanti edilir.*” hadisi ve “*Allah adaleti ve iyiliği emreder*”¹⁰⁰ ayeti ile pekiştirilmiştir.¹⁰¹

Vakfiyenin devamında, Zal Mahmud Paşa'nın 10 Muharrem 985'de (30 Mart 1577) Şah Sultan'ın ise paşadan on üç gün sonra vefat ettiği hatırlatılarak, kalan mallarının üçte biri ile bir cami, medrese ve kararlaştırdıkları hayrat ve vakıfları kendileri hayattalarmış gibi tamamlanıp, bitirilmesini hatta Şah Sultan'ın mallarının söz edilen üçte birinden başka diğer üçte ikisini de vakfetmesini kardeşi III. Murad'dan rica ettiği, o tarihte hayatta olan Valide Nurbanu Sultan'ın da bu iş için vasî yapıldığı, hayratlarının mütevelliliğine ise Zal Mahmud Paşa'nın divan katibi Hüseyin Ağa'nın getirilmesi, mal varlığı ile vakfın durumunun takibi için hangi asır olursa olsun vezir-i âzamin nazır olması şeklindeki vasiyetinden söz edilmiştir. Verilen bilgilerden Şah Sultan ile Zal Mahmud Paşa'nın aslında aynı külliye içerisinde fakat kendilerine ait farklı vakıflara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Şah Sultan da eşi Mahmud Paşa gibi Hüseyin Ağa'yı kendi vakfına müteveli olarak seçmiştir. Böylece Hüseyin Ağa hem Şah Sultan hem de Mahmud Paşa'nın vakfının mütevelliliğini yürütmüştür. Bununla beraber, Şah Sultan'ın kız kardeşleri olan Gevherhan, İsmihan ve Fatma Sultanlar ise Şah Sultan'ın mirasından kendilerine düşen hissedenden feragat edip, ağabeyleri III. Murad'ın da izniyle malları vakf ederek, Şah Sultan'ın son arzusunu yerine getirmişlerdir.¹⁰²

¹⁰⁰ Kuran, Nahl, 16/90.

¹⁰¹ Vakfiye, 6b.

¹⁰² Vakfiye, 6b-8b.

Vakfiyenin devamında ise Mahmud Paşa ve Şah Sultan'ın mal varlıkları ve bunlarla yapılan harcamalar üzerinde durulmuştur. Buna göre, Zal Mahmud Paşa'nın malının üçte biri toplam 2.857.665 akçe, Şah Sultan'ın ki ise 3.018.008 akçedir. Şah Sultan'a ait olan bildirdiğimiz miktarın içerisinde tüm malına ek olarak, mehri ile paşadan kendisine kalan sekizde bir oranındaki miras da bulunmaktadır.

Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa'nın vasiyetleri gereğince vefatlarının yedinci ve kırkinci günü müslümanların fakirlerine yemek verilerek, kılamadıkları namazların ve tutmadıkları oruçların, hac ve yemin gibi telafisi mümkün olan diğer dini vecibelerin her birine kefaret olması için ıskat verilmiştir. Kararlaştırılan meblağ her birinin vasiyetleri üzerine sarf olunduktan sonra kalan miktar muhasebe defterine kaydolunmuştur.¹⁰³

Vakfiye'nin geri kalanında iki ayrı vakfa sahip olan eşlerin, Zal Mahmud Paşa'nın vakfı mali açıdan zayıf düştüğünden birleştirildiği, vakfın akaratları ve idari hususlar ve şartlardan bahsedilmiştir. Bunlardan detaylı bir şekilde aşağıda bahsedilecektir. Ayrıca vakfın muhasebesinin her sene vezir-i azam huzurunda yapılması ve arta kalan paranın mütevelliler tarafından deftere geçirilip, saklanmasına karar verildiği, ilerleyen vakitlerde vakfın darlık yaşamasına karşın beş yük akçenin her zaman istirbah edilmesi, artan paralardan Şah Sultan'ın vasiyeti gereğince medreselere lazım olan kitapların vakf edilip bir hafız-ı kütüb tayin edilmesi, gelir getirecek uygun akarlar satın alınması, görevlilerin ücretleri ile hayratların arttırılması, ilimde hevesli olup, fakir olan öğrencilere 1 akçe, danışmentlerin fakirlerine ise 10'ar akçeye varıncaya dek ek ücret verilerek, odalarda sâkin olmaları şeklindeki konular üzerinde durulmuştur. Bunlara ilaveten vakfın mali durumuna göre iki üç senede bir yahut her sene Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa'nın ruhları için bir sene birinin, diğer sene ise ötekinin niyetine hacca gidilmesi, on beş kişinin her gün tesbih edip cüz okuması şart edilmiştir.¹⁰⁴

¹⁰³Fakat, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan bu defter yılların verdiği yıpanmadan ötürü restore edilmek üzere kullanıma kapatılmıştır. Dijitali bulunmadığından ötürü de incelemek mümkün olmamıştır.

¹⁰⁴ *Vakfiye*, 20a-20b.

Yapılan hesaplamalar sonucunda, harcamalardan arta kalan 260.308 akçeden 86.000 akçenin Pirlepe'deki çeşmenin suyolu için harcanacağı, kalan 174.308 akçenin Hüseyin Ağa'nın sefere gitmesinden ötürü onun yerine getirilen, Mütevelli Mustafa Kethüda'ya teslim edildiği bildirilmiştir.¹⁰⁵

Son olarak vakfiye, hukuki dayanaklar ve şühûdü'l-hâl kısmı ile bitirilmiştir. İmam Ebu Yusuf'un icthadı esas alınarak, kurulan vakfın tescili için şahitleri ise Vezir Mehmed b. Abdullah, Vezir Ahmed b. Abdullah, Vezir Mustafa b. Abdurrahim, Vezir Sinan b. Abdülmennân, Rumeli Kazaskeri Mehmed b. Şeyh Mehmed olmuştur.¹⁰⁶ Çoğu vakfiyede olduğu gibi vakıf şartlarının değiştirilemeyeceğine ve vakfa son verilemeyeceğine dair *"kim ki, onu işittikten sonra değiştirirse onun günahı değiştiren üzerinedir, muhakkak ki Allah işiten ve bilendir"*¹⁰⁷ ayeti zikrolunup, vakıf bedduası edilmiştir.¹⁰⁸ Ayrıca vakfiyenin sonuna eklenen bir şerhte, her sene vakıf mütevellisinin, Eyüp Sultan Cami ve Külliyesi Vakfı'na 320 akçe ödeme yapması istenmekte ve bu uygulamanın kesintiye uğramadan devam ettirilmesi, kimsenin de buna mani olmaması istenmektedir.¹⁰⁹

2.2. ŞAH SULTAN VE ZAL MAHMUD PAŞA VAKFI VE KÜLLİYESİ

II. Selim'in kızı Şah Sultan ile II. Selim-III. Murad dönemlerinde vezirlik yapmış eşi Zal Mahmud Paşa İstanbul Eyüp'te vakıf olarak cami ve medrese inşa ettirmişlerdir. Eyüp'teki külliye, zeminin eğimli olması nedeniyle iki kademedede inşa edilmiştir. Zal Paşa Caddesi yönündeki ilk kademeye cami, şadırvan avlusu ve avluya birleşen bir medrese bulunmaktadır. İkinci alt kotta, Defterdar Caddesi yönünde yer alan alanda ise ikinci medrese ile türbe binası ve bu alanı sınırlayan avlu duvarının dış yüzüne bir çeşme yerleştirilmiştir. Zal Mahmud Paşa'nın Ankara ve Filibe'de de vakıf eserleri bulunmaktadır. Bu vakıflar Eyüp'teki vakfın idaresiyle birleştirilmiştir. Daha öncede

¹⁰⁵ Vakfiye, 20b-21a.

¹⁰⁶ Vakfiye, 22a-22b.

¹⁰⁷ Kuran, Bakara, 2/181.

¹⁰⁸ Vakfiye, 22a.

¹⁰⁹ Vakfiye, 23a.

belirttiğimiz gibi en başta vakıflar paşa ve sultan tarafından ayrı ayrı kurulmuşlardır. Hatta Şah Sultan'ın vakfı için babası II. Selim'in vakfindan borç aldığı bilinmektedir.¹¹⁰ Ayrıca II. Selim kızı Şah Sultan'ın yaptırmak istediği vakıf için 1567 senesinde Filibe'de Persadin ve Pavlikan köylerinin Küpsi nahiyelerini, Dercek, Perestice, Şetce, Savver, Fevniye, Vaslaku, Peruskuva, Curel, Meldava, Vaştova, Neysel Çavuş ve Neysel Cedid köylerini temlik ederek, vakfetmesine müsaade etmiştir. Osmanlı Arşivi'nde yer alan bir arzuhalde müteveli olan Kara Kethüda'nın Zal Paşa'nın vakfının gelirlerinden 20 yük akçe, Şah Sultan'ın vefatından sonra yılda 1 yük akçe olmak üzere on iki yıldır bunları zimmetine geçirdiği, paşanın 45 yük akçesinden bir akçe gelir kalmadığı ve yılda 74.000 akçe Şah Sultan'ın vakfının kârından karşılandığı dile getirilerek, 105 yük akçeden 82.040 akçesinin muhasebesinin yapılmadığı ileri sürülmektedir. Arzuhalde ekl edilen yani zimmete geçirilen 20 yük akçenin tahsil edilip vakfın muhasebesinin yapılması istenmiştir.¹¹¹ 1585 tarihinde Zal Mahmud Paşa'nın vakfının malî olarak zor duruma düşmesi üzerine müteveli ve dönemin vezir-i azamının önerisi, padişahın uygun görmesiyle paşanın vakfının zararının Şah Sultan'ın vakfının kârından karşılanması ve bin iki yılında vakıfların birleştirilmesi¹¹², vakfın muhasebesinin her sene vezir-i azam huzurunda yapılıp arta kalan paranın mütevelliler tarafından deftere geçirilip, saklanmasına karar verilmesi¹¹³ bu bilgiyi doğrular niteliktedir.

Vakıf ile ilgili şartlar vakfiyede şöyle belirtilmiştir:¹¹⁴

¹¹⁰ *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi: H.1000, M. 1592*, cilt 10, İSAM Yayınları, İstanbul 2008, s.138.

¹¹¹ TSMA.e,0530, ts.

¹¹² *Vakfiye*, 12b-13a.

¹¹³ *Vakfiye*, vr. 20a.

¹¹⁴ BOA, EV.VKF, 20/25, 29 Z 1002/15 Eylül 1594.

2.3. Vakfa Ait Birimler

2.3.1. Cami

Zal Mahmud Paşa ve Şah Sultan hayatta iken inşasını planladıkları külliye'nin ilk biten parçası 987 (1579) yılında öğretime açılan ve Şah Sultan'a nisbet edilen medrese olmuştur. Cami'nin temeli ise vefatlarından hemen sonra 985 (1577) yılında atılmıştır. Hafız Hüseyin Ayvansarayî *Mecmuâ-i Tevârih* adlı eserindeki Farsça bir tarih kıt'asında¹¹⁵, caminin inşa tarihini 985 (1577) olarak vermiştir.¹¹⁶ Caminin mimarının Sinan olduğu, fakat inşa safhalarını kalfasının takip ettiği düşünülmektedir. Mühimme defterlerinde yer alan 990 (1582) tarihli bir hükümde inşaatın kontrolünün Dergâh-ı âlî kapıcıbaşlarından olan Mimar Hüseyin Çavuş'a verildiği tespit edilmiştir.¹¹⁷ Zal Mahmud Paşa Camii'ni mükellef ve mükemmel olarak tanımlayan Evliya Çelebi, camiden *“bir irem bağı içinde iki tarafı ana yol olan aydınlık bir camidir ki, Osmanlı ülkesindeki vezir camilerinin içinde böyle aydınlık bir cami yapılmamıştır. 366 billûr cam ile süslenmiş bir camidir... Altı tamamen talebe hücreleridir. Güney tarafındaki avlusuna ... basamak merdiven ile çıkılır, zira bu camiin bir tarafı yüksek yarlı zemindir. Eğer bu camiin tarzını, şeklini, yapısını olduğu gibi yazsak ciltli bir kitap olur. Bu camide olan mimarî özellik bir camide yoktur. Ölçülü kubbesinin dışında olan güzel tasarlanmış marifetler haddinden fazladır. Zamanımız mimarlarının öyle bir şirin işi yapmaya güçleri yetmez. Minberi, mihrabı ve müezzin mahfilindeki ince işçilikler, meğer Sinop Kalesi'neki minberde ola. Avlusunun üç tarafı medrese odaları ile süslenmiştir. Dört tarafındaki güllük gülistanlık içindeki bülbüllerin nağmeleri insana hayat verir. Minaresi gayet sanatlı ve yüksektir. Koca Mimar Sinan bu cami yapılışında bütün*

¹¹⁵ Der cennetş bedîdem bâ-‘izzet ü sa’âdet
Geş ü güzâr kerde handân ü şâd ü mes’ûd
Güfem ki in çeh cayist evra ki şüd müyesser
Hatif-i be-küft tarih ‘‘haza makam Mahmud’’.

¹¹⁶ Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, *Mecmuâ-i Tevârih*, haz. Fahri Ç. Derin -Vahid Çabuk, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1985, s. 110.

¹¹⁷ Mübahat S. Kütükoğlu, *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000, s.304.

*ustalığını göstermiştir.*¹¹⁸ şeklinde bahseder ve mimar olarak da Sinan'ı gösterir. Caminin plan ve tasarımında ilgi çekici ayrıntılar bulunmaktadır. Cami'nin kubbesinin üç tarafı mahfiller ile çevrili, dikdörtgen biçiminde bir kütleyle sahip, son cemaat yeri beş gözlü, tek minareli bir fevkanî yapıdır.¹¹⁹ Kareye yakın dikdörtgen planlı olan caminin kubbesi mihrap tarafında duvara gizlenmiş payandalarla, diğer tarafta ise yuvarlak fil ayaklara basan askı kemerlerle taşınmaktadır. Pandantifli kubbenin geniş kasnağı pencerelerle donanmıştır. Mihrap duvarına yaslanan merkezî kubbeyi üç taraftan kuşatan galerilerle Ortaçağ Mimarlığı'nın mihrap önü kubbeli tasarımından ilham alındığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, farklı olarak kubbe eteğine kadar yükseltelen galeriler, caminin dış görünümünü erken dönem Osmanlı binalarına yaklaştırmıştır.¹²⁰

Vakfiye'de hatip, imam, vaiz, kayyım, sirâcî, muvakkit, müezzin, ferraş, buhûrî, noktacı, eczâhân, şeyh, imâm, ser-mahfil, hafızlar, ehl-i kuran, hafız-ı mahzen, muvaşşahân, muarrif, kanavâti, sandûkî, noktacı, na'athân ve mevlidhânın tayin edileceği kararlaştırılmıştır. Bu görevliler için verilecek ücretler ise şu şekilde belirlenmiştir:

Tablo 4: Cami için tayin edilen görevliler ve ücretleri

Görevi	Adet	Yevmiye	Yıllık ¹²¹ Ücret
Hatip	1	15x1=15 akçe	5.310 akçe
İmam	2	10x2=20 akçe	7.080 akçe
Vaiz	1	15x1=15 akçe	5.310 akçe
Muvakkit ¹²²	1	4x1=4 akçe	1.416 akçe
Kayyım ¹²³	2	4x2=8 akçe	2.832 akçe

¹¹⁸ Evliya Çelebi, **a.g.e.** haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s. 356.

¹¹⁹ Aptullah Kuran, "Zal Mahmud Paşa Külliyesi", **Boğaziçi Üniversitesi Dergisi**, I, İstanbul 1973, s.65.

¹²⁰ İsmail Orman, "Zal Mahmud Paşa Külliyesi", **DİA**, XLIV, İstanbul 2013, s.110.

¹²¹ 354 gün üzerinden hesaplanmıştır.

¹²² Muvakkit: Vakitlerin tay'inine yarıyan saatleri tanzim eden ve bunların ayarlarına ve tamirlerine bakanlar hakkında kullanılan bir terimdir. Bkz.Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, s.587.

¹²³ Kayyım: Camiinin temizlik işlerini yapan hademesi için kullanılan tabirdir. Bkz. Pakalın, *a.g.e.*, s.223.

Sirâcî ¹²⁴	2	2x2=4 akçe	1.416 akçe
Müezzin	3	5x3=15 akçe	5.310 akçe
Na'athân ¹²⁵	1	3x1=3 akçe	1.062 akçe
Muhtar müezzin	1	6x1=6 akçe	2.124 akçe
Hafız	8	2x8=16 akçe	5.664 akçe
Ser-mahfil hafız	1	5x1=5 akçe	1.770 akçe
Ferrâş ¹²⁶	3	3x3=9 akçe	3.186 akçe
Buhûrî	1	6x1=6 akçe	2.124 akçe
Noktacı ¹²⁷	1	1x1=1 akçe	354 akçe
Sandûkî	1	1x1=1 akçe	354 akçe
Muarrif ¹²⁸	1	3x1=3 akçe	1.062 akçe
Eczâhân	1 ¹²⁹	2x1=2 akçe	708 akçe
Hafız-ı mahzen	1	2x1=2 akçe	708 akçe
Ehl-i Kuran	30	2x30=60 akçe	21.240 akçe
Kanavâtî	1	4x1=4 akçe	1.416 akçe

Cami görevlileri arasında dünyaya rağbet etmeyen, ilim ve dine bağlılığı ile tanınan yumuşak tabiatlı, doğru düşünebilen, vasıf sahibi, tecvidi iyi bilen, Kuran'ı güzel ses ve nağme ile okuyan, salih, vakur, akıllı ve ilim sahibi bir hatip tayin edileceği

¹²⁴ Sirâcî: elektrigin keşfinden evvel aydınlık vasıtası olan kandil ve mumu yakanlar için kullanılan tabirdir. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, s.236.

¹²⁵ Na'athân: Camilerle tekkelerde na't okuyanlar hakkında kullanılan bir tabirdir. Naa't Cenab-ı Peygamberin med- hine dair yazılan manzume demektir. Bkz. *a.g.e.*, II, s.664.

¹²⁶ Ferrâş: Cami, mescit, imaret gibi müesseselerin temizliğini temin ve halı, kilim ve hasır gibi mefruşatını yayma hizmetlerinden sorumlu vazifelilerdir. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, s.608.

¹²⁷ Noktacı: Eskiden imarethanelerde, medreselerde inzibat işlerine bakan memur. Bkz. Ferit Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 987.

¹²⁸ Muarriif: Arapça tarif eden, bir şeyi etrafiyla anlatan demektir. Pakalın, *a.g.e.*, II, s.552.

¹²⁹ Vakfiyede eczâhânlar ifadesi geçtiği halde kaç eczâhân olduğu belirtilmediğinden bir eczâhân üzerinden değerlendirilmiştir.

bildirilmiştir. Cuma ve bayram günleri vaaz etme görevine sahip hatibin alacağı günlük ücret 15 akçe olarak belirlenmiştir. Camiye imam olarak salih, takva sahibi, iffetli ve dindar, namazı, vacib olan ibadetleri ve sünnetleri yerine getiren, edepli iki kişinin tayin edilmesi şart koşulmuştur. Bu iki imamın alacakları günlük ücret 10 akçedir. Cemaatle eda olunan beş vakit namazda müslümanlara imamet edecek bu kişilerin nöbetleşe hizmet etmeleri ve sabah namazlarından sonra Yâsîn, ikindi namazlarından sonra Nebe, akşam namazlarından sonra ise Mülk suresinin tilâvet edilmesi istenmiştir. Bunlardan elde edilen sevâbın Hazreti Peygamber ile ashabının, vakıf sahiplerinin ve diğer müslümanların ruhlarına bağışlanması istenmiştir.¹³⁰

Her Cuma namazından önce hadis ve tefsir bilen bir vaizin bulunması istenerek onun: *“Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et.”*¹³¹, *“Eğer kaba, katı kalpli olsaydın hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi.”*¹³² ayetlerinden yola çıkarak irşat etmesini fakat *“Allah’ın cezası şiddetlidir”*¹³³ ayeti ile Allah’ın kahr ve celâl sıfatlarından dolayı cemaatin karamsarlığa kapılmamasını, Allah’ın ibadet eden kullarına gazap ile muamele etmeyeceğini *“Rahmetim her şeyi kapsadı”*¹³⁴, *“Allahın rahmetinden ümit kesmeyin”*¹³⁵ fehvası ile Allah’ın affediciliğinin zikredilmesi tembihlenmiştir.¹³⁶ Ayrıca ehl-i imanın, vakıf sahiplerinin ruhlarının, gelmiş geçmiş tüm Osmanlı sultanları ile hayır sahipleri zikredilerek, Hazreti Peygamber’e salavat getirilip, bunların Allah’tan affedilmeleri için el açılıp dua edilmesi istenmiştir. Yine her asır ve vakitte İslam padişahına gönülden, iyi hal üzerinde olması için hayır duada bulunulması, duanın başında ve sonunda salavat getirilmesi ve Fatiha ile bitirilmesi şart koşulmuştur. Bu vaiz günlük 15 akçe ile görev alacaktır. Namaz vakitlerinin tayin edilmesi için ise günlük 4 akçe karşılığında bir müneccim muvakkit bulundurulması şart koşulmuştur. Bunun dışında dört müezzinin görev alması istenmiş, bu müezzinlerin dindar, gül bahçesindeki

¹³⁰ Vakfiye, 14b.

¹³¹ Kuran, Nahl, 16/125.

¹³² Kuran, Al-i İmran, 3/159.

¹³³ Kuran, Enfal, 8/13.

¹³⁴ Kuran, Araf, 7/156.

¹³⁵ Kuran, Zümer, 39/53.

¹³⁶ Vakfiye, 15a.

bir bülbül gibi güzel sesli ve hoş nağmeli, kuralına uygun ezan okuyabilmesi şart koşulmuştur. Bu müezzinlerden üçünün günlük 5 akçe, müezzinlerin başı ve kıdemlisinin ise 6 akçe ücretle vazifede bulunacağı belirtilmiştir. Ve yine müezzinlerin nöbetleşe şekilde cuma namazından başka öğle, ikindi ve yatsı ezanlarını ardarda okuyup ikisinin ezan verip her gece teheccüd vermeyi ihmal etmemeleri, Cuma günleri ezan vaktinde dördünün de hizmetlerini terk etmeleri halinde diğer taraflarda bir ücret verilmemesi şart edilmiştir.¹³⁷ Ayrıca Kuran-ı kerimi ezberleyip hafız olan, kıraat ve tecvid ilminde hünerli sekiz hafızın bulunması, bunların döneminin beğenilen kimselerden seçilmesi istenmiştir. Cuma Namazı'ndan önce caminin mahfilinde toplanıp her birinin ardarda bir aşr-ı şerif okuması, içlerinden en iyi ve kıdemli, kıraat ilmi ile tecvitte hünerli olan birinin ser-mahfil olup devre başlayıp, diğer hafızların da aşr-ı şerif tilavetlerini bitirmesinden sonra *“Muhammed içinizden hiçbir erkeğin babası değildir. Fakat o Allah'ın elçisidir ve peygamberlerin sonucusudur. Allah her şeyi bilmektedir.”*¹³⁸ ayetini yüksek sesle, acele etmeden ve anlayarak okumaları şart koşulmuştur. Hafızların yedisinin günlük 2'şer akçeyle, ser-mahfil olanının ise günlük 5 akçeyle vazife yapacak olması hususu da eklenmiştir. Ayrıca, hatiplerin içinden ser-mahfillik isteyen iyi bir hatip olması şart koşulmuştur.¹³⁹

Camide görev alanların içerisinde günlük 3 akçe karşılığında görev yapan bir na'athân da bulunmaktadır. Bu na'athân'ın Farsça bilmesi, güzel ses ve ahenk ile, Molla Camisi'nde söylenen gazelin okunması istenmiştir.¹⁴⁰ Bu gazele alternatif olarak ise bilinen, farsça bir gazel okunması kararlaştırılmıştır.¹⁴¹ Yine, güzel ahlaklı, dürüstlüğü ile tanınan bir muarrif tayin edilmesi istenmiş, bu muarrifin günlük 3 akçe karşılığında Hz. Peygamber'in özelliklerini belirtmesi istenmiştir.¹⁴²

¹³⁷ Vakfiye, 16a.

¹³⁸ Kuran, Ahzab, 33/40.

¹³⁹ Vakfiye, 16b.

¹⁴⁰ Bu gazel Vakfiye metninde Farsça ve Türkçe olarak verilmiştir.

¹⁴¹ Vakfiye, 16b.

¹⁴² Vakfiye, 17a.

Caminin diğerk görevlileri de kayyımlardı. *Vakfiye*'de iki kişinin kayyım olarak atanması, bunların seher vakti cami kapısını açıp, akşam vakti kapatarak camiye koruma görevini yürütmeleri istenmiştir. Bununla birlikte silip süpürme işlerini ihmal etmeyerek, yerleri temiz ve hoş tutmaları işinden de sorumlu tutulmuşlardır. Her birinin günlük 4'er akçe alması kararlaştırılmıştır.¹⁴³ Kayyımların yanı sıra caminin temizlik işleri için ferraşlar da bulundurulacaktı. Bu ferraş caminin içini silip süpürerek, hizmeti karşılığında günlük 3 akçe alacaktı. İkinci ferraş ise günlük 1 akçe karşılığında tuvalet ve şadırvanın temizlik işlerinden sorumlu tutulmuştur. Eğer birinci ferraş bu hizmeti de görürse, ikinci ferraşlık görevi de hizmetine ilave edilecektir. Burada dikkat edilecek husus vakfiyede "*ferraşe-i saniye*" ibaresinin kullanılmasıdır. Yani ikinci ferraşlık görevi için bir kadının da hizmet verebileceği anlaşılmaktadır. Üçüncü ferraş ise medreselerin iç ve dış temizliği ile bunların tuvalet ve çeşmesinin etrafının temizlenmesi için görevlendirilmiştir. Bu hizmeti karşılığında günlük 3 akçe alacağı belirtilmiştir.¹⁴⁴ Kandilleri yakarak camiye aydınlatma işleri için ise temiz ve dürüst iki sirâcî bulunup, günlük 2 akçe karşılığında hizmet görmeleri istenmiştir.¹⁴⁵ Yine camiye hoş kokularla donatacak güzel ahlaklı bir buhurî bulunması istenerek, bu buhurcunun her Cuma yer yer tütsü yakarak halkın burnunu güzel kokular ile doldurması istenmiştir. Buhurcunun bu görev karşılığında 6 akçe alacağı belirtilmiştir. Ayrıca türbede olduğu gibi camide de eczahânların tilavette bulunduğu sırada tütsü yakmayı ihmal etmemeleri tembihlenerek, hizmetlerinin sadece Cuma gününden ibaret olmadığı belirtilmiştir.¹⁴⁶ Bu görevlilerden sonra caminin altında bulunan beş odalı mahzenlerdeki malzemenin korunması için de bir hâfız-ı mahzen bulundurulması kararlaştırılmıştır. Bu kişi yağ, kandil, süpürge ve hasır gibi malzemelerin korunmasının yanı sıra mahzenlerin açılıp kapanması işinden de sorumlu tutulmuştur.¹⁴⁷ Camide otuz kişinin günlük 2 akçe karşılığında, Cuma gününden başka her gün vakıf sahipleri ve ehl-i imanın ruhu için hatim indirmeleri istenmiştir.

¹⁴³ *Vakfiye*, 17a.

¹⁴⁴ *Vakfiye*, 17b.

¹⁴⁵ *Vakfiye*, 17a.

¹⁴⁶ *Vakfiye*, 17b.

¹⁴⁷ *Vakfiye*, 17b-18a.

Bunların içinden vakar sahibi birinin ser-mahfil olup, hatim tamamlandıktan sonra dua etmesi ve bunun karşılığında da 1akçe alacağı belirtilmiştir. Bunun yanında dürüst bir kimsenin günlük 1 akçe karşılığında sandûkî olarak tayin edilmesi ve bu kişinin cüzlerin bulunduğu sandığı getirip, cüzleri okuyuculara dağıtıp, sonra tekrar sıraya dizip sandığa koyması istenmiştir. *Vakfiye*'ye göre günlük 1 akçe karşılığında bir de noktacı bulundurulacaktır. Bu noktacının cüzhanlar ve diğer görevlilerin hizmetlerini terk etmeleri halinde durumu tespit etmesi istenmiştir. Cüzhanlardan gelmeyen olup eksik kalan bir iki cüz olursa bunu kendisinin okuyup o gün yarı ücreti hak etmiş olacağı belirtilmiştir.¹⁴⁸ Cami ve medreselerin tamir işleri için ise bir meremmetçi olması ve tamire ihtiyacı olan yerleri mütevellinin bilgisi dahilinde tamir edip buraların takibini yapması istenmiştir. *Vakfiye*'de yapacağı tamir işleri için ise günde 3 akçe alacağı belirtilmiştir. Ayrıca işini iyi yapan, güzel huylu bir kanavâtî'nin vakfın su yollarının tamiri için hazır olması ve gerektiğinde su yollarını tamir edip, hizmetini ihmal etmemesi istenmiştir. Her zaman günlük 4 akçe ücret alması şart koşulmuştur. O sırada hizmet etmekte olan Üstâd Yusuf Kemâl'in ise işinin ehli olduğundan kendisine günlük 5 akçe verilmesi şart koşulmuştur. Su yolu deneticilerine ihtiyaç duyulduğunda ise günlük 1 akçe verilmesi istenmiştir.¹⁴⁹

Vakfiye'de adı geçmeyen muhtemelen daha sonraki dönemlerde cami'de hizmet eden duagû ve ihlas suresini tilavet etmekle sorumlu ihlashanlar da tayin edilmiştir¹⁵⁰. Bu duagûların kadınlardan da seçilebilmesi dikkate değerdir.¹⁵¹

Vakfiye'de Ramazan ayı ve başka diğer önemli günlerde görevlilere verilecek ikramiyeler de söz konusu edilmiştir. Buna göre, caminin imamlarına, hatibine, müezzinlerine, sirâcîlerine ve kayyımlarına baklavalık verilip, her imam ve hatibe ikişer 100 akçe, müezzinlere yüzer, iki kayyıma ve sirâcîlere ise 50'şer akçe verilmesi şart koşulmuş, toplamının 1.200 akçe olduğu belirtilmiştir. Ayrıca her sene Hz.

¹⁴⁸ *Vakfiye*, 18a.

¹⁴⁹ *Vakfiye*, 18a-18b.

¹⁵⁰ BOA, C. EV, 28/1370, 23 Z 1118/ 28 Mart 1707.

¹⁵¹ BOA, AE.SMST.III., 130/10104, 29 Za 1183/ 25 Nisan 1770.

Muhammed'in doğduğu ay olan Rebiülevvel ayında toplanıldığında sesi hoş bir mevlidhân tarafından Türkçe mevlit okunması istenmiştir. Mevlidhânın alacağı ücret 1.000 akçe olarak belirlenirken, bunların muvaşşahhânlarına da 1.000 akçe verileceği belirtilmiştir. Bununla beraber vuku bulabilecek diğer masrafların ise vakıf bünyesinden ödenmesi istenmiştir.¹⁵² Vakıf kanalı ile cami ile medresenin ortasına bir de şadırvan inşa edilmiştir.

2.3.2. Medreseler

Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa'nın külliyesinde iki ayrı medrese bulunmaktadır. İlk biten medrese Şah Sultan'a nisbet edilmiştir.¹⁵³ Caminin son cemaat yeri karşısında bulunmaktadır. Kubbeli bir dersane, yine kubbeli sekiz hücre ile üstleri aynı tonozla örtülmüş değişik ölçü ve biçimde beş hücreden oluşmaktadır.¹⁵⁴ Zal Mahmud Paşa'ya nispet edilen medrese ise taş merdiven ile inilen türbenin de bulunduğu yaklaşık 4 metre aşağıda bulunan bahçede denize bakan kısımda yer alır. Burada bir umumi dersane, on talebe odası, çok sayıda tuvalet ve çeşme bulunmaktadır. Medresede ders veren müderris, medrese içindeki odalarda kalan talebelere ve medresede çalışan hademelere yapılacak masraflar aşağıdadır:

Tablo 5: Medrese için tayin edilen görevliler ve ücretleri

Görevli	Adet	Yevmiye	Yıllık Ücret
Müderris	2	50x2=100 akçe	35.400 akçe
Mu'id ¹⁵⁵	2	8x2=16 akçe	5.664 akçe
Dânişmend ¹⁵⁶	24	24x2=48 akçe	16.992 akçe
Bevvâb ¹⁵⁷	24	12x2=24 akçe	8.496 akçe

¹⁵² Vakfiye, 19b.

¹⁵³ Vakfiye, 9b.

¹⁵⁴ Kuran, a.g.e, s. 70.

¹⁵⁵ Mu'id: Medreselerde müderris muavini mertebesinde bulunanlar hakkında kullanılan bir tâbirdir. Pakalın, a.g.e, II, s.573.

¹⁵⁶ Dânişmend: Medrese tahsili görmüş olanlar hakkında kullanılan tâbirlerden biri idi.

¹⁵⁷ Bevvâb: Kapıcı, hademe. Bkz. Ferit Devellioğlu, a.g.e, s.105.

Hafız-ı kütüb	1 ¹⁵⁸	?	?
----------------------	------------------	---	---

Müderriye günlük 50 akçe ücret verilmesi medresenin ellili medrese olduğunu göstermektedir. Medreseler hariç ve dahil medreseler olarak gruplandırılmaktadır. Hariç elliliyi, dahil ellili izliyordu. XVI. yüzyıldan sonra devlet erkânının yaptırdığı medreselerin statüsü dahil kategorisindeydi. Fakat vakfiyeye göre medreselerden biri dahil, diğeri ise hariç'dir. Sahn-ı Seman medreseleri de 50 akçe ücretli müderrislere veriliyordu.¹⁵⁹ Yani, Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa'nın medreseleri yüksek dereceli medreselerden idi. Bununla birlikte daha sonraki yıllarda Fenârizade Şeyhi Mehmed Efendi'nin 60 akçe¹⁶⁰ ile müderrislik görevine getirilmesinden medresenin yükseltildiği anlaşılmaktadır.

Vakfiyede medresede görev alacak iki müderris için akranları içinde parmakla gösterilen, akranlarından üstün, fazilet sahibi ve ilminde ilerlemiş kişiler olmaları istenmiştir. Günlük 8 akçe alan bu müderrislerin eğitimi aksatmamaları, sebepsiz yere dersi terk etmeyip, şeriat ve fıkıh işlerinde geniş bilgisi olan, dinin emrettiği şeylere sınıksız bağlı kalan kişiler olması şart koşulmuştur. Ve dahil medresedeki müderris ile hariç medresenin müderrisinin bağlantısı olduğu kastedilerek, dahil medrese müderrisinin Sahn medreselerinin sekiz derecesinden birine ulaştığında Zal Mahmud Paşa'ya nisbet edilen hariç medresede görevli olan müderrisin bir paye ilerleyip, dahil müderrisi olması kuralından bahsedilmiştir. Ve medreselerin müderrislerinin her birine akıllı, kabiliyetli, erdemli, bilgin ve faziletli müderrisler tayin edilmesi şart koşularak, ücretleri 8 akçe olarak belirlenmiştir. Her iki müderriye on ikişer danışmend verilmiştir. Yani medresede toplam 24 danışmend yer almıştır. Danışmendlere verilmek üzere günlük 2 akçe ayrılmıştır. Yine danışmendlere günlük 4'er akçe ile hücrelerde oturma hakkı verilmiş ve görev alacak bevâb yani hademelere günlük 2'şer akçe ücret tahsis

¹⁵⁸ Şah Sultan'ın medrese için bir hafız-ı kütüb görevlendirilmesi için vasiyeti bulunsa da bunun gerçekleştiğine dair ve yahud da vazife ücreti ile ilgili detay vakfiye'de bulunmamaktadır.

¹⁵⁹ Mehmet İpşirli, "Medrese", *DİA*, XXVIII, 2003, İstanbul, s. 330.

¹⁶⁰ Şeyhi Mehmed Efendi, *Şakaik-i Nu'maniye ve Zeylleri*, nşr. Abdülkadir Özcan, III, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989, s. 121.

edilmiştir. Hademelere ücret dağıtımının müderrislerin elinden yapılması şart olunmuştur.¹⁶¹

Medreselerin kuruluşu sırasında bir kütüphane yer almamış, Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey medresesi kütüphanesiyle, İstanbul Süleymaniye Camii'nin kütüphanesi gibi medresenin inşaatının sona ermesinden sonra artan para ile temin edilecek kitaplar ile kurulup hafız-ı kütüp tayin edileceği planlanmışsa¹⁶² da bunun gerçekleşmediği, bir kütüphanenin mevcut olmadığı arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır.¹⁶³

2.3.3. Türbe

Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa'nın vasiyetleri üzerine karı koca yan yana defn olunmuşlardır. Eşlerin dışında türbenin içerisinde kime ait olduğu bilinmeyen bir sanduka daha mevcuttur. Onların vefatlarından sonra üzeri kubbe ile örtülü bir türbe inşa edilmiş ve bu türbe için 600.000 akçe sarfolunmuştur.¹⁶⁴ Türbenin etrafında sonraki dönemlerde yapılan definlerle küçük bir hazîre oluşmuştur. Bu hazîrede Şah Sultan ile Zal Mahmud Paşa'nın bazı hizmetkârları, medresede müderrislik yapmış kişiler ve bunların ailelerine ait kabirlerde bulunmaktadır. Hatta Suyolcuzade olarak meşhur hattat Eyüplü Mustafa Efendi'nin kabri bu hazirede bulunmaktadır.¹⁶⁵ Türbedâr, bekçi, destârî, cüzhân, türbenin vazifelileri arasındadır. Aldıkları ücret aşağıda yer almaktadır:

Tablo 6: Türbe için tayin edilen görevliler ve ücretleri

Görevli	Adet	Yevmiye	Yıllık Ücret
Türbedâr	1	5x1=5	1.770
Bekçi	12	1.5x12=18	6.372
Destârî¹⁶⁶	1	1.5x1=1.5	531

¹⁶¹ Vakfiye, 14a.

¹⁶²İsmail E. Erünsal, **Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1988, s. 153.

¹⁶³ bkz. BOA, MF.MKT., 241/64, H.29 C 1312/ 28 Aralık 1894.

¹⁶⁴ Vakfiye, 9a.

¹⁶⁵ A. Ragıp Akyavaş, **Âsîâne: Evvel Zaman İçinde İstanbul**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2008, s.278.

¹⁶⁶ Destârî: Sarıkçı yerinde kullanılan bir tâbirdir. Destar, sarık demektir. Bkz. Pakalın, *a.g.e*, I, s.432.

Cüzhân ¹⁶⁷	1 ¹⁶⁸	2x1 Akçe	708
------------------------------	------------------	----------	-----

Günlük 5 akçe ile vazifelenirilen türbedârın, ağırbaşlı ve dindar olması şart koşulmuştur. Türbe için gece ve gündüzleri nöbetleşe çalışacak ve türbeyi bir an bile boş bırakmayacak on iki bekçi tayin edilmiştir. Bu bekçilerin günlük ücretleri 1.5 akçe olarak belirlenmiştir. Yine Zal Mahmud Paşa'nın kabrinde günde 1.5 akçe ile vazifelenirilen, sandukanın imamesini sarıp düzeltecek bir destârî bulundurulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa'nın ruhları için cüzhânların sabah namazından sonra türbede toplanıp, on beş cüz okumaları şart edilmiştir. Bu cüzhânların her birine günlük 2'şer akçe verilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁶⁹ Her gün camide olduğu gibi eczahanlar tilavet ederlerken, türbenin buhursuz kalmaması tembihlenmiştir.

2.3.4. Çeşme

Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa'nın vefatlarından sonra yapımı tamamlanan külliye'nin bir de çeşmesi bulunmaktadır. Bu çeşmenin kitabesi 998 (1589-1590) tarihidir. Fakat bazı araştırmacılar, kitabenin eski bir fotoğrafına bakarak ortadaki "9" rakamının silikliğinden ötürü sayının aslında "5" olduğunu söyleyip, çeşmeyi 958 (1551) yılına tarihlendirerek hataya düşmüşlerdir.¹⁷⁰ Bununla birlikte, restorasyonu yapılan çeşmenin kitabesi şu an net bir şekilde okunmaktadır. Kim tarafından yazıldığı bilinmeyen çeşmenin kitabesi aşağıdaki gibidir:

‘‘Sâhibü’l-hayrât Şâh-ı sultân

Hazret-i ma’â Zâl Mahmûd Paşa

Fî-sebîlillâh bu âbı etti sebîl

Selsebîl ede Hudâ ana cezâ

¹⁶⁷ Cüzhân: Namazlardan evvel Kurandan birer cüz okumakla vazifeli kimse için kullanılan terimdir. Bkz. Pakalın, *a.g.e*, I, s.318.

¹⁶⁸ Cüzhânlık görevi için kaç kişinin görevlendirildiği bildirilmemekle birlikte birden fazla olduğu anlaşılmaktadır. Hesaplama da bir eczâhân üzerinden gerçekleştirilmiştir.

¹⁶⁹ *Vakfiye*, 18b.

¹⁷⁰ Eyice, Semavi, ‘‘Eyüp’de Zal Mahmud Paşa Camii’’, **Eyüp Sultan Sempozyumu V Tebliğler**, Elma Matbaacılık, İstanbul 2002, s.16.

Teşne diller dediler târîhini

Çeşme-i mâ-i hayât-ı cân-fezâ''

998

2.4. Vakfın idaresi

Vakfın mütevellisi vakfiyede kendinden sonra gelecek mütevellinin dürüst, vakfi görüp gözetecek bir kimse olmasını isteyerek, günlük 80 akçe karşılığı görev yapmasını şart koşturmuştur. İdari kadroda görev alacak diğer bir görevli ise kâtiptir. Bu kâtip siyakat ve hesaplamada mahir, muhasebe konusunda güvenilir olacaktı. Bu katibin vakfın iç ve dış gelir giderlerini usulüne uygun yazması istenmiş ve kendisine 15 akçe verilmesi uygun görülmüştür. Bunun yanında o sırada vakfın emektarı olan ve cami inşa edilene kadar zahmet çeken Kâtip Mahmud Çelebi'nin hizmeti boyunca günlük 20 akçe almasına karar verilmiştir. Dürüst bir kimsenin ise câbî¹⁷¹ olup, gelirleri toplayarak her yıl İstanbul'a getirip, vakfın mütevellisine teslim edip, bu hizmeti karşılığında günlük 6 akçe ücret alacağı belirtilmiştir.¹⁷²

2.4.1 Vakfa ait gelir kalemleri

Zal Mahmud Paşa ile Şah Sultan'ın yaptırmış olduğu vakıf eserleri için akar sağlamak gerekliydi. Bunun için Paşa ve Sultanın vefatlarından sonra Filibe'de vakıf için bir han inşasına başlandı. Bu han için 1.161.500 akçe sarfedilmiştir.¹⁷³ Filibe'de bulunan bu han altmış üç hücre ve on altı dükkânı içine almaktadır. Hanın bulunduğu yer debbağhane, at pazarı ve umumi yol ile çevrilmiş durumdaydı. *Vakfiye*'de verilen bilgilerden anlaşıldığı üzere Filibe'deki hanın tamiri ve vakıf için değirmenler vakfedilmiştir. Bu değirmenler için 1.251.563 akçe ödenmiştir.¹⁷⁴ Elde edilen gelirler her sene toplanacaktır. Sınırları herkesce bilinen bu akarlar¹⁷⁵ aşağıdaki gibidir:

¹⁷¹ Câbî: Eskiden vakıfların akar kiralarnı toplamakla görevli bulunan kimse. Bkz. Ferit Devellioğlu, *a.g.e.*, s.105.

¹⁷² *Vakfiye*, 19a.

¹⁷³ *Vakfiye*, 9a.

¹⁷⁴ *Vakfiye*, 10b.

¹⁷⁵ *Vakfiye*, 12a.

Tablo 7: Filibe’de bulunan iktisadi kuruluşlar

İşletme Adı	Adedi	Yeri
Ekmek Fırını	1	Filibe
Değirmen	3	Filibe - İstanımaka Köyü
Değirmen	1	Filibe - Perestice Köyü
Çuka dingi	2	Filibe - Setur Köyü

Filibe’deki han dışında Eyüp’te de caminin yakınında vakfa gelir sağlamak için günümüze ulaşamayan bir yapı inşa edilmiştir. Bu yapı aşağıdaki birimlerden oluşmaktadır.

Tablo 8: Eyüp’de bulunan iktisadi kuruluşlar

İşletme Adı	Adedi	Yeri
Dükkân	6	Eyüp
Hücre	24	Eyüp
Şemhâne¹⁷⁶	1	Eyüp

Dükkanların üstünde yer alan altı oda günlük 1 akçe karşılığında caminin imam ve müezzinlerine tahsis edilmiştir.¹⁷⁷

2.5. Ankara Vakfı

Zal Mahmud Paşa muhtemelen Anadolu Beylerbeyliği sırasında Ankara’da da hayır eserleri yaptırmıştır. Bunlardan biri Haffaflar başında bir çeşme, diğeri ise Figani Çelebi Mahallesi’nde yaptırmış olduğu mesciddir. Bunlara akar sağlaması için on üç dükkan yaptırmıştır.¹⁷⁸ Bu dükkânların onarımı vakfın gelirlerinden karşılanacaktır. Vakfa akar¹⁷⁹ sağlayacak gelir kalemleri aşağıdaki gibidir:

¹⁷⁶ Şemhâne: Mumların muhafaza edildiği oda.

¹⁷⁷ Vakfiye, 10a.

¹⁷⁸ Vakfiye, 12a.

¹⁷⁹ Vakfiye, 12a.

Tablo 9: Ankara Vakfı'na gelir sağlayan iktisadi kuruluşlar

İşletme Adı	Adedi	Yeri
Dükkân	4	Ankara- Kazgancılar Çarşısı
Dükkân	3	Ankara - Mutablar Çarşısı
Dükkân	1	Ankara - Uzun Çarşı
Dükkân	3	Ankara- Yiğen Bey Çarşısı
Dükkân	1	Ankara - Koyun Pazarı
Dükkân	1	Ankara - Tahtakale

2.5.1. Vakfın birimleri

2.5.2. Çeşme

Zal Mahmud Paşa'nın Ankara'da yaptırdığı çeşme Haffaflarbaşı'nda yer almaktadır.¹⁸⁰ Çeşmenin iki görevlisi ve bunların aldığı ücret aşağıdaki gibidir:

Tablo 10: Çeşme için tayin edilen görevliler ve ücretleri

Görevli	Adet	Yevmiye	Yıllık ücret
Âb- keş¹⁸¹	1	0.5 akçe	177
Bekçi	1	3 akçe	1.062

2.5.3. Mescid

Zal Mahmud Paşa'nın Ankara'da yaptırdığı mescit Figani Çelebi Mahallesi'nde yer almaktadır.¹⁸² Mescid için tayin edilen görevliler ve aldıkları ücret aşağıda yer almaktadır:

¹⁸⁰ Vakfiye, 12a.

¹⁸¹ Âb-keş: Su çeken, sucu, saka. Bkz. Ferit Devellioğlu, *a.g.e.*, s.6

¹⁸² Vakfiye, 12a.

Tablo 11: Mescid için tayin edilen görevliler ve ücretleri

Görevli	Adet	Yevmiye	Yıllık Ücret
İmam	1	2 akçe	708
Müezzin	1	1.5 akçe	531

2.6. Ankara Vakfı'nın İdâri Personeli

Ankara vakfının idarî personeli olarak bir câbî tayin edilmiştir. Bu vakıf İstanbul'daki vakfın mütevellisine bağlıydı. Câbî'nin dükkânlardan kirayı toplayıp, maaşlar örendikten sonra kalan miktarı her sene İstanbul'daki mütevellîlere göndermesi şart koşulmuştur. Ayrıca, tamir ihtiyacı olursa bunu bildirmesi ve masrafın Zal Mahmud Paşa'nın kurduğu vakıfların tamamından karşılanması istenmiştir.¹⁸³ Câbî'nin alacağı günlük ücret aşağıda gösterilmiştir:

Tablo 12: Ankara Vakfı'nın idaresi için tayin edilen idari personel ve ücreti

Görevli	Adet	Yevmiye	Yıllık Ücret
Câbî	1	4 akçe	1.416

2.7. Pirlepe Vakfı

Zal Mahmud Paşa'nın hayattayken Ankara'da yaptırdığı hayır eserlerinin dışında Pirlepe'de de bir çeşmesi bulunmaktadır. Ayrıca, Pirlepe hamamının suyunu da vakfetmiştir. Bunların tamir ve mühimmat masrafının vakfın tamamından karşılanması, Pirlepe'deki vakıf eserleri için bir câbî tayin edilmesi istenmiştir.¹⁸⁴ Câbî'nin alacağı günlük ücret aşağıda gösterilmiştir:

¹⁸³ Vakfiye, 12b.

¹⁸⁴ Vakfiye, 12b.

Tablo 13: Pirlepe Vakfı'na tayin edilen idari personel ve ücreti

Görevli	Adet	Yevmiye	Yıllık ücret
Câbî	1	4 akçe	1.416 akçe

Vakfiye'de o zamanki câbî'nin Mütevellî Hüseyin Ağa tarafından gönderilen 60.000 akçeyi Pirlepe'de bir kaç yıl boyunca istirbah ettirdiği, verilen altmış binin mütevellîye geri gönderilip, giderlerden sonra bu kârdan 26.000 akçe kaldığı bildirilerek kalan paranın murabahaya verildiği kaydedilmiştir. Bunun yanında câbîninin maaşı ve tamir masrafları için kalan ribhin yeterli olacağı bildirilmiştir. İleriki zamanlarda harcama söz konusu olur ise bunun vakıfların tamamından karşılanması istenmiştir.¹⁸⁵

¹⁸⁵ *Vakfiye*, 12b.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. ZAL MAHMUD PAŞA VE ZAL PAŞA SULTANI MEDRESELERİ MÜDERRİSLERİ

Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa'nın külliyesinde iki ayrı medrese bulunmaktadır. İlk biten medrese Şah Sultan'a nisbet edilmiştir. Atâi'de bulunan kayıtlara göre Mehmed Suudî Efendi Şah Sultan'a ait olan medreseye 987 (1579) yılında ilk atanan müderristir. Mustafa b. Hüseyin b. Sinan ise 987 (1579) Zal Mahmud Paşa'ya ait olan ve inşası daha sonra biten ikinci medreseye atanan ilk müderris olmuştur. Vakfiye metninde müderrislerin 50 akçe alacağı belirlenmiştir.¹⁸⁶ Buradan medresenin 50'li medrese olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, 1028 (1619) yılında Fenârizade Şeyhi Mehmed Efendi'nin müderrisliği sırasında 60 akçe¹⁸⁷ alması medresenin payesinin yükseltildiği ve Zal Mahmud Paşa medreselerinin Altmışlı medrese statüsünde olduğu anlaşılmaktadır. 1579'dan 1729'a kadar medreselerde çalışan müderrisler kronolojik olarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 14: Zal Mahmud Paşa ve Şah Sultan'ın medreselerinde görev alan müderrisler ve vazife seneleri

Müderrisin İsmi	Vazife Seneleri	Vazife Ücreti
Mehmed Suudî Efendi ¹⁸⁸	987 (1579)	
Bahrî Hasan Çelebi ¹⁸⁹	987 (1579)	
Mustafa b. Hüseyin b. Sinan (Kethüda Mustafa Efendi) ¹⁹⁰	987-991 (1579-1583)	50 ¹⁹¹

¹⁸⁶ Vakfiye, 14a.

¹⁸⁷ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakaik-i Nu'maniye ve Zeylleri*, nşr. Abdülkadir Özcan, III, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989, s. 121.

¹⁸⁸ Mehmed Suudi tamamlanan ve Şah Sultan'a ait olan medreseye atanan ilk müderristir. bkz. Nevizade Atâi, *Şakaik-i Nu'maniye ve Zeylleri*, nşr. Abdülkadir Özcan, II, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989, s.315.

¹⁸⁹ Cahit Baltacı, **XV- XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2005, s.743.

¹⁹⁰ Mustafa b. Hüseyin b. Sinan inşa olunup, Zal Mahmud Paşa'ya ait olan ikinci medreseye atanan ilk müderristir. bkz. a.g.e, s. 665.

¹⁹¹ Baltacı, a.g.e, s.743.

Mehmed Efendi ¹⁹²	990 (1582)	
Abdülvehhab Efendi ¹⁹³	991-995 (1583-1586)	
Subaşızade Mehmed Efendi ¹⁹⁴	992 (1584)	
Hüseyin Hasîbî ¹⁹⁵	992-996 (1584-1587)	
Ahmed Efendi ¹⁹⁶	995 (1586)	
Ubudî Abdullah Efendi ¹⁹⁷	996 (1587)	
Mehmed Efendi ¹⁹⁸	997 (1588)	
Ebü'l-Meyamin Mustafa b. Ali ¹⁹⁹	998 (1589)	
Abdurrahman Efendi ²⁰⁰	999 (1590)	
Abdülhalim Efendi ²⁰¹	999 (1590)	
Derviş Mehmed Çelebi ²⁰²	1000-1003	
Mustafa Efendi ²⁰³	1003 (1594)	
Mubassırzade Mehmed ²⁰⁴	1005-1006 (1596-1597)	
Celâlzade ²⁰⁵	1006 (1597)	
Celladzade Hüsameddin ²⁰⁶	1006-1010 (1597-1601)	
Seyyid Mehmed b. Seyyid Mehmed (Şerifi Mehmed Efendi) ²⁰⁷	1006-1008 (1597-1599)	
Ali Çelebizade Abdullah ²⁰⁸	1008--1009 (1599-1600)	

¹⁹² Atâî, s. 297.

¹⁹³ Atâî, s. 501.

¹⁹⁴ Baltacı, s. 744.

¹⁹⁵ Atâî, s. 570.

¹⁹⁶ Atâî, s. 646.

¹⁹⁷ Atâî, s. 439.

¹⁹⁸ Atâî, s. 405.

¹⁹⁹ Atâî, s. 512.

²⁰⁰ Atâî, s. 527.

²⁰¹ Atâî, s. 445.

²⁰² Atâî, s. 562.

²⁰³ Atâî, s. 620.

²⁰⁴ Atâî, s. 409.

²⁰⁵ Baltacı, *a.g.e.*, s. 743.

²⁰⁶ Atâî, s. 588.

²⁰⁷ Atâî, s. 742.

Ahmed Efendi ²⁰⁹	1009-1012 (1600-1603)	
Ahmed Efendi ²¹⁰	1010 (1601)	
Abdülkerim Efendi ²¹¹	1011-1013 (1602-1604)	
Muharrem Efendi ²¹²	1014-1016 (1605-1607)	
Muhteşem Rıdvan Efendi ²¹³	1015-1018 (1606-1609)	
Mehmed Efendi ²¹⁴	1018-1019 (1609-1610)	
Mehmed b. Emrullah Mehmed b. Muhyiddin el-Hüseyni (Seyyid Mehmed Çelebi) ²¹⁵	1019-1021 (1610-1612)	
Abdülbaki Efendi (Bahrizade Dürri Çelebi) ²¹⁶	1019-1021 (1610-1612)	
Derviş Mehmed Çelebi ²¹⁷	1021 (1612)	
Mustafa Efendi (Baki Efendi Muslusu) ²¹⁸	1021 (1612)	
Ali Edîbî (Bakkalzade Efendi) ²¹⁹	1024-1025 (1615-1616)	
Tevfikzade Ahmed Çelebi ²²⁰	1024-1028 (1615-1619)	
Gül Mustafa Efendi ²²¹	1025-1026 (1616-1617)	
Nasrullah Efendi ²²²	1026-1028 (1617-1619)	

²⁰⁸ Atâî, s. 725

²⁰⁹ Atâî, s. 683.

²¹⁰ Atâî, s. 532.

²¹¹ Atâî, s. 718.

²¹² Atâî, s. 633.

²¹³ Atâî, s. 666.

²¹⁴ Atâî s. 694.

²¹⁵ Atâî, s. 562.

²¹⁶ Atâî, s. 579.

²¹⁷ Atâî, s. 560.

²¹⁸ Atâî, s. 647.

²¹⁹ Atâî, s. 630.

²²⁰ Şeyhî, III, s. 102.

²²¹ Şeyhî, s.108.

²²² Atâî, II, s. 754.

Derviş Efendi ²²³	1028 (1619)	
Fenarizade Şeyhi Mehmed Efendi ²²⁴	1028-1029 (1619-1620)	60 akçe
Hüseyin Efendi ²²⁵	1029-1032 (1620-1623)	
Mektubî Asamm Derviş Efendi ²²⁶	1033-1034 (1624-1625)	
Ahmed Efendi ²²⁷	1032-1034 (1623-1625)	
Ahmed Efendi ²²⁸	1032-1034 (1623-1625)	60 akçe
Bostanzade Ahmed Efendi ²²⁹	1034-1038 (1625-1629)	
Hamza Efendi ²³⁰	1034-1035 (1625-1626)	60 akçe
Hüsrev Paşa İmamı Mustafa Efendi ²³¹	1038-1040 (1629-1631)	
Kebirî Mehmed Efendi ²³²	1039-1040 (1630-1631)	
Mantikî Ahmed Efendi ²³³	1040 (1631)	
Ankaravî Es'ad Efendi ²³⁴	1040-1042 (1631-1633)	
Ece Yakub Efendi ²³⁵	1040-1042 (1631-1633)	
Karamanî Süleyman Efendi ²³⁶	1042-1045 (1633-1636)	
Ebusuud Efendi ²³⁷	1045-1050 (1636-1641)	

²²³ Atâî, s. 753.

²²⁴ Şeyhî, III, s.121.

²²⁵ Atâî, II, s. 749.

²²⁶ Şeyhî, III, s.36.

²²⁷ Şeyhî, s. 45

²²⁸ Atâî, II. s.700.

²²⁹ Şeyhî, III, s. 322.

²³⁰ Atâî, II, s.701.

²³¹ Şeyhî, III, s.206.

²³² Şeyhî, s. 202.

²³³ Şeyhî, s. 23.

²³⁴ Şeyhî, s. 242.

²³⁵ Şeyhî, s. 381.

²³⁶ Şeyhî, s. 25.

Kirli Hanımzade Hasan Efendi ²³⁸	1042-1049 (1633-1640)	
Ahizade Mehmed Efendi ²³⁹	1049 (1640)	
Esseyid Abdurrahman Efendi ²⁴⁰	1050-1051 (1641-1642)	
Sadreddinzade Feyzullah Efendi ²⁴¹	1050-1053 (1641-1644)	
Hacı Yusufzade Zamirî Ahmed Efendi ²⁴²	1053-1056 (1644-1647)	
Hoca Fesadzade Seyyid Ahmed ²⁴³	1051-1054 (1642-1645)	
Dayezade Mustafa Efendi ²⁴⁴	?-1057 (?-1648)	
Mehmed Efendi ²⁴⁵	1054-1057 (1645-1648)	
Riyâzizade Abdüllatif Efendi ²⁴⁶	1058 (1649)	
Erzurumî İbrahim Efendi ²⁴⁷	1058-1060 (1649-1651)	
Mahmudzade Zeynelabidin ²⁴⁸	1058-1060 (1649-1651)	
Hacı Mustafa Efendi ²⁴⁹	1060-1062 (1651-1653)	
Avarzade Mes'ud Efendi ²⁵⁰	1060-1061 (1651-1652)	
Seyyid Abdullah Efendi ²⁵¹	1060-1065 (1651-1656)	

²³⁷ Şeyhî, s. 387.

²³⁸ Şeyhî, s. 213.

²³⁹ Şeyhî, s. 98.

²⁴⁰ Şeyhî, s. 413.

²⁴¹ Şeyhî, s. 244.

²⁴² Şeyhî, s. 141.

²⁴³ Şeyhî, s. 354.

²⁴⁴ Şeyhî, s. 198.

²⁴⁵ Şeyhî, s. 311.

²⁴⁶ Şeyhî, s. 345.

²⁴⁷ Şeyhî, s. 189.

²⁴⁸ Şeyhî, s. 274.

²⁴⁹ Şeyhî, s. 304.

²⁵⁰ Şeyhî, s. 451.

²⁵¹ Şeyhî, s. 353.

Muhteşem Emirî Seyyid Mehmed ²⁵²	1061 (1652)	
Naib Ömer Efendi ²⁵³	1061-1063 (1652-1654)	
Mustafa Efendi ²⁵⁴	1065-1066 (1656-1657)	
Hüseyin Paşazade İbrahim Efendi ²⁵⁵	1066 (1657)	
İlahizade Mehmed Efendi ²⁵⁶	1067-1068 (1658-1659)	
Abdülmuttalib Efendi ²⁵⁷	1068 (1659)	
? Abdülbaki Efendi ²⁵⁸	1069-1072 (1660-1663)	
Şeyhilüslam Ankaravî Mehmed Efendi ²⁵⁹	1072 (1663)	
Bostanzade Ebubekir Efendi ²⁶⁰	1072-1074 (1663-1665)	
Beyazizade Ahmed Efendi ²⁶¹	1074-1075 (1665-1666)	
Edirneli Ahmed Efendi ²⁶²	1075-1076 (1666-1667)	
Kız Ali Efendi ²⁶³	1076-1078 (1667-1669)	
Sarı Abdullahzade Abdurrahman Efendi ²⁶⁴	?-1075 (?-1666)	
Sarı Osman Efendi ²⁶⁵	1076-1079 (1667-1670)	
Musazade Abdülbaki Efendi ²⁶⁶	1081 (1672)	

²⁵² Şeyhî, s. 375.

²⁵³ Şeyhî, s. 291.

²⁵⁴ Şeyhî, s. 464.

²⁵⁵ Şeyhî, s. 530.

²⁵⁶ Şeyhî, s. 430.

²⁵⁷ Şeyhî, s. 320.

²⁵⁸ Şeyhî, s. 468.

²⁵⁹ Şeyhî, s. 544.

²⁶⁰ Şeyhî, s. 389.

²⁶¹ Şeyhî, s. 535.

²⁶² Şeyhî, s. 420.

²⁶³ Şeyhî, s. 393.

²⁶⁴ Şeyhî, s.370.

²⁶⁵ Şeyhî, s.454.

²⁶⁶ Şeyhî, s.518.

Şârih-i Mülteka Seyyid Mehmed Efendi ²⁶⁷	1078-1081 (1669-1672)	
Hekimbaşızade Yahya ²⁶⁸	1081-1084 (1672-1675)	
Rıfkî Mehmed Efendi ²⁶⁹	1081-1084 (1672-1675)	
Şeyhülislam Mehmed Efendi ²⁷⁰	1084 (1675)	60 akçe
Evliya Mehmed Efendi ²⁷¹	1084-1086 (1675-1677)	
Şeyhilüslam Ali Efendi Biraderi Ebubekir ²⁷²	1085-1086 (1676-1677)	
Muharremzade Mehmed Efendi ²⁷³	1086-1088 (1677-1679)	
Mü'minzade Mehmed ²⁷⁴	1086-1089 (1677-1680)	
Şamî Abdülbaki Efendi ²⁷⁵	1088 (1679)	
Derviş Hattatzade Abdullah Efendi ²⁷⁶	1089-1091 (1680-1682)	
Davudzade Mustafa Efendi ²⁷⁷	1091-1092 (1682-1683)	
Şeyhülislâm Menteşzade Abdurrahim Efendi ²⁷⁸	1092-1094 (1683-1685)	
Şaranîzade Mehmed Ramazan Efendi ²⁷⁹	1091-1094 (1682-1685)	
Şemseddinzade Mustafa Efendi ²⁸⁰	1091-1099 (1682-1690)	

²⁶⁷ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakaik-i Nu'maniye ve Zeylleri*, nşr. Abdülkadir Özcan, c.IV, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989, s. 71.

²⁶⁸ Şeyhî, s. 267.

²⁶⁹ Şeyhî, s.166.

²⁷⁰ Şeyhî, s. 651.

²⁷¹ Şeyhî, s.190.

²⁷² Şeyhî, III, s.449.

²⁷³ Şeyhî, IV, s.185.

²⁷⁴ Şeyhî, s. 23.

²⁷⁵ Şeyhî, III, s. 438-439.

²⁷⁶ Şeyhî, IV, s. 262-263.

²⁷⁷ Şeyhî, s.7.

²⁷⁸ Şeyhî, s. 393.

²⁷⁹ Şeyhî, s. 78.

²⁸⁰ Şeyhî, s.89.

Nakibüleşraf Nefeszade Seyyid Abdurrahman Efendi ²⁸¹	1091-1099 (1682-1690)	
Davudzade İbrahim Efendi ²⁸²	1094-1097 (1685-1688)	
Uşakî Mustafa Efendi ²⁸³	1094-1097 (1685-1688)	
Hamidzade Abdullah Efendi ²⁸⁴	1097-1099 (1688-1690)	
Fazıl Kara Halil Efendi ²⁸⁵	1099-1100 (1690-1691)	
Nifî İbrahim Efendi ²⁸⁶	1099-1102 (1690-1693)	
Emrullah Efendi ²⁸⁷	1100-1101 (1691-1692)	
Nakibüleşraf Sahafşeyhizade Seyyid Mehmed Efendi ²⁸⁸	1101-1103 (1692-1694)	
Abdurrahimzade Şeyhi Mehmed Efendi ²⁸⁹	1103-1106 (1694-1697)	
Es'adzade İmamı Mehmed Efendi ²⁹⁰	1104-1106 (1695-1697)	
Abdurrahimzade Şeyhi Mehmed Efendi ²⁹¹	1106-1110 (1697-1701)	
İvazzade İsmail Efendi ²⁹²	1106-1112 (1697-1703)	
Mustafa Efendi ²⁹³	1111-1114 (1702-1705)	
Hocazade Seyyid Ömer Efendi ²⁹⁴	1112 (1703)	

²⁸¹ Şeyhî, s.125.

²⁸² Şeyhî, s. 375.

²⁸³ Şeyhî, s.26.

²⁸⁴ Şeyhî, s. 507. Zal Paşa Sultani Medresesi'nde müderris iken Kudüs Kadısı oldu. bkz. *a.g.e*, s.50.

²⁸⁵ Şeyhî, s. 329.

²⁸⁶ Şeyhî, s. 304.

²⁸⁷ Şeyhî, s.187.

²⁸⁸ Şeyhî, s. 398.

²⁸⁹ Şeyhî, s. 152.

²⁹⁰ Şeyhî, s. 87.

²⁹¹ Şeyhî, s. 152.

²⁹² Şeyhî, s. 257.

²⁹³ Şeyhî, s. 519.

²⁹⁴ Şeyhî, s. 449.

Abdurrahimzade Ahmed Efendi ²⁹⁵	1111-1115 (1702-1706)	
Mustafa Efendi ²⁹⁶	1115-1116 (1706-1707)	
Abdülkerim Refdi Mehmed Efendi ²⁹⁷	?-1116 (?-1707)	60 akçe
Ağazade Seyyid Mehmed Efendi ²⁹⁸	1116-1118 (1707-1709)	
Müfettiş İbrahim Efendi biraderzadesi Abdullah Efendi ²⁹⁹	1117-1118 (1708-1709)	60 akçe
Es'adzade Faiz Seyyid Abdürrahim Efendi ³⁰⁰	1118-1121 (1709-1712)	
Nefeszade Seyyid Mehmed Aziz Efendi ³⁰¹	1121-1123 (1712-1714)	60 akçe
Emin Mehmed Efendi ³⁰²	1122-1123 (1713-1714)	60 akçe
Kami Mehmed Efendi ³⁰³	1122 (1713)	60 akçe
Mehmed Emin Efendi ³⁰⁴	1124 (1715)	
Saray Hocası Mustafa Efendi ³⁰⁵	1123-1126 (1714-1717)	
La'lizade Seyyid Abdullah Efendi ³⁰⁶	1126-1128 (1717-1719)	60 akçe
Abdullah Efendi Biraderzadesi Mustafa Efendi ³⁰⁷	1125-1129 (1716-1720)	60 akçe
Müfettiş Kâtibi Ahmed Efendi ³⁰⁸	1129 (1720)	
Haffazade İbrahim Efendi ³⁰⁹	1129 (1720)	

²⁹⁵ Şeyhî, s. 511.

²⁹⁶ Şeyhî, s. 519.

²⁹⁷ Şeyhî, s. 523.

²⁹⁸ Şeyhî, s. 639.

²⁹⁹ Şeyhî, s. 584.

³⁰⁰ Şeyhî, s. 603.

³⁰¹ Şeyhî, s. 491.

³⁰² Şeyhî, s. 608.

³⁰³ Şeyhî, s. 568.

³⁰⁴ Zal Mahmud Paşa medresesinde müderris iken Diyarbekir kadısı oldu. bkz. *a.g.e.*, s. 451.

³⁰⁵ Şeyhî, s. 561.

³⁰⁶ Şeyhî, s. 624.

³⁰⁷ Şeyhî, s. 542.

³⁰⁸ Şeyhî, s. 403.

³⁰⁹ Şeyhî, s. 645.

Vânî Hafidî Seyyid Mehmed Efendi ³¹⁰	1131-1132 (1722-1723)	60 akçe
Kürd Ali Efendi ³¹¹	1132-1134 (1722-1725)	60 akçe
İmam-ı Sultanî Abdullah Efendi ³¹²	1137-1138 (1728-1729)	60 akçe

3.2. OSMANLI DEVLETİ'NİN SON DÖNEMİ'NDE ŞAH SULTAN VE ZAL MAHMUD PAŞA VAKFI

Osmanlı Arşivi'nde yer alan vesikalar ile Evkaf Nezareti tarafından tutulan muhasebe defterlerinden vakfın varlığını Cumhuriyet Dönemi'ne kadar sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Muhasebe kayıtlarını inceleme fırsatını bulan Mustafa Güler, her sene yapılan hesaplamalara göre bahsedilen tahsislerde değişiklikler olduğunu, 1117-1119 (1705-1707) senelerinde yapılan muhasebeye göre vakfın toplam gelirinin 887.626 akçe olup, bunun 843.375 akçesinin masraflara harcandığını, bu tutarın 576.760 akçesini görevlilere diğer 266.715 akçesini ise tamir giderleri için harcanmış olduğunu belirtmiştir. Başlangıçta görevlilere yapılan harcamaya göre 150 senede vakfın gelirlerinin üç kat arttığını fakat, bu artışla beraber akçenin değer kaybettiği de hesaba katılırsa bunun gerçek bir artış olmadığını ifade etmiştir.³¹³

Zal Mahmud Paşa ile Şah Sultan'ın vakıfları zor durumda olan hazineye yardım için imdadiye olarak her Muharrem ayında belli bir miktar ödeme yapmaktaydı. Ulaşabildiğimiz ilk kayıt, sefer imdadiyesi olarak verilmiştir.³¹⁴ 1100 (1689) yılına aittir ve İstanbul'un Venedik tehlikesi ile karşı karşıya kalıp, pahalılığın ortaya çıktığı, hazinenin sıkıntıya girdiği döneme denk gelmektedir.³¹⁵ İmdâdiye ile ilgili kayıtlardan

³¹⁰ Şeyhî, s. 500.

³¹¹ Şeyhî, s. 520.

³¹² Şeyhî, s. 642.

³¹³ Güler, **a.g.e.**, s. 217.

³¹⁴ BOA, AE. SSÜL. II, 19/1994, 29 Za 1100/ 14 Ekim 1689.

³¹⁵ Abdülkadir Özcan, "Mehmed IV", **DİA**, XXVIII, Ankara 2003, s.415.

ulaşabildiğimiz ikinci vesika ise 1218 (1804) tarihlidir. Bu vesikadan her sene Muharrem ayında 100.000 akçe ödeme yapıldığı anlaşılmaktadır.³¹⁶

1774 yılından sonra Rusya'nın Karadeniz'in kuzeyinde uyguladığı politikadan ötürü bu bölgeden Osmanlı Devleti'ne çeşitli göç dalgaları yaşanmıştır. Bunların en büyüğü ise 1859-1862 yılında gerçekleşmiştir.³¹⁷ Bu göç dalgaları sırasında 1860 yılında Nogaylar ve Kıpçak kabilesinden olan ve İstanbul'a muhacir olarak gelen iki yüz seksen kişi Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa Külliyesi içerisindeki medreselerde iskân ettirilmiştir. Kırk günden beri tayinat verilmediğinden ötürü fakirlik ve ihtiyaç içinde bulunan bu muhacirlere bir an önce ödeme yapılması lüzumundan bahseden vesikadan medreselerin muhacirleri konuk ettiği anlaşılmaktadır.³¹⁸

Osmanlı Arşivi'nde bulunan bir vesikadan medrese içerisinde fuzuli ikamette bulunan kişilerin çıkarılarak medresenin müderris Mehmed Fevzi Efendi'ye teslim edilmesi gerekliliğinden bahsedilmektedir. Bu bize medresedeki tedrisatın 1909 tarihinde hala devam ettiğini göstermektedir. Ayrıca 1914 tarihinde teftiş heyeti tarafından yapılan bir rapor bulunmaktadır. Raporla, caminin altındaki odaların kati surette öğrencilerin iskânı için uygun olmadığı, sadece dört odanın iskâna elverişli olduğu belirtilmiştir. Fakat diğer cephedeki odaların uygun şekilde onarımı yapılırsa talebelerin yaşayabileceği duruma geleceği belirtilmiştir.³¹⁹

Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa'nın medreselerinin 3 Mart 1924'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Tevhid-i Tedrisat Kanununun kabul edilerek medreselerin kapanmasına kadar eğitim-öğretim hayatına devam ettiği düşünülmektedir. Bununla birlikte Şeriye ve Evkaf Vekaleti'nin 1924'te lav edilmesinden sonra ise, cami Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlanmıştır. Yukarıda bahsedilen vakıf akarları arasında olan külliyenin yakınındaki bina ise günümüze ulaşmamıştır. Ankara'da bulunan dükkânlar

³¹⁶ BOA, C. EV/447/22640, 29 Za 1218/ 10 Nisan 1804.

³¹⁷ Derya, Derin Paşaoğlu, “28957 No’lu İrade-i Dahiliye’ye göre Nogay Muhacirleri üzerine bir değerlendirme”, **Kültür Evreni**, c.3, sayı.10, Ankara 2011, s.33.

³¹⁸ BOA, A.MKT.MHM, 175/29, 29 C 1276/ 23 Ocak 1860.

³¹⁹ Kütükoğlu, **a.g.e**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000, s.304.

ise vakıfların tasfiyesi sürecinde satılmıştır. Filibe ve Pirlepe’de bulunan eserlerin akıbeti hakkında ise maalesef elimizde yeterli bilgi bulunmamaktadır.

3.3. KÜLLİYENİN GEÇİRDİĞİ ONARIMLAR

Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa’nın 1590 senesinde son halini alan külliyeleşi yüzyıllar içerisinde bazı problemlerle karşılaşmış ve çeşitli bakım onarım faaliyetlerine tabi tutulmuştur. Bu problemlerden tespit edebildiklerimizin ilki caminin lağımının denize akmasıdır. Buna mani olunması için yazılan 26 Ağustos 1784 tarihli bir vesika Osmanlı Arşivi’nde mevcut bulunmaktadır.³²⁰ Caminin tamiri ile ilgili tespit edebildiğimiz en eski vesika 1266 (1850) tarihli dir.³²¹ Buna göre harap olan yerlerin ikinci keşfinin yapıldığı fakat henüz tamire başlanmadığı anlaşılmaktadır. Hesaba göre masraf 9.299.5 kuruştur. Söz ettiğimiz vesikanın devamı niteliğindeki 1268 (1852) yılına ait keşf-i sani defteri ise tamiratın başladığını göstermektedir.³²² Bununla birlikte son tamirden 21 yıl sonra yani, 1290 (1873) yılında yeniden onarım görmesi gerektiği vesikalardan anlaşılmaktadır.³²³ Bunu takip eden diğer bir vesika ise bu onarımın 7.976³²⁴ kuruş tutacak masrafı ile ilgilidir.³²⁵ Buna ilaveten elimizde bulunan 1310 (1893) tarihli belgeden, caminin minaresine yıldırım isabet ettiği anlaşılmaktadır. Tehlikeli şekilde zedelenen minare, 1299 (1882) tarihinde yıktırılmıştır. Bu yıkım için 10.358 kuruş sarfedilmiştir. Ayrıca, minare ile birlikte Şah Sultan ile Zal Mahmud Paşa’nın medfun olduğu türbenin harap yerlerinin de onarılması gerektiği anlaşılmaktadır. Diğer bazı yerlerin de eklenmesiyle onarımların tutarı toplam 69.756

³²⁰ Bkz. BOA, AE.SABHI./33-2455, 9 L 1198/ 26 Ağustos 1784.

³²¹ BOA, A.AMD.18-85, 15 C 1266, 28 Nisan 1850.

³²² Ayrıntılı bilgi için bkz. BOA, EV.d./32390, 29 M 1268/ 24 Kasım 1851.

³²³ BOA, İ.DH., 690/48198, 22 Ş 1291/4 Ekim 1874.

³²⁴ Bu sayı daha sonra karşılaştığımız iki vesikada 69.759 olarak geçmektedir. Bkz. BOA, BEO.1376/103150/001, 18 Ca 1317/5 Ekim 1897.

³²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. BOA, İ.DH., 717/50088, 21 M 1293/17 Şubat 1876.

kuruş olarak belirlenmiştir.³²⁶ Minarenin yıktırılmasından sonra yeniden inşası için bir minare planı çizilmiştir. Planın görseli tezimizin ekler kısmında yer almaktadır.³²⁷

10 Temmuz 1894 tarihinde İstanbul'da öğleden sonra saat 12'yi 24 dakika geçe 3 kez şiddetli bir şekilde deprem yaşanmıştır. Bu sarsıntılar sonucunda tahribatın tamamı gerçekleşmiştir.³²⁸ Bu yüzden onarım planı dahilinde olan Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa Camii'nin depremden dolayı tamir olunamadığı ve çalışmaya ara verildiği 5 Ekim 1897 tarihli bir belgeden anlaşılmaktadır. Yani yaşanan depremden ötürü caminin tamiratına yaklaşık dört sene ara verilmiştir.³²⁹ Ancak, 1898 tarihli bir belgeden; deprem nedeniyle külliye'nin caddeye bakan duvarlarında oluşan hasarlar ve yine külliye'ye komşu olan III. Selim'in kız kardeşi Şah Sultan Camii ve Türbesi'nin de harap olan yerlerinin onarılması için heyet-i fenniye tarafından yeni bir keşif yapıldığı ve buna binaen iki baninin eserleri için toplam masrafın 66.660 kuruş 30 para olarak belirlendiği görülmektedir.³³⁰ Devamındaki iki vesika ise bu işlerin maliye ve bürokrasi kısmının takibi ile alakalıdır.³³¹

³²⁶ BOA, İ.EV.2/80, 12 Ş 1310/1 Mart 1893.

³²⁷ BOA, PLK.p., 239/ 0-0, ts.

³²⁸ Hamiyet Sezer, "1894 İstanbul Depremi Hakkında Bir Rapor Üzerine İnceleme", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, sayı:29, c.18, Ankara 1996, s.171.

³²⁹ BOA, BEO, 001376.103150.001, 18 Ca 1317/5 Ekim 1897.

³³⁰ BOA, İ.EV.18/48.001-002, 8 Z 1315/ 31 Mart 1898.

³³¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. BOA, İ.EV.23/12, 1 Ca 1317/ 7 Eylül 1899; BOA, BEO, 1841/138055, 27 M 1320/ 6 Mayıs 1902.

SONUÇ

Bu çalışma ile tarihî kaynak değeri yüksek olan vakfiyeler kullanılarak, bir dönemin sosyo-kültürel yönlerini aydınlatmakla birlikte mahallî tarih araştırmalarına ve tarihî şahsiyetlerin tanıtılmasına katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Ana malzememizi teşkil eden vakfiyeden hareketle, 16. yüzyılda yaşamış ve kurmuş oldukları vakıflar sayesinde isimlerini, bugüne kadar yaşatmış olan Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa tanıtıldığı gibi diğer arşiv belgeleri ve kaynaklar ışığında bu aileye ait elde edilen yeni bilgiler de aktarılmıştır.

Osmanlılar'ın İstanbul'da yaptırdığı ilk mimari kompleks olan Eyüp Sultan Külliyesi'nin çevresi, hanedan üyesi kadınlar, devlet ricâli ve halk kitlelerinin Ebû Eyyûb'un şefaatinin kazanmak için burayı son istirahatgâh olarak seçmeye başlamaları üzerine kısa sürede gelişmiştir.

Biri Osmanlı hanedanının kadın üyesi, diğeri de devletin en üst kadosunda yer alıp vezir olarak görev yapann bu iki isim, mallarının bir kısmını vakfederek halkın istifadesine sunmuşlar, Eyüp semtine yeni eserler kazandırmışlardır. Defterdar ve Zalpaşa caddeleri arasındaki Zal Mahmud Paşa Külliyesi içinde barındırdığı medreseleri ile Eyüp'de eğitim ve kültür faaliyetlerine hız kazandırmıştır.

Bu noktadan hareketle belgelere yansıdığı ölçüde kişilerin hayatları, aileleri hakkında bilgi verildiği gibi vakıf kuran isimlerin vakıfları da tanıtılmıştır. Daha önce yapılan çalışmalarda bu aileden bahseden kısımların noksan yönleri tamamlandığı gibi elde edilen yeni bilgilerle de karanlıkta kalan noktalara ışık tutulmuştur. Örnek göstermek gerekirse, Şah Sultan ile Zal Mahmud Paşa'nın aynı gün birlikte vefat etmedikleri, on üç gün ara ile hayatlarını kaybettikleri ortaya çıkmış, yanlış bilinen ölüm tarihleri vakfiyeden istifadeyle tashih edilmiştir. Ayrıca Zal Mahmud Paşa'nın bir oğlu olduğu, hangi vazife ile meşgul olduğu bilgisi de arşiv belgeleri ile gün yüzüne çıkarılmıştır.

Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa'ya ait külliye'nin cami, medrese, çeşme, türbe şeklinde kurulduğu görülmektedir. Bununla birlikte Paşa'nın Ankara ve Pirlepe'de de vakıfları bulunmaktadır.

İki eşin vakıfları birbirinden ayrı olarak kurulmalarına rağmen daha sonra Zal Mahmud Paşa'nın vakfının mali yönden zor duruma düşmesiyle beraber, Şah Sultan'ın kurmuş olduğu vakıfla birleştirilerek tek çatı altında toplandığı görülmüştür. Eyüp'te bulunan cami, medrese, çeşme ve türbe bugün hala ayakta'dır. Ancak, medrese kısmı sahaflar ve güzel sanat atölyeleri için kullanıma açılmıştır. Ankara ve Pirlepe'deki eserlerin durumu hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır.

Sınırları gereğince araştırmamız Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa vakıflarına yönelik genel bir araştırma niteliğindedir. Arşivlerde yeni malzemelerin ortaya çıkması, muhasebe kayıtları, şahsiyet kayıtları ve atik esas evrakları'nın kullanılarak geniş çerçeveli ve uzun süreli bir çalışma yapılması durumunda bu alanda daha kapsamlı eserlerin ortaya çıkacağı şüphesizdir.

BİBLİYOGRAFYA

Arşiv Vesikaları

- BOA, AE. SSÜL. II, 19/1994, 29 Za 1100/ 14 Ekim 1689.
BOA, A.MKT.MHM, 175/29, 29 C 1276/ 23 Ocak 1860.
BOA, A.MKT.NZD., 87/78, 22 Za 1269/ 11 Kasım 1846.
BOA, A.DVNSMHM.d., 74/214, 18 S 1005/ 11 Ekim 1596.
BOA, AE.SABH.I./33-2455, 9 L 1198/ 26 Ağustos 1784.
BOA, A.AMD.18-85, 15 C 1266, 28 Nisan 1850.
BOA, BEO, 001376.103150.001, 18 Ca 1317/5 Ekim 1897.
BOA, BEO, 1841/138055, 27 M 1320/ 6 Mayıs 1902.
BOA, C. EV, 447/22640, 29 Za 1218/ 10 Nisan 1804.
BOA, C. EV, 28/1370, 23 Z 1118/ 28 Mart 1707.
BOA, AE.SMST.III., 130/10104, 29 Za 1183/ 25 Nisan 1770.
BOA, EV.d./32390, 29 M 1268/ 24 Kasım 1851.
BOA, EV.VKF, 20/25, 29 Z 1002/15 Eylül 1594.
BOA, İ.DH., 690/48198, 22 Ş 1291/4 Ekim 1874.
BOA, İ.DH.00717, 21 M 1293/ 17 Şubat 1876.
BOA, İ.EV.2/80, 12 Ş 1310/ 1 Mart 1893.
BOA, İ.EV.23/12, 1 Ca 1317/ 7 Eylül 1899.
BOA, PLK.p., 239/ 0-0, ts.
BOA, TSMA.d,7859.0001, 29 Z 969/ 30 Ağustos 1562.
BOA, TSMA.d,7859.0002, 29 Z 969/ 30 Ağustos 1562
BOA, TSMA.d,7859.0003, 29 Z 969/ 30 Ağustos 1562.
BOA, TSMA.d,7859.0005, 29 Z 969/ 30 Ağustos 1562
BOA, TSMA.d,7859.0006, 29 Z 969/ 30 Ağustos 1562
VGMA, D. 1993/0011/0007, 20 Ş 977/ 28 Ocak 1570.
TSMA.e, 759/16, 1 N 982/ 15 Aralık 1574.

TSMA.e, 4214/682/13, 29 Z 975/ 26 Mayıs 1568.

TSMA.e,0530, ts.

Mühimme Defterleri

5 Numaralı Mühimme Defteri (973/1565-1566), haz. Hacı Osman Yıldırım vd., I, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 1994.

6 Numaralı Mühimme Defteri (972/1564-1565), haz. Hacı Osman Yıldırım vd., I, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 1995.

19 Numaralı Mühimme Defteri, haz. H. Muharrem Bostancı, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002.

55 Numaralı Mühimme Defteri (992-993/1584-1585), haz. Musa Günay, 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1996.

Kitâbî Kaynaklar

Evliya Çelebi, *Günümüz Evliya Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul*, 1.cilt- 1.kitap, haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.

Feridun Ahmed Bey, *Nüzhet-i Esrarü'l Ahyâr Der-Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar*, haz. Ahmet Arslantürk vd., İstanbul 2012.

Gelibolulu Mustafa Âli, *Künhü'l-ahbâr*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp., nr. 5959, vr.437a-437b.

Nevzade Atâi, *Şakaik-i Nu'maniye ve Zeylleri*, nşr. Abdülkadir Özcan, II, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989.

Peçevî İbrahim, *Tarih-i Peçevi*, İstanbul Belediyesi İnkılap Müze ve Kütüphanesi, I,K/847.

Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selâniki*, haz. Mehmet İpşirli, I, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1989.

Şeyhi Mehmed Efendi, *Şakaik-i Nu'maniye ve Zeylleri*, nşr. Abdülkadir Özcan, III, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989.

_____, *Şakaik-i Nu'maniye ve Zeylleri*, nşr. Abdülkadir Özcan IV, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989.

Araştırma ve İncelemeler

Akyavaş, A. Ragıp, *Âsitâne: Evvel Zaman İçinde İstanbul*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2008, s.278.

Alderson, A. Dolphin, *Bütün Yönleriyle Osmanlı Hanedanı*, çev. Şefaettin Severcan, Yenişafak, İstanbul 1999.

Babinger, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982.

Baltacı, Cahit, *XV- XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2005.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslâmiye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul Üniversitesi Yayınları; 402. Hukuk Fakültesi Yayınları, c.IV, İstanbul 1951.

Can, Aykut, *Şehzade Mustafa ve Şehzade Bayezid Nasıl Öldürüldüler*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2014.

Çam, Mevlüt vd., *Vakıf Kuran Kadınlar*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2018.

Çataltepe, Sipahi, *İslam-Türk Medeniyetinde Vakıflar*, Türk Milli Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul 1991.

David, Geza, “Budün”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, VI, İstanbul 1992.

Emecen, Feridun, “Selim II”, *DİA*, XXXVI, İstanbul 2009.

Ertuğ Tarım, Zeynep, *XVI. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Cülûs ve Cenaze Törenleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

Erünsal, E. İsmail, *Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1988.

- Eyice, Semavi, ‘‘Eyüp’de Zal Mahmud Paşa Camii’’, *Eyüp Sultan Sempozyumu V Tebliğler*, Elma Matbaacılık, İstanbul 2002.
- _____, ‘‘İbrahim Paşa Sarayı’’, *DİA*, XXI, İstanbul 2000.
- Gökbilgin, M. Tayyib, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne Ve Paşa Livası*, Vakıflar- Mülkler- Mukataalar, İŞaret Yayınları, İstanbul 2007.
- Gerlach, Stephan, *Türkiye Günlüğü*, I,  ev. Türkis Noyan, ed. Kemal Beydilli, KitapYayınevi, İstanbul 2007.
- _____, *Türkiye Günlüğü*, II,  ev. Türkis Noyan, ed. Kemal Beydilli, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.
- Güler, Mustafa, ‘‘Şah Sultan ile Zal Mahmud Paşa Vakfiyesi’’, *Eyüp Sultan Sempozyumu V Tebliğler*, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2002.
- Gülsoy, Ufuk, vd., *Bir Medeniyetin İzdüşümü Vakıflar*, Vakflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 2012.
- Güneri, Hasan, *Türk Medeni Kanunu Açısından Vakıfta Amaç Kavramı Ve Amacına Göre Vakıf Türleri*, Sevinç Matbaası, Ankara 1976.
- Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, *Mecmuâ-i Tevârih*, haz. Fahri  . Derin, Vahid  abuk, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1985.
- İpşirli, Mehmet, ‘‘Medrese’’, *DİA*, XXVIII, İstanbul 2012.
- Kahraman Seyit Ali, *Evkâf-ı H m y n Nezâreti*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006.
- Kazıcı, Ziya, *İslami ve Sosyal Açıdan Vakıflar*, Mili EĞitim Basımevi, İstanbul 1985.
- _____, *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*, Bilge Yayınevi, İstanbul 2003.
- Kolçak, Olcay, *Adile Sultan*, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2005.
- Kuran, Aptullah, ‘‘Z l Mahmud Paşa K llyesi’’, Boğaziçi Üniversitesi Dergisi, I, İstanbul 1973.

- Kütükoğlu, Mübahat S., *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000.
- Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmanî*, II, nşr. Mustafa Keskin vd., Sebil Yayınevi, İstanbul 1996.
- Nohut, Said *Vakfiyeleri Işığında Milaslı Abdülaziz Ağa Ailesi*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.
- Orman, İsmail, “Zal Mahmud Paşa Külliyesi”, *DİA*, XLIV, İstanbul 2013.
- Özcan, Abdülkadir, “Mehmed IV”, *DİA*, XXVIII, Ankara 2003.
- Özcan, Tahsin, *Vakıf Medeniyeti ve Para Vakıfları*, Türkiye Finans Katılım Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010.
- Öztürk, Nazif, *Menşei ve Tarihî Gelişimi Açısından Vakıflar*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1983.
- _____, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995.
- Öztürk, Necdet, “Kadızzâde Vusûlî Mehmed Çelebi ve Selim-name’si”, *Türk Dünyası*
- Paşaoğlu Derin, Derya “28957 No’lu İrade-i Dahiliye’ye göre Nogay Muhacirleri üzerine bir değerlendirme”, *Kültür Evreni*, c.3, sayı.10, Ankara 2011.
- Peirce, P. Leslie, *Harem-i Hümayun, Osmanlı İmparatorluğu’nda Hükümranlık ve Kadınlar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2016.
- Sezer, Hamiyet, “1894 İstanbul Depremi Hakkında Bir Rapor Üzerine İnceleme”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, sayı:29, c.18, Ankara 1996.
- Saz, Leyla, *Haremde Yaşam*, haz. Sedat Demir, DBY Yayınları, İstanbul 2012.
- Tektaş, Nazım, *Muhteşem Süleyman’ın Gözyaşları, Şehzade Mustafa ve Bayezid*, Çatı Kitapları, İstanbul 2012.

Turan, Şerafettin, *Kanuni Süleyman Dönemi Taht Kavgaları*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1997.

Uluçay, M. Çağatay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ötüken, İstanbul 2012.
_____, *Harem*, Ötüken, İstanbul 2011.

Yediyıldız, Bahaeddin, “Vakıf”, *DİA*, XLII, İstanbul 2012.

Yüksel, Hasan, *Osmanlı Sosyal Ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü (1585-1683)*, Dilek Matbaası, Sivas 1998.

LÜGATLAR

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara 1995.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993.

_____, c.II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993.

_____, c.III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993.

EKLER

EK-I ŞAH SULTAN VE ZAL MAHMUD PAŞA'NIN VAKFI'NA AİT 1002/1594 TARİHLİ VAKFIYE SURETİDİR

(1b) Sûret-i vakfiyye-i vâkıfeyn-i merhûmeyn ve mağfûrun-lehümâ Sultân Şah Sultân-ı huld-aşiyân ve Zâl Mahmud Paşa ber-evkâf câmi'-i şerîf ve medâris der-kurb-ı Ebî - Eyyûb el-Ensârî aleyhi'r-rahmeti'l-Bârî.

Be-nâm-ı Kird-gâr-ı vâkıf-râz münezzeh-i zate's an-encâm u âğâz her matla'-i suhan-ı sihr-âferîn ki neyyir-i ism-i a'zam rabbü'l-âlemîn mâlikül'l-mülk melik-i yevmü'd-dîn ile münevver olmaya mânend-i subh-ı tahsîn ile revnâk-ı sıdk u yakîn birle zîb ü fer bulmaz. İbtidâ-i kelâm-ı vâkıf-ı hâl mî-sezed zikr-i Bârî-i müte'âl ve şol ser-levha-i defter-i ferhunde-fer ki sipâs u sitâyış-i Îzed-i celîl ü cemîl ile müzeyyen ve mu'anven kılınmaya. Misâl-i vakf-ı bî-tescîl mevkıf-ı i'tibâr u kabûlde cilveger olmaz. Lîk senâyeş zi-beyân berter est. Her çi zebân gûyed ez-ân berter est. Nutk-ı senâyeş çi temennâst îñ 'akl u temennâş çi sevdâst îñ fe-sübhâne men vakafe dûne mevâkıfî ceberûtihi el-efhâmü ve'l-ukül. Ve hâre fî-müşâhedeti melekûtihi efkârü'l-ecilleti'l-fuhûl ve dahi her şâhid-i makâl ve nev'arûs-ı emr-i zî-bâl meşşâta-i zikr-i kemâl-i Resûl-i bî-semâl ve ni'met-i cemîl-i cemâl Habîb-i zü'celâl birle ârâyış ü tezyîn olunmaya. Ber-mûceb-i fehvâ-yı hadîs-i şerîf-i *Men lem yezkürnê fi du'aihi fe-hakkun en lâ yüstecâbe du'a'ühû*³³² hacle-i kabûl ve minadda³³³-i icâbetde cilve-nümâ ve çehre-güşâ olmaz. Allahümme sallî ale'l-müstakil bâ-'abâü' risâlet el-müteveşşah bi-ridâ'i'l-mecdi ve's-siyâdeti Muhammedin el-meb'ûsi min sırrihi'l-bathâ el-mu'cizi bi-fasâhatihî masafî'i hutabâ ahter-i burc-ı şeref-i kâinât gevheriden (2a) sade-i mümkinât bûd be-rûh-ı şem'-i nübüvvet fûrûz âb nedîde gil-i Âdem henüz hîmekeş-i matbah-ı cûdeş halîl mürğ-i harîm (...) Cebrâil ve dahi âl-i kirâm ve sahâbe-i zevi'l-ihirâmı üzerine hezârân hezâr

³³² “Duasında beni zikretmeyenin, duasının kabul edilmemesi haktr. “

³³³ Metinde “minazza” şeklindedir.

tahiyyet ü dürûd ve salât u salât-ı nâ-ma‘dûd olsun ki nücûm-ı hüdâ ve mesâbîh dahi olup her biri **ashâbî ke’n-nücûmî bi eyyihim iktedeytüm ihtedeytüm**³³⁴ haber-i sa‘âdet eserine mazhar olmağla her biri sübül-i dîn-i metîn ve mesâlik-i şer‘-i mübîni ehâdîs-i nebeviyye delîliyle mübeyyen ve hüsn-i sülûk ve kemâl-i takvâları birle vâzîh u rûşen kılup kendülerden sonra gelen ihvân-ı dîne muhâfaza-i erkân-ı şer‘at ve melzûm-ı tâ‘at ‘ibâdet ile vasıyyet idüp her birinin âsâr-ı haseneleri düstûrû‘l-‘amel kılınmağa mahaldir. Humu’n-nücebâi‘l-gurem ve reht-i ehadin ve hüm bâyi‘uhu tâyi‘ûn lede‘ş-şeceri ‘aleyhim selâmullâhi mâ tâha tâ‘irun ve mâlâha li’s-sârîn fi’z-zulemi‘l-kamer ve dahi eimme-i dîn ve ‘ulemâ-i müctehidîn rıdvânullâhi ‘aleyhim ecmâ‘în üzerlerine şâyît rahmet ve rıdvân-vedûd peyveste ve dâim olurur olsun ki her biri i‘lâ-yı kelimetullâhi‘l-‘ulyâ ve ihyâ-i dîn-i mübînü‘l- enbiyâda sa‘y-i bisyâra ve kûşîş-i bî-şümâr itmişlerdir. Eimme-i dînillâh kavm-i (...) el-ma‘ânî fî-riyâzi‘l-mebâhis hüm nakalû seb‘ul mesânî ve attalû bi-nakli‘l-metanî hükm-i nakru‘l mesâlis hüm verisû li‘l-enbiyâi ulûmihim fe-ekreme bi-mevrûsi ve ekreme bi-vârisi ve levlâhum mâ kâne lillâhi vâhidun (...) li-ehli‘l-küfri an-kavli sâlisin sekallâhu eyyen kâne fi‘d-dehri minhum ve men kâne minhum min kadîm ve hâdis.

(2b) boş

(3a) Emmâ-ba‘d işbu kitâb-ı anberîn-nikâb-ı müşkîn-sehâb ki sevâd-ı dîde-âsâ mazhareş-nûr mahall-i rûşeni çûn-dîde hûr-ı dırahşandır. Hattêş ruhsâr ma‘nî cûd der-şeb pertev [u] nûr-ı tecellî mefhûmuna mazhar-ı celî olup mazmûn-ı mekremet-nişân ve mektûb-ı sa‘âdet-‘unvanı ser-â-ser birr ü ihsân ve nevâl-i gûn-â-gûn hükm ü ‘ayn ve emsâl olmağla sutûf-ı cevâhir-i hurûfu zurûf-ı letâfet ve zarf-ı sufûf-ı sutûr-ı safâ-i melûfu matâmi‘-i enzâr ve mesârih-i taraf olup nûr-bahş-ı ‘uyûn-ı a‘yân ve sürûr-efzâ-yı sudûr-ı ehl-i dâniş ü irfân olmuşdur. Bu kitâb-ı belâgat-feşân sifr-i celîl ‘abkariyyü‘l-beyân mânend-i hırz-ı cân fatâtü misk ezkar (...) ‘ûd u ‘anber ile levha-yı sîmîn ve safha-i kâfûra merkûm olsa şâyeste ve sezâlîğa medâr sevâd-ı dîde-i hûr birle sahâyif-i nûr üzre

³³⁴ “Benim sahabilerim yıldızlar gibidir, hangisine uyarsanız hidayete erersiniz”.

mastûr kılinsa lâyük ve revâdır ki evvelâ dürrer-i (...) tahmîd ve temcîd-i mülk-i hamîd-i mecîd sâniyen gurer-i dâimu'l (...) tahiyet ü dürûd mesned-nişîn-i makâm-ı mahmûd sâhibü'l-livâ ve'l-havzi'l-mevrûdu müstemil ve muhtevî sâlisen bir burc-ı şeref ü ikbâlde kırân iden iki dürr-i dırahşân ve iki kevkeb-i rahşân ve kırkdan evc-i ihtişam-ı dâimü'l-iktirânın evsâf ve simât ve ahlâk ve sıfât ve âsâr-ı hayrâtı câmi' ve muntavîdir ki, fil-hakîka bu kitâb-ı belâgat-nisâb ve âtiye-i cemâl inne hazâ lişey'i ucâban inşâ ve tahrîrine bâ'is ü bâdî ve tahbîr ü tastîrine maksûd-ı aslî ve illet-i nemaî ol iki zat-ı sûtûde-sıfâtın ki müddet-i hayâtlarında mânend-kevkeb-i dürr-i rahşân ve tecemmür-i sâkıb-ı dırahşân **(3b)** Bir burcda kırân ve misâl-i mihr ü mâh bir menzil ve bir evcde iktirân ve iki dürr-i şâhvâr-var bir silkde inhirât ü imtizâc ve iki cevher-i nâ-yâb ebrâr-ı gerdân bir 'akd-i 'akdde ictimâ' ve izdivâc idüp zemân-ı 'adl ü dâd ve hengâm-ı kân-bahş ve neyl-i murâdlarında ihsân ve in'âmılarından her miskîn ve ac ve fakîr-i muhtâcın husûl-i me'mûlu revâcda ve sûk-ı sevk-i suâl ve bâzâr-ı 'arz-ı ihtiyâc kesâdda olup nâb-ı mekârim-meâbları münsâk olan fukarâ bezl-i ihsânlarıyla muğtenim ve kâm-yâb ve der-i devlet-medârları deryûzesine mühtedâ olan gedâyan-ı bî-ser ü pâ ve dervîşân bî-berg ve nevâ matbah-ı cûd u nevâllerinden 'ömrleri oldukca lokma-gîr ve behre-yâb olup ve rûh-ı pür-fütûhları ins ü kırân-ı sâbıku'l-beyân hükmünce 'ale't-te'âkub 'azm-i hatîre-i kuds ve ravza-i cinân itmek vâki' olup medâric-i 'afv ve gufrân-ı Rahîm ve Rahmân ve Kerîm Mennâna i'tilâ ve indirâc itdiklerinden sonra dahi âsâr-ı birr ü ihsânları câvidân olup 'ulemâ-yı güzîn ve sulehâ-i muahhidîn ve fukarâ-i müslimînden cem'-i kesîr hayâtlarında olan sîret-i hasene gibi hazâîn-i cûd u ihsânlarından vazîfe-hâr ve nevâle-gîr olmuşlardır. Nu'ût-ı cemîle ve evsâf-ı celîleleri zikr u beyân olup kendülerden sonra vasıyyetleri hasebiyle zuhûra gelen âsâr-ı hayrâtın tafsîl ü beyânıdır ki taht-ı zabt-ı aklâm-ı müşkîn-i erkâmda dâhil olmağla kürûr-ı leyâlî vü eyyâm ve mürûr-ı â'sâr u â'vâm sebebiyle dest-i ta'addî ve tetâvül-i havass ü 'avâmirden masûn ve mâlik-i zimâm-ı nakz u ibrâm bir hâkim-i faysal-ı samsâmın zîver-i hükm-i şer'î hükm-i aksâmiyle **(4a)** gerden-ı nev-'arûs evkâf-ı cemîle muhallâ u müzeyyen ve imdâd-ı aklâm ü murâd ile tahdîd ve ta'dâd olup vakfın i'dâd ve 'akârât ve musakkafâtı mahsûr ve

ma'lûm ve kemiyet-i mesârif ve keyfiyyet-i cihâtı ve evsâf ve rûsûm-ı ebniye ve hücerâtı mevsûf ve mersûm cibâh-ı şürût-ı mebsûta ve nevâsî-i kuyûd-ı mazbûtası 'alâyim ve simât-ı hükm-i sıhhat ve kabûl-i hâkim-i câmi'ul-fürû' ve'l-usûl birle mevsûm olup sadr-ı kütüb tevki' ve kabûl ve irtizâ ve nakş-ı nigîn ve imzâsıyla muvakka' ve mu'anven ve muhallâ ve müzeyyen olmağla mahâ'il-i kabûl-i şer'i Seyyidü'l-enâm ve delâ'il-i tevâfuk-ı akvâl-i eimme-i kirâm zâhir ve bâhir olup ilâ-kıyâmî's- sâ'a ve sâ'atî'l-kıyâm 'urve-i vüskâ-yı şürût-ı infisâmdan ve esâs-ı usûl ü fürû' evkâf-ı huçeste-evsâf insirâm ve inhirâmdan me'mûn olur. Fe-lâ-cerem bu merâm-ı hatîrû'l- ihtirâm için tafsîl-i ism ü resm-i vâkıf ve vakf-ı masraf u îrâd ve kemm ü keyfi şürût u cihât ve tahdîd-i cihât-ı ebniye ve musakkafât-ı vakf-ı râsihü'l-evtâdda meslek îzâh³³⁵ ve itnâba 'azm olunup irtiyâden li's-sevâb tâziyâne-i **innemâl a'mâlü bi'n-niyât**³³⁶ ile tahdîd-i cihât-ı meberrât ve ta'yîn-i vücûh-i hayrât sıbâkında kemiyet yerâğa-i belâgat-nişâna meydân-ı beyânda irhâ-yı 'inân kılındı. Tafsili budur ki vüzerâ-i Âsaf-makâm ve müşîrân-ı Berciş-ihtişâmdan 'asrının vahîd ve devrinin ferîdî Rüstem-i salâbet-Zâl ve nermiyân-ı şecâ'at-i 'adl u dâda mu'tâd hûb-sîret ve hûs-ı serîret nîgû-nihâd dâric-i medâric-i râhmet-i rabb-i Gafûr u Vedûd merhûm ve mebrûr Zâl Paşa ki 'alem-i hasları Mahmûd olup ism-i şerîfleri gibi müsemâmaları dahi ahlâk-ı hamîde ile mahmûd (4b) ve sığâr ve kibâr miyânında mahbûbü'l-kulûb ve mevdûd idi. Merhûm-ı merkûm-ı huld-âşiyân server-i dûdmân-ı Âl-i Osman ve ser-defter-i hânedân-ı 'adl ü 'irfân mütemessil-i nass-ı **innallâhe ye'muru bi'l-adli ve'l-ihsân**³³⁷ mecmû'a-yı mürüvvet ü fütüvvet ser-çeşme-i şehâvet ve şecâ'at vâsîta-i 'akd-i hilâfet dürretü't-tâc efser-i saltanat iftihârü's-selâtîn-i 'adl-i âyîn peşîn?-i hâmî-i humây ve beyzatü dîn-i sultânü'l-guzât ve'l-mücâhidîn masdûka-yı mefhûm-ı sa'âdet-evkam es-sultân-ı zillullâhi fi'l-arz ye'vâ ileyhi külli mazlûmin mâ-sadak-ı fehvâ-yı kerâmet-karîn ve **nec' aluhum eimmeten ve nec' aluhümü'l-vârisîne**³³⁸ Sultân Cem-i câm-ı cemşîd-nişân Murad Han

³³⁵ Metinde "îsâh" şeklindedir.

³³⁶ "Ameller ancak niyetlere göredir."

³³⁷ "Allah adaleti ve iyiliği emreder.", Kuran, Nahl 16/90.

³³⁸ "Biz onları önderler ve varisler yapacağız.", Kuran, Kasas 28/5.

ibn Sultân Selim Han hazretlerine hullidet hilâfetuhu ve übbidet saltanetehu vezîr-i kâr-dân ve müşîr-i kâm-rân olup sadr-ı vezâretde mu'azzez u mükerrem ve makâm-ı sadâretde müşîr-i mufahham-ı muhterem olup hayr-hâh ve hayr-endîş sûretde vezîr-i ma'nîde dervîş-i eyâdî-i kerîmesinden hem-vâre sâdır olan in'âm u ihsân ve nevâziş-i dervîşân lisân-ı hikmet-beyânından vârid olan ehâdîs-i 'adl u dâd halk-ı cihân ve ahbâr-ı salâh mâl-ı âlemiyân olup zemân-ı vezâretinde mi'mâr-ı (...) kâri erkân-ı sarây-ı köhne-i 'âlemi ma'mûr itmeğe maksûr ve sehâb-i cûd ve mekremetinin şâmı nâf u eknâf-ı aktâr-ı rub'-ı meskûn benî Âdemî zâl-i hasb u rehâ birle ma'mûr kılmağa mahsûr olmuşdı. Ol vezîr-i kâmil ve müşîr-i fâzıl u âkıl nice mâh u sâl sa'âdet ve ikbâlillâh nâzım-ı umûr-ı cumhûr ve kâfil-i mesâlih-i 'asâkir-i nâ-mahsûr olup her dem iltifât-ı (5a) sa'âdet gâyat-ı pâdişâhî birle hurrem ve her lahza enzâr-ı lutf u mekremet-i şehinşâhî ile mesrûr u muğtenim olmağla Cenâb-ı rabbü'l-erbâb mâlikü'l mülk ve'r-rikâb İzed-i Gafûr-ı Vehhab Kâdir-i Kayyûm-ı serî'u'l-hisâb 'allet kelimetuhu ve cellet kudretuhu kerem-i mevfûr ve ni'am-ı gûn-a-gûn-ı nâ-mahsûruna mazhar düşüp devlet-i vezâret-i şâh-ı cemşîd-menkabet ve 'izzet-i sadâret-i şâhenşâh-ı hûrşîd-menzilet sa'âdetinden mâ'adâ ol zât-ı sûtûde-sıfât-ı pâkîze-nihâd pâdişâh-ı Cem-câh-ı 'âlem-penâh ve sultân-ı 'âlî-şân melik-i melek-intibâh hazretlerinin vâlid-i mâcidleri kuds-âşiyân merhûm ve mağfûr-ın leh Sultân Selim Han tâbe-serâhu ve ce'ale lehu'l-cennete mesvâya vezîr ve dâmâd olup dürr-i sade-fâh ve celâl ve dürrî-i felek-i 'izzet ve iclâl-i cevhere tafâsîr-i mecd ü sa'âdet perverde-i makâsîr-i saltanat ve hilâfet-i pârsâ-yı pârsâyân ânki, ez-fart-ı 'ifâf-ı secde-i kerrûbiyân ber-kûşe-i dâmân ost. Sâhibetü'l-hayrât ve'l-hasenât sâhibe-i ez-yâlü'l-mekârim ve'l-mîrâs merhûm Sultân Şâh Sultân bintü Sultân Selim Hanî ahallehümallâhu gurefûl 'adn ve makâsîri'l-cinân tezevvüc itmek şerefine dahi nâ'il ve ol hümây-ı evc-i ikbâl hemserî olmak 'izzetine vâsıl olup nice a'vâm u ezmân hüsn-i mu'âşeret birle dehr-i fânîden kâm alup sarây-ı sipenc-i pür-renç-i zindegânide 'ayş-ı ragîd-i baht-ı sa'îd ile kâm-kâr u kâm-rân olmuşlaridî. Egerçi bu gülşen-i dehr-i fânîde ol iki tâvus-ı riyâz-ı kuds ve ric'at-i hümâ-yı semâ-yı üns-i 'işret ve ülfet idüp (5b) sürûr-ı neşât ve hüsn-i hulk ve inbisât üzre izdivâc u ittihâd iderlerdi. Amma zamîr-i

hûrşîd-meşâtları dil ü cân gibi mahz-ı dünya ile şâgil olmayup emr-i âhiret ve ahvâl-i ‘ukbâ ve ehvâl-i mevkîf ve rûz-ı cezâdan gâfil değillerdi. **Alâ külli şey’in mâ halallâhu bâtlun ve külli na‘îmin lâ mâhalete zâ’ilün ve küllü inâsin sevfe nüdhilu beynehum düveyhiyye tasfarru minha el-enamilü**³³⁹ fehvâsınca na‘îm-i dünya zâ’il idüğü dâ’im i‘âde vü tekrâr eyleyüp çarh-i gaddâr ve dehr-i devvârın hayâtlarından kazâ-yı evtâr itmeden hulûl-ı memât u vefât ile takallüb-i etvârından her dem havf u hirâs ve âyet-i hidâyet-gâyet-i **vemâ tedrî nefsün maza teksibü gaden vemâ tedrî nefsün bi eyyi arzin temût innallâhe alîmün habîrû**³⁴⁰ mişkâtından iktibâs ve ber-fehvâ-yı şî‘ir hikmet -nümâ-yı müş‘ir ve â‘lemu ma fi’l yevmi ve’l emsi kablehu vela kinnenî an **ilmi ma fi gadin ami**³⁴¹ nev‘-i insandan kâffe-i nisâ ve ricâl hâl-i zemân-ı mâzî ve hâllerine ‘âlim oldukları gibi zemân-ı müstakbellerine vâkîf olmayup verâ-i perde-i gaybdan ne zuhûr ve sudûr ideceğın bilmekden mehcûr, husûsân ashâb-ı zâhir ve evsât-ı nass ol bâbda ser-menzil-i ‘ilm ü irfândan sad merhale dûr olmağın eyyâm-ı sıhhat ve hengâm-ı devletlerinde zimâm-ı kudret ü miknet elinde iken irtenin ıssı var deyu maslahat ve kârların görüp lâ-siyyemâ ferdâ-yı kıyâmet ve zâd-ı sefer-i âhirete müte‘allık olan a‘mâl-i sâlihât-ı mehmâ emken bugünden kılup ferdâya salmıyalum deyu ‘azîmet-i sâfiye ve taviyyet-i vâfiye ile ‘ibâdet-i mâliye (6a) ve bedeniyyeden mezbûrân sultân ve vezîr-i kâm-rândan her gün niçe a‘mâl-i birr ü ihsân sâdir olurdu. Bu kâh-ı iskân ve kasr-ı cihâna dîde-i dil ve cân ile nigerân olduklarıncâ dünyâ-yı dûn hezâr mekr ve füsûn ile niçe sultân ve vezîr ve niçe zât-ı bî-nazîri zehârif-i gûn-â-gûn ile meftûn eyleyüp ferkadına hem-ser ve cevzâya olsun hem-‘inân-ı âsûmân olsa yerin, mihr ve felek-i rütbet gibi âf-tâb-ı ‘ömr ki ider bir gün kûsûf-ı ‘âleme tâbân iken nûrun kalur zulmet gibi medlûlünce evc-i şeref ü i‘tibârda ‘izzet ve ikbâlle mevsûf iken âf-tâb-ı ‘ömrlerin züll ü bâl ve kûsûf birle me’lûf idüp burc-ı bedenlerin hâk-sâr itdüğü ‘ayn-ı

³³⁹ “Dikkat edin. Allaktan başka her şey yoktur. Her nimet çaresiz zail olup gidecektir. Herkesin arasına-ölümü koyacağız, öyle bir ölüm ki parmaklar ondan sonra sararacak.”

³⁴⁰ “Hiçbir nefis yarın ne kazanacağını bilmez hiçbir nefis hangi toprakta öleceğini bilmez şüphesiz Allah çok bilen ve herşeyden haberdar olandır.”

³⁴¹ “Bugünü biliyorum, bundan önceki, dün olanları da biliyorum fakat yarın olacakları bilmiyorum.” Züheyr b.ebi sülmâ.

ibret ve nazar-ı i'tibâr ile müşâhede ve bu fehvâ-yı beyt-i latîfi ihtâr idüp var fenâ destin temâşâ it açup 'ibret gözün nice iskender-teâb olmuş niçe Dârâ ve 'ömr-i nâ-pâyidâr misâl-i fasl-ı bahâr yâhûd bir cûy-bâr-ı bî-karâr idüğünü bir ser-cûy-i nişîn ve güzer-i 'ömr-bîn kîn-işâret ve cihân-ı güzerân mâ-râ pes ma'nâ-yı 'ibret-nümâsından mu'âyene eyleyüp bu ribât ve dûd-ı rû-serây-ı sipenc (...) cây-i ikâmet ü karâr ve mahall-i temekkün ü istikrâr değıl idüğünü istiş'âr itdiklerine binâen âyîne-i zamîr-i hûrşîd-nazîrlerinde bu sûret me'mûl-i cilve-ger olurdu ki (...) âhiret ve 'atad-ı yevm-i kıyâmet için sehâb-ı icrâ-yı hemîşe muattar ve ahlâf-ı dara her lâhza meded bir vakf-ı cemîl ve hayr-ı celîl itmek müyesser olup dünyâda bâ'is-i senâ-yı müslimîn ü müslimât ve mûceb-i du'â-i mü'minîn ve mü'minât olmağla sebeb-i 'afv u gufrânları olduğundan mâ'adâ nâm-ı nâmîleri ilâ-âhiri'z-zemân (6b) bakî ve câvidân oldu **ve İzel kerîmi kadâ vevellâ 'umruhu küfile es-senâu lehu bi-'ömr-i sânî**³⁴² velâkin ol vezîr-i rûşen-zamîr ve halîle-i celîlîleri merhûm sultân-ı huld-âşiyân rey'ân-ı 'ayş-ı lübâb ve 'unfuvân-ı şebâblarında 'âzim-i riyâz-ı cinân olmağın mir'ât-ı dil-i hûrşîd-i meşâkillerde sûreti bezîr olan me'mûl-i zemân-ı hayâtlarında mevsûlü'l-husûl olmayup vasıyyet-i hasene ve revıyyet-i müstahseneleri müsted'âsınca ba'de'l-vefât telâfî-i mâ-fât itmeleriyle sudûr ve zuhûr idüp bi-hamdillâhi'l-Müte'âl alâ vechi'l-kemâl yümn-i himmet-i padişâh-ı Cem-câh-ı cemşîd-hısâlde itmâm ü ikmâl olunup bu sakk-i bî-şekk ve bî-meinde keyfiyyet-i vakf ve hikâyet-i vasıyyet-i vâkıfeyn-i mezbûreyn ale't-tafsîl zıkr olundu ki, mebde-i evkâf-ı huçeste-evsâf ma'lûm ve sıfât ve simât-ı evsıyâ ve mübâşırân-ı mekârim-ittisâf mübeyyen ve mersûm olup kâmet-i şâhid-i vakf-ı 'akâr ve musakkafât-ı tescîle ve kazâ-i hâkim-i nâfizü'l-ahkâm ile ârâste ve gerden ve gûş-ı şürût ve cihât halî hükm-i sıhhat ve kabûl ve kâzi-i mâlikü'n nakz ve'l-ibrâm birle pîrâste olup ilâ yevmi'l-kıyâm butûn-ı evrâkda muhalled olmağla 'urve-i vüskâ-yı sıhhat ve lüzûm-ı infisâm ü insirâm bulmaya tafsîl-i mev'üdü'l-beyân budur ki; vakta ki Hicret-i Nebeviyyenin dokuz yüz seksan beş senesi şa'bânının onunda paşa-yı mûmâ-ileyh kazâ-i nahb idüp Cenâb-ı Rabbe teveccüh itmeğın mukarrer olıcak sülüs-ı mâlın vasıyyet idüp kalbinde

³⁴² Cömert bir kimse hayatını cömertlikle geçirir ve tüketirse ona ikinci bir ömür garanti edilir.

nice eyyâm ü leyâl ve şeb ü rûz-ı menvî ve merkûz olan hayrât âti'l-beyâna sarf olunmasın ta'yîn eyleyüp mesned-i devlet-i (7a) dünyâ-yı fânîden **fi mak'adi sıdkın inde melikin muktedir**³⁴³ sarây-ı câvidânîde karâr itdikden sonra halîle-i celîleleri müşârun-ileyhâ sultân-ı kâm-rân dahi on üç günden sonra mezîd-i elf ü Kur'ân muktezâsınca ardlarınca 'azm-ı bağ'-ı cinân eyleyüp kabîlü'l-vefât sülüs-i mâllarından anlar dahi bir câmi'-i şerîf-i dil-güşâ ve medrese-i latîfe-i nüzhet-fezâ binâ olunup ve dahi müyesser ve mukarrer olan hayrât ve evkâf-ı münevviyeyi kusûr-ı zemân-ı hayâtlarında melhûz olan vech üzre tertîb olunmasın vasıyyet eyleyüp ah-ı şefikleri olan mürüvvetlü pâdişâh-ı 'âlem-penâh ve zıllullâh-ı felek-dest-gâhdan vasıyyetlerinin hüsn-i tenfiz ve itmâmın istid'â belki sülüs-i mâlından mâ'adâ hakk-ı verese olan sülüsân-ı envâlin dahi vakf itmelerin sâ'ir ahavât-ı mââlî-nişân âti'l-beyânlarıyla sa'âdetlü pâdişâh-ı 'âlî-şândan ki şer'an irsî bunlara münhasırdır recâ eyleyüp ve ol târîhde hayâtda olan sadev-i dürr-i saltanat ve felek-i mihr-i ma'delet-kân güher-i hilâfet-i vâlide sultân-ı Cemşîd-nişân sâhibetü'l-hayrât [ve]'l-hasenât merhûme ve mağfûrun-lehâ Nurbanu Hatun'u zâdellâhu fütûhahâ fi gurefi'l-cinâni vasıyy-i muhtâr idüp inşâ olunan hayrât-ı mübeyyine-i âti'l-beyânı re'y-i âlî-i şehinşâhî ile bed' ve itmâmında mesâ'î-i cemîle ve hüsn-i ihtimâmları tazarru' ve bâb-ı mekârim-me'âbları huddâm-ı encüm-i ihtişâm-ı nahîd-ihtirâmlarından olup mezîd-i ta'vîl ve hüsn-i i'timâdları olan mefhar-ı ashâb-ı reşâd sâlik-i mesâlik-i rüşd ü sedâd ol târîhde mebrûr ve merhûm Paşa-yı merkûmun dîvân-kâtibi olan ser-defter-i erbâb-ı dâniş ü iz'ân ser-halka-yı ashâb-ı kalem ve ehl-i (7b) 'irfân ve dûr-bîn ve dûr-endîş sâ'ib-i re'y ve sâhib-i tab' ve sâfi-keş-i sahn-ı gülşen-i istikâmetde elf gibi rast ve mîzân nazar-ı ehl-i basîretde zer-i hâlis-'ayâr gibi bî-kemm ü kâst mücerreb-i umûr-ı muhtâr-ı cumhûr-fîrâset ü kiyâsında bî-nazîr ve mübâşeret kâr-ı düşvârda tîz-tedbîr bir habs-ı zamîr olan 'umdetü erbâbi'l-izze ve't-tekmîn Hüseyin Ağa bin Abdülmûin'i mütevellî nasb ve cemî'-i umûr-ı vasıyy-i müşârun-ileyhâ ile anın re'y ve tedbîrine tefvîz eyleyüp ve sadr-ı vezâret-i 'uzmâyı teşrîf

³⁴³ “Takva sahipleri cennetlerde ve ırmak kenarlarındadır. Doğruluğun hakim olduğu bir ortamda gücüne sınırlı olmayan bir hükümdarın huzurundadırlar.”, Kur'ân, Kamer 54/54-55.

iden zât-1 ma'âlî-intimâyı sülüs-i mâllarına nâzır idüp nezâret-i 'âmmelerinden mâ'adâ tedbîr-i mütevellî-i kârdân ve re'y-i vasıyy-i kâm-rân ve emr-i pâdişâh-1 'âlî-şân ile inşâ ve binâ olunan evkâf-1 huçeste-evsâfin tesviye-i ahvâline ve hüsn-i intizâmına ve ahsen-i vech üzre ikmâl ü itmâmına nezâret-i mahsûsaların tevakku' idüp ve ba'de'l-itmâm makâm-1 sa'âdet-fercâm-1 vezârete ilmâm iden her vezîr-i â'zam-1 mekârim-lizâmın dahi vakıflarına nâzır olup her 'asr ve her zemânın muktezâsına göre evkâf-1 mezbûreye lâzım olan himâyet ve nezâretde 'ayn-1 'inâyetleriyle manzûr olmasın iltimâs itdikleri ecilden vefâtlarından sonra müşârun-ileyh Hüseyin Ağa'yı paşa-yı mûmâ-ileyh dahi kezâlik sülüs-1 mâlî kabzına vasî ve binâsını melhûzu olup vasıyyet itdüğü hayrâtın binâsına mütevellî nasb u ta'yîn eyleyüp mütevellî-i mezbûr re'y ü tedbîr itdüğü minvâl üzre sülüs-i mâlının vücûh-1 hayrâta sarf olunmasın vasıyyet idüp bu bâbda **(8a)** makâlîd-i umûr kabza tedbîr-i isâbet zuhûrına tefvîz eyleyüp ba'dehu mezbûr Hüseyin Ağa'nın tevliyet ü vesâyeti emri fermân-fermâ-yı hâfikeyn-i sultânü'l maşrikeyn ve'l-mağribeyn halîfe-i zemân ve pâdişâh-1 devrân hazretlerinin emriyle dahi müekked ü mü'eyyed olup vech-i meşrûh üzre paşa-yı merhûmun sülüs-i mâlını kabza işâret buyurup ve 'aliyyetü'z-zât safiyyetü's-sifât mihr-i sipîhr-i mihteri ve mâh-1 burc-1 nîk ahteri hemşîreleri merhûme sultân-1 huld-âşiyânın mîrâsından kendülere intikâl iden hisse-i şer'iyyelerinden fâriğ olup hemşîre-i muhteremelerinin dil-hâhı üzre fi-sebîlillâh sarf ve infâk olunmağı re'y eyleyüp ol târîhde mevcûd olan sâ'ir vârisât-1 mekârim-simât ve ahavât-1 merâhim-sıfâtı ki, derârî-i burûc-1 ihtîşâm ve kevâkib-i sevâkib-1 menâzil-ihitirâm yevâkît-i tekâsir-i mecd ü ikbâl ve cevâhir-i zevâhir ve şâh-1 câh u celâl dürrî-i burc-1 devlet İsmihan Sultân dürr-i dürc-i 'iffet Gevherhan Sultân ve şem'-i serâ-perde-i 'ismet Fatıma Sultân hizmetleriyle pâdişâh-1 'âlem-penâh hazretlerine ittibâ' ü iktifâ eyleyüp cümlesi tayyib-i hâtır ve safâyıbillâh? kendülere intikâl idüp hisse-i şer'iyye-i ma'lûmeleri olan mâldan fâriğ olup vakf olmasına ittifâk eyleyüp cümlesi mevrûse-i merhûmeleri gibi mâl-i mefkûfdaki merhûmenin sülüsân-1 emvâlidir, tedbîr ve tasarrufu müşârun-ileyh Hüseyin Ağa'nın re'y-i cedîd ve tedbîr-i bî-nazîrine tefvîz itmeğın pâdişâh-1 Cem-câh-1 melek **(8b)** intibâh hazretleri rızâ-yı vârisât-1 mekârim-simât şer'an

mütehakkık ve sâbit oldukdan sonra sultân-ı huld-âşiyânın cümle mâlını kabza emr idüp mezbûr Hüseyin Ağa dahi verese-i ma'âlî-nişânın re'y ü fermânlarıyla sultânın cümle mâlın ve tevliyet ü vesâyet-i salifü'l-beyân hasebiyle paşa-yı mûmâ-ileyhin sülüs-i mâlını kabz eyleyüp cem'an elli sekiz kerre yüz bin ve yetmiş beş bin altı yüz altmış üç akçe ki, meblağ-yı mezbûrdan yigirmi sekiz kerre yüz bin ve elli yedi bin altı yüz elli beş akçesi paşa-yı mûmâ-ileyhin sülüs-i mâlından ve otuz kerre yüz bin ve on sekiz bin sekiz akçesi sultân-ı huld-âşiyânın cümle muhalledâtı ve mehri ve paşa'dan sümün-i hisse-i mîrâsıdır makbûz ve mazbûtı oldukdan sonra, mezbûr Hüseyin Ağa tertîb-i evkâf ve mühimmâta mübâşeret eyleyüp merhûmeyn-i merkûmeynin muhassenât-ı techîz ü tekfir ve ikrâ-yı eczâ-i Kelâm-ı mübîn ve yevm-i vefâtlarından yevm-i sâbi' ve yevm-i erba'inde it'âm-ı fukâra-i müslimîn ve ıskât-ı salâta ve sâ'ir vâcibât ve keffârat-ı savm ve yemîn ve huccâc-ı Beytullâhi'l-haram ve dahi telâfisi mümkün olan bakî vâcibât-ı dîn ve muktezeyât-ı şer'-i metîn için takdîr ve ta'yîn itdikleri meblağı her birinin mâllarından mahall ü zemânında vasiyyet ve ta'yînleri mücebince harc ve sarf itdikden sonra ki beyân-ı müfredâtına mûmzâ defter-i muhâsebât zamin ve kâfil olmağla bu mahalde ta'dâdı tatvîl-i bila tayildir. Bakî ve fâzıl olan mâl-i firâvân-ı sâlifü'l-beyândan bir mikdârın ebniye-i evkâf-ı müteviyyeden tahmisen zaye ve fâzıl olmak mülâhazasıyla (9a) istirbâh eyleyüp bir buçuk yıl mikdâr zemânda yüz otuz bir bin dört yüz doksan iki akçe ribh tahsîl itmekle vakfa sa'y-ı cemîl idüp meblağ-i mezbûr ile cümle mâl-ı makbûz altmış yük akçe ve yedi bin yüz elli beş akçe olup bu cümle mâldan olan merhûmeyn-i merkûmeyn ki kabr-i pür-envârları vasiyyetleri hasebiyle birbirinin civârında vâki' olmuştur. Üzerlerine bir türbe-i bî-nazîr ve kubbe-i müstedîr binâ eyleyüp altı yük akçe türbe-i bî-hemtâyâ sarf idüp medîne-i Filibe de vakf için vasiyy-i muhtâr ve nâzır-ı âli-mikdâr re'y ve meşveresiyle bir hân-ı bî-nazîr bünyâd urup on bir kerre yüz bin ve dahi altmış bir bin beş yüz akçe sarf idüp ve câmi'-i şerîf ve medreselerin esâsın urup binâsına şürû' idicek mezbûr Hüseyin Ağa emr-i mutâ'-i pâdişâhî ve hükm-i vâcibü'l-ittiba'-ı şehinşâhî ile şark seferine me'mûr olup diyâr-ı ba'ideye zehâb lâzım gelüp müddet-i medîde meks ü gıyâb-ı iktizâ idicek ol 'asırda mesned-nişîn vezâret-i 'uzmâ ve

hâfız-ı nigîn-i hilâfet-i kübrâ olan zât-ı mahmedet intimâ erbâb-ı basîret ve ashâb-ı ferâsetden sâhib-i re'y ve sâ'ib-i tedbîr bir ceşş-i nazîr-i hûrşîd-zamîr câdde-i emânetde mukîm ve (...) istikâmetde serv-i ser-keş gibi müstakîm gerü merhûm paşa-yı merkûmun emekdârlarından ve sultân-ı müşârûn-ileyhânın ihsân dîde-i hizmetkârlarından zemânında merhûmun kethüdâsı server-i erbâb-ı dâniş ü 'irfân sâhibü't-tab'î's-selîm ve'l-iz'ân Mustafa Kethüdâ ibn Abdurrahman hizmetlerini mezbûr Hüseyin Ağa yerine mütevellî ve vasıyy nasb itmeği re'y idüp (9b) merkûm Hüseyin Ağa'nın dahi merzî ve makbûli olmağın merhûm Mustafa kethüdâ yerine mütevellî ve vasıyy nasb u ta'yîn ve müddet-i hayâtında tevliyet-i evkâfdan istinkâf itmedikce tevliyeti mezbûr Mustafa Kethüdâ'ya şart idüp cümlelerin ittifâkı ile sa'âdetlü pâdişâh-ı gerdûn-vakâr-ı Cemşîd-hısâle sûret-i hâl 'arz olundukda izn ve kabûl buyurup itmâm-ı binâda himmet-i bî-hemtâlarını mezbûr Mustafa Kethüdâ üzerine masrûf ve 'inân iltifât ü teveccüh-i hümâyûnlarını münsenî ve ma'tûf kılup ve nâzır-ı vakf olan nâzım-ı umûr-ı cumhûr ve mâlik-i ezimmet-i cumhûr-ı umûr-ı vezîr-i Âsaf-nazîr-i rûşen re'y ve sa'ib-i tedbîr hizmetlerinin mazhar-ı lutf u mekremet ve hüsn-i nevâziş ü istimâletleri olduğuna binâen kâr-ı binâ-yı evkâfi hüsn-i himmetlerine ibtinâ ve 'avn-i Bârî ve inâyet-i Bârî mevlâya i'timâm ittikâ idüp mezbûr Mustafa Kethüdâ dahi bin dil ü cân ile dâmen-dermiyân-ı sa'y-ı firâvân ve küşîş-i bî-pâyân birle mübâşeret itdikde zemân-ı sehl evân-ı kalîlü'l-mühlede bir-cây-i dil-güşâ ve mahall-i nüzhet-fezâ sâhil-i deryâda merkad-i pâk ve meşhed-i 'ıtr-nak-ı hazret-i Ebî-Eyyûb el-Ensârî civârında aleyhi rahmetü'l-Bârî bir câmi'-i şerîf-i bülend ve iki medrese-i dil-pezîr ve dil-pesend binâ eyleyüp harem-i câmi'den hâric ve nâzil ve cânib-i deryâyâ mâ'il olan medrese-i mü'esserü'l-bünyânı merhûm paşaya mensûb kılup cârcı olmağa ta'yîn ve dâhil-i harem-i câmi' olan medrese-i refîu's-semk şâmihu'l erkâmı sultân-ı firdevs-âşiyâna nisbet eyleyüp hasbe'l-âde-i bülend-pâye ve dâhil olmasını tasrîh ü tebyîn (10a) ve yed-i te'yîd-i iltiyâm ve re'y-i isâbet encâmına kıbel-i sultân-ı firdevs-i Cemşîd-mekân ve taraf-ı pâdişâh-ı 'âlî-şân ve sâ'ir vârisât-ı mekârim-nişân ve vasıyy-i muhtâr-ı sultân-ı huld-âşiyân ve cânib-i vasıyy ve mütevellî-i paşa-yı cennet-mekândan havâle ve tefvîz olunan ta'yîn-i masârif ve şürût

hasebiyle merhûmeynin mâlları mahlût olduğı ecilden medrese-i dâhilî müderrisi medrese-i hâricin hakk-ı şürûtü kılup medrese-i bülend-pâyeye vâsıl olan müderris-i fâzıl bâb-ı tadrîs-i medrese-i hâric-i mezbûreden dâhil olmasın re'y eyleyüp emsâlinde vâki' olan hâric ve dâhil medreselerinin birbirine meşrûtiyyeti gibi mezbûretân medreseleri birbirine meşrût ve merbût kıldılar ve civâr-ı câmi'de leb-i deryâda bir-cây-ı dil-güşâda yigirmi dört bâb ûlâ otalarını ve altı bâb dükkân ve bir şem'-hâne-yi bî-bâhaneye müştemil hücerât binâ eyleyüp hücerât-ı mesfûreden dükkânlar üstünde vâki' iki baş hücrelerden mâ'adâ ortada vâki' dört bâb otalar ile karşularında olan otalardan iki bâb otaları ki cümle altı bâb ota olur câmi'-i şerîfin iki imâmıyla dört nefer müezzinlerine birer leş-i süknâsın şart eyleyüp yevmî birer akçe kirâ ta'yîn idüp şart eylediler ki mezbûrlar râgıb olursa hücerât-ı mu'ayyine mezbûrlara birer akçe icâreden ziyâde ile virilmeyüp sâ'ir hücerât bâliğan mâ-belâğ ecr-i misliyle isticâr oluna ve mesâlih-i mehâmmi vakf-ı süreyyâ- intizâm düşdükce mütevellilere vakf ve ilmâm için deryâ üzre **(10b)** başta vâki' olan büyük otayı mütevellî olanlara meşrût kılub câmi'-i pür-nûra ve medreselere ve hücerât-ı mezbûreye ve suyoluna cem'an elli dokuz kerre yüz bin dahi yetmiş altı bin sekiz yüz on dokuz akçe sarf idüp ve Filibede vâki' binâ ve meremmetine ve vakf için alınup vakf olunan âti'l-beyân değirmenlere Hüseyin Ağa'nın harc eyledüğü meblağ-ı mârrû'z-zikrden mâ'adâ cem'an on iki kerre yüz bin ve dahi elli bir bin beş yüz altmış üç akçe sarf olunup hükkâm-ı kirâm imzâları ile mûmzâ defâtir-i muhâsebâtta dahi vech-i meşrûh üzre ihrâcâtum sâir cüz'iyât ve mühimmât ile mastûr deyü ibrâz eyleyüp kelâm-ı sıdk ve savâb-ı encâmın te'yîd ve ihkâm kıldıktan sonra mütevellî-i emânetkâr nipû-girdâr beyânda kemiyet-i lisân-ı belâgat-nişâna meydân virüp tahdîd-i cihât-ı ebiniye ve musakkafât-ı metânet-simât ve ta'yîn-i masârif ve cihât evkâf-ı huçeste-i safât ve tebyîn-i şürût ve kuyûd-ı mühimmât ve sâ'ir vücûd-ı muhassenât bâbında şöyle takrîr-i kelâm ve bast-ı merâm itdi ki, câmi'-i şerîf iki harem-i muhteremi menâr-ı pür-envâr-ı mu'azzamı müntevî olup harem-i fevkânîsini medrese-i dâhil hücerâtı muhît olup vasatında ehl-i îmân için bir şâdırvân-ı latîf selsebil-i revâni ki nokta-yı dâ'ire-yi-harem-i bî-misâl vâki' olup ol harem-i hurrem-i bî-hemâl ruhâm-ı hâm

ile iki cânibinde iki şâh-râh-ı mu'azzam ve şâri'-i â'zama iki bâb-ı metânet-meâbı ve mukâbil-i bâb-ı câmi'-i bî-mümâsilde bir latîf kubbe-i latîf ve nazîfî (11a) hâvî dershâneyi ve etrâfında on hücerât müste'iddinini ve bir hücre-i mu'îdi zâviye-i ba'îdesinde kenef-i 'adîde-i ba'îde-yi muhtevî ve harem-i tâhtânîsi ki şâz-ı revân-ı nüzhet-nişân hareminden ahcâr-ı 'arîzâ-i menhûteden te'lîf ve tarsîf olunmuş bir kaç pâyeye müselleme ve nerdübân ile inilüp türbe ve medrese-i hârice-i harem-i hurreme vâki' olmuştur. Bir harem-i pâk ve vâsi' olup bir cânibi medrese-i hâricî ki bir latîf dershâne-i bî-bahâne ve on hücre dânişmendâna ve nâhiye-i nâzilhesinde müte'addid kenef ve bir latîf bir mâ'-i mu'ayyene şâmil olup kaptanı tarîk-i 'âmm ve şâh-râh-ı havâss u 'âmma açılıp dîvârına muttasıl bir çeşme-i zîbâ kadlâl? selsebil âsâ icrâ olunup vasat-ı haremde vâkıfeyn-i merhûmeynin türbesi vâki' olup ve bir mikdâr bağçesi mutazammen ve kâfildir. Bu mecmû'anın hudûdı tarefyenden tarîk-i 'âmma müntehî ve bir tarafı Mustafa Kethüdâ milki ve bir mikdârı makâbir-i müslimîne ve cânib-i âhara vakf bostanlığa mültazık³⁴⁴ ve müntehîdir. Hakkâ ki câmi'-i şerîf bir ma'bed-i latîf-i lâ-nazîfdir ki bir kubbe-i kebîr-i mevzûnı ve dört tâk-ı berî'un-nitâk san'at nüm'ûnı hâvî taşrasında bir bî-misl ü bî-nazîre minâr-nâzûk-i dil-pezîr içinde iki cânibde musallâ-yı sagîr u kebîr ve nâvepîr olmağıcün iki fevkâniye-i kebîri mahsûs huffâz ve mü'ezzînî iki hoş âyende ve bî-nazîr-i mahfil-i sagîri ve bir musanna' ve bir muhabbel minber-i dil-firîb, dil-pezîr ve ruhâm-ı hâmdan bir mihrâb-ı letâfet-meâb-ı lâ-nazîri müştemil ve câmi' olup revzenleri dîde-i 'ibâd-ı 'ibâdede gûyâ guref-i cinândan bir bâb ve ebvâb-ı müfeteahî-i fütûhatı intisâbı (11b) tâlib-i likâ-i hakk olan absâr-ı ulî'l-elbâba menâzir-i makâsîr-i 'azizeden? bir revzen ve rûşen-i hidâyet-nümâ-yı kerâmet-me'âbdır. Safâyıbillâh dâhil olan ricâle halet-bahş olmağla mazınne-i likâ-yı ricâl ve meinne-i visâl-i ehl-i vecd ü hâl olup ol câmi'-i hûb-ı mergûb bir mertebe dil-güşâ ve rûşendir ki çeşm-i ehl-i zâhirden cism-i latîf-i melâik ü perî ihtifâ itmekden berî olmağa karîb olup şol tabaka-i lutf ve safâ-yı câmi' ve hârdır ki dîde-i a'mâ safâ ve sıyâm câm-ı cihân-nümâsından binâ olmak câizdir. Her cânibi matbû' ve mevzûn ve her tâk-ı felek-nitâkı hüsn-i hadden efvân zîr-i

³⁴⁴ "mültasık" olmalı.

künbed-i hazrâda misâl-i kubbe-i ‘ulyâsın dîde-i encüm görmüş değil ve sath-ı basît-i gabrâda mühendis-i felek tarh-ı irem-hem-tâsın örmüş değil. Mihrâb-ı mukavves ve minber-i müesses ve kürsî-i mukarnas ve mahfil-i dil-rübûd ve menâr-ı safâ nümûdî belki her bir kim? mu‘teber ve her ‘amûdî hâliyle ehl-i hâle takrîr ve âyet-i **ve’r-rukke’s-sücûdî**³⁴⁵ beyân-ı rûşen ile tefsîr eyler. Ve her gören ol câmi‘-i câmi‘ü’s-sanâyi’n mi ‘mâr sitenmâr? girdârına âferîn ve mübâşir-i tarh ve binâsı olan mütevellî-i sâhib-i iz‘ânına hezârân tahsîn eyler. Ve hücerât-ı sâbikatü’s-sıfâtın hudûdî ve iskele ve deryâ ve Mustafa Paşa Vakfı ve tarîk-i ‘âmm ile mümtâz ve ma‘lûm olur. Ve Filibe’de vâki‘ olan han râsihu’l-bünyân altmış üç aded hücerât ve altı bâb dükkânı müştemil olup debbâğ-hâne ve at bâzârı ve tarîk-i ‘âmm ile mahdûd ma‘lûmü’l-hudûddır. Ve kasaba-yı (12a) mezbûrede bir ma‘lûmü’l-hudûd etmekci fırını ve Filibe’nin civârında İstanimaka ve karye-i Perestice’de âsyâbları ki, İstanimaka’da olan üç göz değirmen olup karye-i Perestice’de olan bir göz âsyâbdır, mâl-ı vakf ile alup vakf için i‘dâd eyleyüp her sene mahsûl ve ray‘i kabz olunmak üzere olup her birinin hudûdî ‘inde’l-ahâli mümtâz ve ma‘lûmdır. Ve karye-i Setur’da iki göz ma‘lûmü’l-hudûd çuka dingi alup vakf idüp mahsûli her sâl kabz olunmak üzredir. Ve dahi şöyle takrîr-i kelâm ve bast-ı merâm idüp didi ki: Cümle evkâfdan biri merhûm paşanın hayâtında nefsi-i Ankara’da binâ ve vakf itdüğü on üç bâb dükkânlardır ki, mahsûli anda ta‘yîn olunan mürtezikasına virülüp ziyâdesi vakf için kabz olunup meremmet ve rakabe? cümle vakfdan görülür. Dekâkîn-i mezbûrenin dört bâbı Kazgancılar Çarşusu başında ve üç bâbı mûtâblar çarşusunda bir bâbı Uzun Çarşu’da ve üç bâbı Yiğen Beg’in çarşusunda ve bir bâbı Koyun Bâzârı’nda ve bir bâbı Tahte’l-kal’a kurbünde vâki‘ olup, hudûdî ‘inde’l-ahâli ve’l-a‘yân ma‘lûm ve meşhûr olmağla müstağni ‘ani’l-beyândır. İcârâtından belde-i Ankara’da Figâni Çelebi Mahallesi Mescidi imâmına yevmî iki akçe ve müezzinine yevmî bir buçuk akçe ve Haffâflar başında olan musluğun âb-keşine yevmî nîm akçe ve bekçi-i musluğa yevmî üç akçe ve câbî olana yevmî iki akçe vazîfe verilür. Mütevellî-i mezkûr şart eylediler ki, dekâkîn-i mezbûreden hâsıl olan icârâtı kabza ‘âmm-i evkâfa mütevellî olanlar bir

³⁴⁵ “Rükûya ve secdeye varanlar.”, Kur’an, Bakara 2/125.

müstakîm (12b) câbî nasb idüp câbî dahi kabz ve mürtezika-yı merkûmeye vazîfelerin edâ eyledikten sonra bâkî kalan mahsûli her sene İstanbul'da mütevellî olanlara irsâl eyleyüp, meremmet lâzım olursa i'lâm idüp cümle evkâfdan meremmet oluna. Ve merhûmın hâl-i hayâtında vakf idüp cümle evkâfdan tedârük olunmasın vasıyyet itdüğü umûrdan biri dahi kasaba-yı Pirlepe'de olan çeşme ve Pirlepe'nin hammâmının suyudur ki, merhûm icrâ idüp meremmet ve mühimmâtı cümle evkâfdan olunur. Yevmî dört akçe ile bir kimesne anda câbî nasb olunup mukaddemâ Hüseyin Ağa sülüs-i mâldan altmış bin akçesi gönderüp ol diyârda birkaç yıl istirbâh olunup masârifinden fâzıl meblağ-ı mezbûr ribhinden yigirmi altı bin akçe hâsıl olmuşdu. Hâlâ asl-ı mâl altmış bin akçe giru mütevellî-i merkûma vâsıl olup cümle evkâf için kabz eyleyüp yigirmi altı bin akçe anda murâbahaya verilmişdir. Câbisinin vazîfesinin ve sâ'ir meremmât ve mühimmâtına şimdiki hâlde meblağ-ı mezbûr ribhi vâfidir. Mürûr-ı zemân ile harc-ı küllî lâzım olursa cem' -i evkâfdan oluna deyü şart itmişlerdir. Ve vâkıf-ı mevâkıf dâniş ve 'irfân ve fâris-i meydân-ı hüsn-i beyân mütevellî-i mehâmid-nişân şöyle tafsîl ve tibyân eyledi ki, yedimde olan misâl-i fermân-ı 'âlî-şân ve yarlıg-ı belîğ-i mekremet-unvân muktezâsınca sene-i erbâ'a ve tis'in ve tis'a mie târîhinde vâkıfeyn-i mezbûreynden velî-ni' metim Zâl Paşa merhûmın vakfi za'f üzre ve merhûm sultân-ı huld-âşiyânın vakfi kemâl-i kuvvet üzre olmağın iki vâkıfın tevliyet ve cihâtı ve sedd-i selem? ve def'-i (13a) rukabâtı ve sâ'ir ahvâl ve cihâtı vakf-ı vâhid gibi bir semt ve bir cihetden olup ilâ-kıyâmi's-sâ'a ve sâ'atü'l-kıyâm a'yân-ı enâmdan bir ferd-i kâmil-i nîg-nâm elinden sarf olunup merhûme sultân-ı huld-âşiyân vakfında 'umûmen tasarruf ve tedbiri vasıyy-i muhtâr ve mütevellî-i emânetkâr ve nâzır ma'âlî- etvârî yerine tefvîz idüp ve kemâl-i ittihâdlarına binâen bir türbede medfûn olmalarını vasıyyet idüp türbe ve sâ'ir evkâf-ı mâl-ı mahlûtlarıyla binâ ve inşâ olunduğu ecilden anın za'fi bunun ribhinden imdâd olunması her vechile evlâ ve ahsen olup ve bu ma'nâyı nâzır-ı vakf-ı mezbûr ve nâzım-ı umûr-ı cumhûr vekîl-i mutlak ve vezîr-i a'zam-ı muvaffak hazretleri istisvâb idüp pâye-i serîr-i ma'delet-masîr-i pâdişâh-ı kâm-yâba 'arz eyleyüp, vech-i meşrûh üzre olmağa cenâb-ı hilâfet-me'âb-ı pâdişâhîden ki fi'l-hakîka sultân-ı kuds-âşiyânın mâlının sülüsânını vâkıfânlar ile sâ'ir

vârisât-ı sâlifetü'l-sıfâtdır ki cümle re'y ü tedbîri sa'âdetlü pâdişâh-ı 'âlem-penâhın kabza-i tasarruf-ı 'âlem-şümûllerine havâle ve mevkûl kılmışlardır. Fermân-ı kazâ-cereyân-ı kadr-i feyezân sâdır olup ol târihten berü îrâd ve masraf-ı vâkıfeyn mümtezic ve mahlûtdır. Eyle olsa bu iki vakfın mu'azzım-ı müstekıllı merhûme sultân-ı cennet-mekân şâh-ı kerîm-i huld-âşiyân-ı firdevs-mukîm-i masdûka mesnâ-yı nass-ı **yevme lâ yenfau mâlun velâ benûn illâ men etallâhe bi kalbin selîm**³⁴⁶ ve vâlid-i mâcidleri merhûm ve mebrûr Sultân Selim hazretlerinin dokuz yüz yetmiş beş senesi zilhiceti'l-harâmı **(13b)** evâhırinde temlîk idüp zeyl-i huccet-encâmı vüzerâ-i 'izâm ve kadı'askereyn-i 'âlî-makâm ve defterdârân-ı mekârim-ittisâmın tırâz-ı hatt-ı şehâdetleriyle zîver-pezîr ve ser-tâc-ı hûrşîd-ibtihâcî tuğra-yı garrâ-yı Şehinşâh-ı cemşîd-nazîr vâki' olan şâhid-i menşûr-ı belâgat-zuhûr nâtik olduğu üzere mazbûtım olan kurâ-yı mefrûzü'l-kalemdir ki müsâheme-i rüsûm ve şirket-i a'şârı hıttasından bî-gâne ve ağyâr-ı maktû'ü'l-kadem olmağla sâha-i fesîhü'l-mesâha hudûdından zaleme ve 'ummâl-i mehcûr ve neyl-i hubûb ü gılâl sühûl ü tilâlinden eyâdî-i³⁴⁷ müstevfiyân-ı emvâl dûr olup berât-ı mekremet-âyât müsteda'âsınca cemî'-i rüsûm-ı 'örfiyye ve hukûk-ı şer'iyyesi cânib-i vakfa 'âid olmağa maksûr u mahsûr kılınup, ol bâbda bir ferd vakıfla müsâhim ve hiç ahad mâni' ve müzâhim değildir. Kurâ-yı mezbûrenin Sultân-ı cennet-mekân pâdişâh-ı 'âlî-şân-ı mekârim-nişân hazretlerinden vakf olmasın istid'â itdüği ecilden pâdişâh-ı âlem-penâh dahi vakf idüp mahsûlün masraf-ı vakfına sarf olunmasın ta'yîn buyurmuşlardır. Kurâ-yı merkûmenin esâmî-i ma'lûme-i ma'hûdesi bunlardır ki tuğrâ-i sultânî ile tuğralu temlîk-nâmeler mücebince zabt ve tasarruf olunduğu üzere zikr ü beyân olunur. Karye-i Persadin der-nâhiye-i Küpsi karye-i Pavlikan der-nâhiye-i m[ezkûr] karye-i Dercek Perestice karye-i Şetce karye-i Savver karye-i Fevniye karye-i Vaslakuh karye-i Peruskuva karye-i Curel karye-i Meldava karye-i Vaştova karye-i Neysel Çavuş karye-i Neysel-i cedîd kurâ-yı ma'dûdenin hudûd-ı mahdûdesi **(14a)**

³⁴⁶ “İnsanların diriltileceği gün ve Allaha temiz bir kalple gelenler dışında malın da çocukların da fayda vermeyeceği gün beni mahcup etme.”, Kur'an, Şuara 26/88-89.

³⁴⁷ “eyâdî” mükerrer.

‘inde’l-ahâli ma’lûme olup tahdîd-nâmeleri tafsîlden müstağnidir. Ve mütevellî-i sâhibü’l- iz‘ân fâiku’l-akrân müstekıllân ve usûl-i evkâf-ı huçeste-evsâfı ta‘dâd idüp tafsîl ü beyânın itmâm idicek yed-i te‘yîd-i iltiyâmına tefvîz olan ta‘yîn-i cihât ü şürûta şürû‘ idüp tefvîz-i mezbûr hasebiyle şöyle şart itdi ki, medreselere ‘ulemâ-i zemânedan akrâmı içinde müşârun-ileyh bi’l-benân ve emsâli râstda fâiku’l-akrân iki ‘âlim-i fâzıl ve ehl-i ‘ilm-i kâmil müderris olup her biri yevmî ellîşer akçe vazîfeye mutasarrıf olalar. Eyyâm-ı tahsilde ta‘tîl itmeyüp bilâ-‘özü-i şer‘î dersin terki revâ görmeyüp müteşerri‘ ve müteverri‘ olalar. Ve medrese-i dâhil müderrisi medrese-i hâricin hakk-ı meşrûtı olup dâhilde olan müderris-i fâzıl Sahn’a nâil ve riyâz-ı ‘ilm ü ‘irfânda reşk-i heşt-behişt olan medâris-i semândan birine vâsıl olduğu vakit paşa-yı merhûm nâmıyla mevsûm olan medrese-i hârice müderris olan ehl-i ‘ilm kâmil dâhi bir pâyeye hareket idüp yerine dâhil ola. Ve medreselerin her birine müsta‘iddan-ı fazâil-nişânlarından birer akdem ve ekmele ve â‘lem ve efdalini müderrisân-ı mezbûrân mu‘id nasb u ta‘yîn eyleyüp her mu‘id yevmî sekiz akçe cihet i‘âde verile. Ve her medresenin on ikişer hücre-i dânişmendânına her hücreye medâris-i ‘âliye hücerâtı gibi yevmî dörder akçe hakk-ı süknâdan her medreseye yevmî kırk sekiz akçe dânişmendânına hakk-ı süknâ ve her birinin bevâbına ikişer akçe vazîfe ta‘yîn idüp vezâif-i mezbûreyi (14b) ber vech-i mu‘tâd müderris-i nigû-nihâd elinden tevzî‘ olunmasın şart itdiler. Ve câmi‘-i şerîf-i mezbûr ve mu‘îd-i münîf-i pür-nûra ‘ilm ve zühd ü salâhla ma‘rûf ve hilm ve rüşd ü felâhla mevsûf mücevvid ve ehl-i kurân hüsnü’s-savt ve tayyibü’l-elhân sâlih ve vakûr ve lebîb bir ehl-i ‘ilm hafîb ta‘yîn oluna ki eyyâm-ı cuma‘ ve a‘yâdda ale’l-vechi’l mesnûnü’l-mu‘tâd hitâbet idüp yevmî on beş akçe vazîfeye ba‘de edâ-i hidme mutasarrıf ola. Ve iki sâlih ve deyyin? nakî ve takî mütedeyyin salâtın erkân ü vâcibâtı ve sünen ü âdâb ve müstehabâtı ‘ilminde kâmil kimesneler imâm nasb oluna ki salât-ı hams-i mektûbeyi ve cemâ‘atle edâ olunan sâ‘ir salât-ı mergûbeyi müslimânlar edâ itdikde imâmet idiverüp her biri yevmî on akçe vazîfe-i imâmeti mutasarrıf olup münâvebe ile hizmet idüp eyyâm-ı hizmetlerinde ba‘de salati’l-fecr-i kerîme Yâsîn ve ba‘de salati’l-asr, sûretü’l- Neb‘e ve ba‘de salati’l-‘aşâ, sûretü’l-Mülk tilâvet idüp sevâb-ı bî-hisâbların ervâh-ı enbiyâ-yı kirâm ve ashâb-ı

‘izâma ve vâkıfeyn-i sa‘ideyn rûhlarına ve sâir ervâh-ı ehl-i İslâma hibe itmelerin şart itdiler. Ve câmi‘-i şerîfin kürsi-i münîfinde her cuma‘ akîb-i salâtda bülbül-i hazâir-i kuds ve tûtî-i riyâz-ı üns gibi nefesi mâ‘ir bir vâ‘iz-i muhaddis ve müfessir vaz‘ idüp encümen-i va‘z-ı süreyyâ-nizâm ve halka-i tezkîr-i hâle-vârında intizâm bulan müstemi‘ân-ı ehl-i îmânın **(15a)** mesâmi‘ ü âzânda cevâhir-i zevâhir-i âyât-ı kerîme-i ve ehâdîs-i şerîfe ve hikem ve emsâl-i ‘anber iştimâl ve menâkıb ve âsâr-ı latîfeden pür ve her gûş-ı ehl-i hûşî mânend sadef-i dürr-i semîn birle pürdür. Ef‘ide ve ebsâr-ı ehl-i nazar u i‘tibâr ve cân u cinân-ı ashâb-ı dâniş ve ihtiyâr-ı mihr ü mâh-ı ehâdîs ve ay-ı hidâyet-nümâ ve hikmet-intimânın ifâza-i envâr ile pür-nûr ve tezkîr-i âhvâl-i mevkıf ve rûz-ı mahşer ve tenzîr-i ‘azâb-ı Cenâb-ı Kakhâr-ı serî‘ü’l-hisâb-ı şedîdü’l-ikâb ile ehl-i ‘isyân ekbâb-ı melâz ve melâhi ve lu‘b ve lağv ve telehhî ve irtikâb-ı münker ü menâhîden zecr ve tenfîr ve vâsf-ı ahvâl-ı cennet ve ashâb-ı yemîn ve na‘t-ı na‘îm-i mukîm ve vildân ve gılmân ve hûr-ı ‘iyn ile sulehâ-i ehl-i îmâna tebşîr eyleyüp tarîk-i va‘z u tezkîrde hâlet-i mu‘tedile ihtibârile celb-i kulub kelimât-ı mübekkiyât-ı cân-sûzi sahra-i samâda tekâsîf? olan dillere te‘sîr ve makâlât-ı münciyât-ı cihân-efrûzı derûn-ı cânda yir itmeğe sa‘y ü küşîşde tehâvün ve taksîr itmeyüp tıbâ‘-i âbie-i ehl-i isyânı hâviye-i hızlândan câdde-i rızâ-yı Rahmâna sâ‘ik olmak bâbında Cenâb-ı Rabbü’l-âlemîn ve Hâlikü’l-halâik celle zikruhû hazretinin fi‘e-i dâllîni emrinde Habîb-i ekrem ve Resûl-i kerîmini ‘aleyhi ve ‘ala âlihî efdalu’t- tahiyye ve ekmelü’t-teslim irşâd itdüğü sırat-ı müstakîme gidüp **üd‘û ilâ sebîlî rabbike bi’l-hikmeti ve’l- mev‘izati’l (15b) ahseneti**³⁴⁸, **velev künte fezzan ğalîza’l-kalbi lenfattû min havlike**³⁴⁹ âyet-i hidâyet-gâyetinden sebk alup ‘ibâdullâh ile ‘unf u gazab ile mu‘âmele eylemeyüp Cenâb-ı Rabbü’l- erbâbın her dem sıfat-ı kahr u celâlin yâd itmekle şerzime-i ‘usâtı megâviz-i ye’se düşürmeyüp ve hemvâre **vesi‘at rahmetî külle şey’in**³⁵⁰ fehvâsından nükte-perdâz olmayup dâim na‘t-ı cemâl ve kemâl-i ‘afv ü gufrânın zikr ile mâlik emne ilkâ itmeyüp

³⁴⁸ “Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütlerle davet et.”, Kur’an, Nahl 26/125.

³⁴⁹ “Eğer kaba, katı kalpli olsaydın hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi.”, Kur’an, Âl-i imrân 3/159.

³⁵⁰ “Rahmetim her şeyi kapsadı”, Kur’an, Araf 7/156.

kâffe-i 'ibâdi **innâllâhe şedîdü'l-ikâb**³⁵¹ zâciresiyle inzâr ve irhât-kâh tefsîr-i âyet-i **la taknetû min Rahmetillâh**³⁵² râşihâsından leb-i teşnegân-ı rahmeti sîrab-gâh hâviye-i züll ve hevân-ı 'isyânda ser-gerdân olan tâife-i gümrehânı âyât-ı kerîme ve ehâdis-i şerîfede vârid olan va'idi zikr ü i'lâm ile zecr ü terhîb ve gâh sâlikân-ı şâh-râh şeri ü salâh ve reh-irevân-ı mithâc-ı takvâ ve felâh olan gürûh-ı bâ-şükûh-ı ehl-i tevhîd ü 'irfânı â'mâl-i sâlihâta mükibb olan ubbâd-ı 'ibâd hakkında sudûr iden va'd-i kerîm-i Rabb-i Rahîmi i'lân ve İfhâm birle İzdiyâd-ı â'mâl-i birr ü ihsâna tergîb itmekle sebîl-i vâzih-ı li'llezine ahsenü'l-hüsna ve ziyâdete'ye irşâd ve tarîk hidâyet u tevfikde hüsn-i sevk ve mezîd-i teşvîk ile imdâd idüp ni'am-ı Celîl-i Rabb-i cemîl ve birr-i Celîli bess ü neşr ile cinân-ı müstemi'ânı mesrûr kılup ba'de temâmi'l-meclis huzzâr-ı mahfil-i 'ilm ü tezkîr olan cemm-i gafîr ve cem'-i kesîr ile el kaldırup du'â eyleyüp, esnâ-yı du'âda ervâh-ı kâffe-i ehl-i îmânı ve vâkfeyn-i sa'îdeyn rûhlarını selâtîn-i **(16a)** mâziye-i Âl-i Osman ervâhını ve ashâb-ı hayrâtı ve delîl-i hayr olan mü'minîn-i huçeste-sıfâtı yâd eyleyüp Cenâb-ı Rahîm [ü] Rahmândan ba'de zikri'r-Resûlü'l-mükerrerem sallallâhu 'aleyhi-ve sellem 'afv ü gufrân recâ eyleyüp her 'asr ve her vakitde pâdişâh-ı dîn-i İslâm olan zât-ı sa'âdet-fercâyâ du'â-yı hayr eyleyüp izdiyâd salâh-ı hâl ve safa-yı bâllerin istid'â eyleyüp hâtîme-i du'â-i maznûnü'l-isticâbetini evvel ve âhırî salavât-ı kesîrû'l-berekâtı müştemili Fâtiha-ı Fâtiha birle miskiyyü'l-hitâm kılup yevmî on beş akçe vazîfeye mutasarrıf ola. Ve câmi'-i şerîfe evkât-ı salâta 'ârif ve rumûz-ı rub'-ı dâ'ine-i vecîbe vâkıf bir merd-i müneccim muvakkit ta'yîn olunup edâ-i hizmet-i ma'hûdesi mukâbelesinde yevmî dört akçe vazîfe virile. 'Andelîb-i gülîstân gibi hüsnü's-savt ve tayyibü'l-elhân şerâ'it-i te'zîne 'ârif dört nefer mütedeyyin kimesneler mü'ezzin olup edâ-i hizmet-i ma'hûdeden sonra üçü yevmî beşer akçe ve re's ve muhtârları olan bir eski ihtiyârı yevmî altı akçe vazîfeye mutasarrıf olalar. Ve şöyle şart itdiler ki mü'ezzinler münâvebe ile salavât cum'adan mâ'adâ olan evkâtta öyle ile ikindi ve yatsu ezânlarını müselsel okuyup iki kişî ezân virüp ve her gice teheccüd virmede ihmâl

³⁵¹ Allahın cezası şiddetlidir."Kur'an, Enfal 8/13.

³⁵² Allahın rahmetinden ümit kesmeyin", Kur'an, Zümer 39/53.

itmeyüp cum‘a günlerinde ezân-ı cum‘ada cümlesi müctemi‘ olup terk-i hizmet iderlerse sâ‘ir ehl-i cihât gibi vazîfeye müstehik olmayalar. Ve hamele-i Kur‘ân-ı hamîd ve mehere-i ‘ilm-i kır‘aat ü tecvîdden sekiz nefer hâfız-ı kelâm-ı mecîd ki, **(16b)** her biri devrinin güzîde ve cerînin pesendîdesi ola. Kable‘l-cum‘a mahfil-i refî‘-i câmi‘-i câmi‘ü‘l muhasenâtda cem‘ olup her biri tertîl üzere bir ‘aşr-ı şerîf okuyup içlerinden aslah ve esen ve kır‘aatde ecved ve ahsen olan bir neferi ser-mahfil olup devre ibtidâ idüp ‘aşr-ı şerîf tilâvetinden sonra sâ‘ir huffâz ‘aşr-ı şerîf okuyup içlerinden tenzîl-i celîlde der-şâyeste-i deryâ-yı sermed-i Resûl-i Yesrib ve Batha Muhammed ism-i sâmi‘-i cemîlin mutazammın olan **Ma kâne muhammedün abâ ehadin min ricâliküm velikin rasûlallâhi ve hâteme‘n-nebiyyîn**³⁵³ âyet-i belâgat gâyet-i kerâmet karînin cebr ve tertîl ile tilâvet itmekle devrin itmâmın miski‘l-hitâm idüp mesâmi‘ ve azân-ı müstemî‘ânî izân it. Tekrîm-i Nebiyy-i kerîm ve rahmet-i ‘âlemiyân birle müşerref ve müşeffef eyleye. Huffâzın yedi neferi yevmî ikişer akçe vazîfeye mutasarrıf olup ser-mahfil olanı yevmî beş akçe vazîfeye mutasarrıf ola. Ve câmi‘-i mezbûrda hatîb-i lebbîb olanlar râğib olup ser-mahfilliği ihtiyâr iderlerse hitâbete meşrû olmasını re‘y görüp şart itdiler. Ve bir hüsn-i edâ ile mevsûf Fârisî-dân fatîku‘l-lîsân bir kimesne yevmî üç akçe vazîfe ile na‘t-hân ta‘yîn olunup hüsn-i beyân ve tayyib elhân ile na‘t-ı Nebiyy-i ‘Arabî ve medh-i Resûl-i Ebtahî ve Yesribî okuyup na‘t-ı Nebîde cenâb-ı irşâd-penâh-ı sâmi‘ Mevlâna Şeyh Abdurrahman Câmi‘nin bu gazel-i bî-bedelini taksîm eyleye. Gazel-i bî-bedel budur ki ihtimâma zikr **(17a)** olunur.

Lî habîbin Arabiyyün Medeniyyün Kuraşî

Ki buved derû gameş mâye-i şâdî

Ve hûşî fehm dâdeş ne konem o Arabî men Acemî

Lâf-ı mihreş çi zenem o Kuraşî men Habeşî

³⁵³ “Muhammed içinizden hiç bir erkeğin babası değildir, fakat o Allahın elçisidir ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah herşeyi bilmektedir”, Kur‘an, Azhab 33/40.

Zedevârem be hevâdârî ve raks konân
Tâ şod o şöhre-i âfâk be hurşîd-i veşî
Gerçi sad merhale dûr est sertîş-i nazarem
Vechühû fi nazârî külle gadâtin ve aşî
Sıfat-ı bâde-i işkeş zi men-i mest pors
Zevk-i în mey ne şinâsî be Hudâ tâ ne çeşî
Maslahat nîst merâ sîrî ez ân âb-ı sâf,
Dâfallâhu bihî külle zemânin ataşî
Câmî erbâb-ı vefâ cüz dih-i işkeş ne revend
Ser mebâdet ger ez în râh kadem bâz keşî.³⁵⁴

Yâhûd bu gazele mu‘âdil ve mümâsil manzûmât-ı latîfe-i Fârisiyye ile mu‘tâd üzre gazel taksîm eyleyüp gıdâ-yı rûh ‘ibâd-ı ‘ubbâd olup ol ‘âlî hazrete lâıyk medh ü senâ-i fâik ile mecma‘-ı muvahhidîn olan câmi‘-i güzîne hâlet-bahş ola. Ve kezâlik hüsn-i edâ ve sıdk u safâ ile ma‘rûf bir mu‘arrif nasb olunup semt-i mu‘tâd üzre edâ-i hizmet-i ta‘rîfden

³⁵⁴Benim Arap, Medineli, Kureyşli bir sevgilim var,
Ki onda (onun sayesinde) üzüntü, mutluluk sermayesi olur,
Onu tam anlayamam, çünkü o Arap, ben ise Acem'im,
Onun güneşini (veya şefkatini) nasıl anlatayım, o Kureyşli, ben Habeşli,
Aşk ile yaralıyım ve raks edip (etrafında) dönüyorum,
O, uzayda Güneş gibi meşhur olduğu için,
Gerçi bakışım yüz defa uzaktır,
Onun yüzü sabah akşam gözümün önündedir,
Onun aşk kadehinin özelliğini benim gibi âşıktan sor,
Allah'a yemin olsun ki, tatmadan bu şarabın tadını anlayamazsın,
O saf sudan içip kanmanın bana faydası yok,
Allah o suyla benim susuzluğumu her zaman arttırdı,
Ey Câmî! Vefâ ehli insanlar Onun aşk köyünden başka yere gitmezler,
Eğer bu yoldan ayağını geri çeker ve dönersen, başın kopsun.

sonra yevmî üç akçe vazîfeye mutasarrıf ola. Ve hizmetinde kayyım ve vazîfe-i lâzimesine müdâvim iki nefer kimesne kayyım ta'yîn olunup seherden der-i câmi'-i münevveri açup ba'de'l-işâ kapayup hıfz u hırâsetde ve hizmet-i reft ve rûbîde tanzîf-i sath-ı pür-letâfetde ihmâl itmeyüp her biri yevmî dörder akçe vazîfeye mutasarrıf olalar. Ve tâhirü'l-zeyl masûnü'l-meyl iki sâlih kimesne sirâcî olup câmi'-i şerîfin sirâc-ı vehhâcî ve kanâdîl-i encüm-ibtihâcî 'îkâdî hizmetinde şem'-ı sıfat-ı istikâmetle **(17b)** hizmet eyleyüp her biri yevmî ikişer akçe vazîfeye mutasarrıf olalar. Ve mânend-i table-i 'attâr ve misâl-i nesîm-i nev-bahâr lahlaha-sâz ve micmere-sûz bir merd-i zekiyyü'l-a'rât ve tayyibü'l-ahlâk buhûrî olup her cum'a gülşen-i câmi'-i ezherde mânend-i buhûr-ı Meryem yer yer buhûrlar diküp yakmağla meşâmm-ı halkı mu'attar idüp yevmî altı akçe vazîfeye mutasarrıf ola. Şart ân ki her gün câmi'-i şerîfde ve türbe-i latîfde eczâhânlar müctemi' olup tilâvet iderlerken meclislerin buhûrsuz komayup hizmeti ancak cum'a gününe maksûr olmaya. Ve mânend-i nesîm hizmet-i reft ve rûbîde mukîm ferrâş-ı bâd-ı sabâya pâ-dâş bir çâpük ve çelâk kimesne ferrâş olup harem-i câmi'-i muhteremî silüp süpürüp ferrâşlık hizmetin idüp yevmî üç akçe vazîfeyi mutasarrıf ola ve bir hizmetinde mücid ve mütevâzi' merd-i fakîr-i kâni' dahi yevmî bir akçe ile ferrâş olup kens ü tanzîf-i şâdırvân ve kenîf hizmetine müte'ahhid olup ferrâş-ı evvel bu hizmeti dahi iderse ferrâşe-i sâniye dahi ana verilüp meşrûtı ola. Ve bir evsâf-ı merkûme ile mevsûf kimesne dahi medrese-i hâric-i harem ve kenîfin ve çeşme havâlisin pâk ve tanzîf eyleyüp yevmî üç akçe vazîfeye mutasarrıf ola. Ve bir câdde-i emânında mukîm merd-i mustakîm câmi'-i şerîfin altında mühimmât-ı câmi'-i şerîf hıfzına mahsûs olan beş bâb mahzene hâfız-ı mahzen olup câmi'-i şerîfin zeyt **(18a)** ve bûriya ve cârûb ve hasır ve kanadîller ve bunun emsâli mühimmâtın mahzende hıfz ve zabt idüp mahzenlerin feth ve galatı? ana mufavvaz ola. Mukâbele hizmetinde yevmî iki akçe vazîfeye mutasarrıf ola. Ve cümle Kur'ân-ı 'azîmden otuz nefer kimesne yevmî ikişer akçeye mutasarrıf olup yevm-i cum'adan mâ'adâ hergün ba'de's-salatü'l-zahr meclis-i rûh-ı vâkıfeyn ve ervâh-ı kâffe-i ehl-i îmân için bir hatm-i şerîf idüp yevmî ikişer akçe mutasarrıf olalar. İçlerinden bir muhtâr ve ehl-i vakârı ser-mahfil olup ba'de'l-hatm-i

şerîfe du'â-i hatm eyleyüp ol mukâbelede yevmî bir akçe vazîfeye dahi mutasarrıf ola. Ve bir sâlih tâhirü'z-zeyl kimesne dahi yevmî bir akçe ile vâzife sandûki olup sandûka-i eczâ-i şerîfeyi getürüp gül gibi neşr ü nesr ve yine dürr gibi bir yire zamm u nazm idüp sandûki mahalline vaz' ide. Ve bir merd-i mustakîm ve müttakî dahi yevmî bir akçe vazîfe ile noktacı olup cüz-i hânlarara ve sâ'ir ehl-i cihâta terk-i hizmet itdiklerinde i'lâm için nokta koyup işaret eyleye. Cüz'-hânlardan gelmeyüp nâkıs kalan bir iki cüz'-i şerîf düşerse kendü okuyup nısf vazîfesine ol gün müstehik ola. Mehmâ-emken eczâ-yı şerîfeyi okıdub nâkıs komağa sa'y eyleye. Ve bir merd-i ehl-i vukûf ve hidmetkâr-ı nigü-nihâd vakfın su yolların meremmeti için kanavâtî olup vech-i mu'tâd üzre lâzım oldıkça su yolların meremmet eyleyüp **(18b)** hizmetinde ihmâl itmeye. Her zemânda yevmî dört akçe vazîfeye mutasarrıf ola. Hizmet-i mezbûreye hâlâ mutasarrıf üstâd Yusuf Kemâl ehli olup vakfa külli sa'y ü hizmeti olmağın mütevellî-i vakf cihet-i mezbûreyi ana şürûta kılup anın zemânında cihet-i merkûme yevmî beş akçe olmasın şart ve re'y itmişdir. Gâh gâhî su yolu nâzırı olanların hüsn-i nazar ve ma'âretine ihtiyâcı olmağın su yolu nâzırlarına yevmî bir akçe cihet-i nezâret ta'yîn olunup mütevellî-i vakf düşdükce hüsn-i mu'âvenet ve nezâretlerin istid'â itmişdir. Ve vâkıfeynin türbe-i şerîfelerine rûhları için on beş cüz'-i şerîf idüp cüz'-hânlar ba'de's-salati'l-fecr cem' olup meclis idüp tilâvetlerin şart eyleyüp her birine yevmî ikişer akçe vazîfe ta'yîn itmişdir. Ve türbe-i şerîfeye on iki nefer bekci ta'yîn ve nasb idüp şeb ü rûz-ı münâvebe ile hizmet idüp bir ân türbeyi hâlî koymamak şart idüp, her birine yevmî birer buçuk akçe vazîfe ta'yîn itdiler. Ve bir türbedâr-ı sâhib-i vakâr mütedeyyin ve dîndâr ihtiyâr idüp yevmî beş akçe vazîfe ta'yîn itmişlerdir. Ve yevmî bir buçuk akçe ile merhûm paşanın sandûka-i kabrinde vaz' olunan 'imâmesinin hâcib oldukça leff ü ıslâhına bir destârî ta'yîn **(19a)** idüp zikr olunan yevmî bir buçuk akçe vazîfeye ba'de edâi'l- hizme mutasarrıf olmasın şart itdiler. Ve mütevellî-i mezkûrdan şükrullâhi'ş-Şekûr sa'ye'hül-mevfûr şart eylediler ki, aslah-ı 'utekâdan kendüler gibi bir merd-i mustakîm kâr-dân ahvâl-i emlâk ü vukûfda ehl-i hibre ve ehl-i vukûf sâhib-i re'y ve sâ'ib-i iz'ân kimesne kendülerden sonra mütevellî olup cem'i-i evkâf-ı huçeste-sıfâtı görüp gözedüp yevmî

seksen akçe vazîfeye mutasarrıf ola. Ve ‘ilm-i siyâkat ve fenn-i hisâbda mâhir üsûb-ı defter ve kânûn-ı muhâsebede misli nâdir emîn-i emânetkâr hâ’if-i ‘azâb-ı kird-gâr bir merd-i muhâsib kâtib olup evkâfın dâhil ve hâric ve îrâd ve masrafin kânûn-ı mu’tâd üzere yazup hurûfatda yevmî on beş akçe vazîfeye mutasarrıf ola. Fe-emmâ hâlâ kâtib olan Mahmud Çelebi vakfin emekdâr ve ehl-i vukûfi olup câmi‘ binâ olunup bu hâle gelince küllî zahmet ve ta‘bi sebk itmeğin mezbûrun vazîfe kâtibi yevmî yigirmi akçe olmasın re‘y idüp kitâbet-i mezbûre şart itmişlerdir. Ve bir merd-i mustakîm câbî olup hizmet-i cibâyeti kemâ yenbagî kılup yevmî beş akçe vazîfeye mutasarrıf ola. Ve bir merd-i mecîd ve sâ‘î dahi Filibe’de olan han ve evkâfa câbî olup cem‘-i mahsûl idüp her sâl mâhmiyye-i İstanbul’a getürüp mütevellî-i vakfa teslim idüp hizmeti mukâbelesinde yevmî altı akçe vazîfeye mutasarrıf ola. Ve bir merd-i sâ‘î ve mücid kimesne meremmetci **(19b)** olup câmi‘-i şerîfin ve medreselerin ve odaların meremmete muhtâc yerleri vâki‘ oldukca mütevellîye meremmet itdirdüp üzerine turup mukayyed ola. Bu makûle evkâfda meremmetcilere lâzım olan hizmet-i mu’tâdeyi edâ itdikden sonra yevmî üç akçe vazîfeye mutasarrıf ola. Ve şart itdiler ki her yıl ramazân-ı şerîfde câmi‘in imâmlarına ve hatîb ve mü’ezzinlerine ve kayyım ve sirâcî olanlarına baklavalık virilüp her imâma ve her hatîbe ikişer yüz akçe ve her mü’ezzine yüz akçe ve iki kayyıma eşişer akçeden yüz akçe ve iki sirâcîye dahi yüz akçe virile. Cem‘ân bin iki yüz akçe olur. Ve her sâlde şeref-i vukû‘-ı milâd-ı Resûl-ı huçeste- hısâl ile mevsûm olan şehir-i rebî‘ül-evvel duhûl idicek câmi‘-i şerîfde bir latîf cem‘iyyet olunup mu’tâd üzere manzûme-i Türkiyye mevlûd okundırılıp bir hoş elhân mevlûd-hâna bin akçe virilüp muvaşşih-hânlarına dahi bin akçe tevzî‘ olunup sâ’ir masârif-i ma’hûdesi dahi cânib-i vakfdan görilüp emsâl-i cevâmî‘de olan mikdâr-ı harcına mütevellî-i vakfa müsâ‘ade oluna. Ve mütevellî-i hayavât ve münsiü’l-müberrât bast-ı vücûh-ı cihâtdan fâriğ oldukda ba‘zı şart-ı hasene ve kuyûd-ı müstahsene mülâhaza idüp şöyle şart itdiler ki, evkâf-ı mezbûrenin masârifinden fâzıl olan zevâid-i evkâf her sene vezîr-i â‘zâm müşîr-i efham huzûrunda mütevellîlerin muhâsabeleri **(20a)** görüldükde defter-i muhâsebede zevâid-i fâzıla tansîs ve tasrîh olunup mütevellî-i vakf yedinde hıfz oluna. Mürûr-ı â‘sâr

u dühûr hasebiyle tavâik-i hadesât ve bevâfık-ı zemânda ebniye-i vakfda hâlel ve zeled zuhûr itmek ihtimâli mülâhaza olunup zevâid-i vakfdan beş yük akçe dek hıfz ve i'îdâd olunup bu maslahat için her zemânda meblağ-ı mezbûr istirbâh oluna. Zevâid-i vakf bu mertebeye vâsıl olup meblağ-ı mezbûrun erbâhından ve sâ'ir akârât ve kurâ-yı sâlifetü's-sıfâtın rey'inden fâzıl olan mâldan merhûme-i merkûme sultân-ı huld-âşiyânın vasiyyeti üzere medreselere lâzım olan kütüb-i mu'tebere iştirâ ve vakf olunup vasiyyetnâmelerinde mastûr olan şürût üzere vakf olunup cânib-i vakfdan bir hâfız-ı kütüb ta'yîn olunup kem ve keyf kütüb-i mu'tebere emsâlinde olan medâris hasebiyle olup emsâlinde ziyâde himmet olunup noksan üzere kılınmaya ve bu mühimmen temâmından sonra zevâid-i vakfdan takvîyet-i vakf için düşdükce münâsib akâr alınup müstaglât-ı vakfa ilhak olunup istiglâl oluna. Vakfa vüs'at hasebiyle geldikce câmi'-i mezbûrede ve medreselerde olan cihâtın ba'zına vakfın vüs'ati hasebiyle ziyâde vazîfe ta'yîn olunup ve ba'zan hayrât ziyâde kılına. Cümleden vakfda vüs'at oldukça medreselerin talebesi akçesi birer akçe ziyâde kılınup ve türbe-i (20b) şerîfede on beş cüz-i şerîf dahi vaz' olunup hatme-i şerîfe-i tekmîl oluna. Dahi vüs'at olursa dânişmendân fukârâ olup tâlib-i 'ilmler olduklaricün mezîd-i re'fet ü merhamete müte'ehhil olduklarına dânişmendânın akçeleri her dânişmende onar akçeye varıncaya dek ziyâde oluna. Be-şart-ı ân ki sâkin olmayup hücrede sâkin olalar. Ve bundan sonra dahi vakfda vüs'at nümâyân olursa iki üç senede bir yâhûd her sene vakfın müsâ'adesine göre vâkıfeyn-i merhûmeyn rûhlariçün ihcâc olunup bir sene birinin niyyetine hacc olunup ve bir sene bunun niyyetine dahi hacc oluna. Dahi vüs'at olursa tesbîh vaz' olunup on beş nefer kimesne mu'tâd üzere müctemi' olup her gün tesbîh ve tehlîl eyleyeler deyu şart itdikden sonra takrîr-i kelâm idüp hâlâ ba'de külli hisâb emvâl-i sâbıkü'l-beyândan mümzâ muhâsebât muktezâsınca iki yüz altmış bin üç yüz sekiz akçe bâkî kalup meblağ-ı mezbûrun seksen altı bin akçesi sâbıkân Hüseyin Ağa'nın Pirlepe'de vâki' olan çeşmelerin ve su yolunun mühimmâticün ifrâz itdüğü meblağ-ı sâbıkü'l-beyân olup bâkısı mümzâ muhâsebe mücebince yüz yetmiş dört bin üç yüz sekiz akçedir ki, bakıyye-i masârif ve ırbâh olup bu cümle yedimde yedek tarîkı üzere der-kîse ve mahfûzdur deyü

i'tirâf eyleyüp cemî'-i kelimât-ı (21a) meşrûhasında mütevellî-i merkûmu mersûm Hüseyin Ağa tasdîk eyleyüp ve Hüseyin Ağa dahi tahrîr olunan masârif makbûzatın cümlesine ikrâr-ı tav'î eyleyüp mütevellî -i bî'l-fi'l müşârün-ileyh Mustafa Kethudâ dahi kabûl ve tasdîk ve bî'l-cümle bu kitâb-ı belâgat-nisâbda meşrûhı mestûr olan umûr-ı vakf-ı mezkûr ve cihât-ı mesârif mâl-i mezbûrda (...) min gayri muhalefetin ve lev fi noktatin fennde³⁵⁵ tesâdüf ve tevâfuk eyleyüp ikrâr ve itirâf itdiklerin sonra mevki'-i kitâb-ı müstetâb olan hâkim-i fâzıl câmi'ül-mekârim ve'l-hayâil ikrâr ü i'tirâflarından makbûl ve meşrû' tutup mücebiyle 'amel olunmağa 'izâm ve şurût-ı mebsûta ve kuyûd-ı merbûta-i mezbûreyi ibrâm ü ahkâm idüp ve mukaddemâ dahi mezkûr olan kâffe-i şurût-ı ma'hûde ve cümle-i kuyûd-ı ma'dûdesi nâzır-ı vakf cenâb-ı celâlet-meâb sa'âdet-kibâb Âsaf-makâm nâhîd-ihtirâm Cemşîd-ihitişâm menât nizâm-ı 'âlem nâzım-ı mesâlih-i cumhûr-ı ümem zü'r-re'y ve's-sâib ve'z-zihni's-sâkıb düstûr-ı efham Vezîr-i â'zam Sinan Paşa hazretlerine mütevellî-i merkûm 'arz ve i'lâm itdiklerinde ma'kül ve makbûl görüp nezâret-i mahsûsa ve vekâlet-i mutalakaları hasebiyle cenâb-ı hilâfet-penâh-ı pâdişâhiden ki hem mâlik-i zimâm-ı umûr-ı enâm ve menât-ı mesâlih ve mehâmm-ı havâs ve 'âmm ve hem vâkıfe-i mûmâ-ileyhânın vârisi olup sülûsân mâlının fi'l-hakîka vâkıfı (21b) sâ'ir ve irşât vârisat-ı ma'âli-simât ile anlardır kabûl itdiklerinden sonra medreselerin vech-i meşrûh üzre birbirlerine merbût ve meşrût olmasını müstakilen pâye-i serîr-i ma'delet-masîre 'arz itdiklerinde vâkıf-ı mevâkıf-ı dâniş ü 'irfân olan pâdişâh-ı Cem-câh-ı Cemşîd-mekân hazretleri dahi sarîhân şart ve ta'yîn buyurup mütevellî-i fâikü'l-akrâna bu bâbda hatt-ı hümâyûn ve emr-i 'âli-şân-ı sa'âdet-makrûn ihsân itmişdi. Fe-lâ-cerem vakf-ı mezbûrun cemî'-i şurût-ı muharreresi ve kuyûd-ı mukarreresi sahîh ve şer'î ve 'indel-hükkâmi'l-kirâm mu'teber ve mer'î olup mütevellî-i mezbûrun ve merkûm Hüseyin Ağa'nın ikrâr-ı tav'ı ve i'tirâf-ı mer'îleri mücebince mevki'-i kitâb-ı müstetâb olan 'umde'l-e'âlî zîdet mevâlî a'lemü'l-'ilm ve't-takî menâru'l-fazl ve'l-hüdâ câmiü'l-kemâlât-ı kudsiyye mâlikü'l-melekâti'l-ünsiyye fâris-i meydan mantûk ve mefhûm girih-güşâ-yı 'akdhâ-yı 'ulûm-ı 'âlem muhaddis-i nikâb

³⁵⁵ Bir noktada bile olsa muhalefet etmeksizin.

hâkim-i hâsim-i ‘âlî-cenâb hazretleri emr u fermân vezîr-i kâm-yâb ile hükm ve tescîle kibel-i sultan müvellâ? olduktan sonra merhûmenin emvâl-i meşrûhasından binâ olunan evkâfın sülüsânı hakkında verese-i kirâm-ı mekârim-irtisâmın vakfa ilhâk idüp andan binâ olunan evkâf ve ‘akârı vakf itdikleri sübût-ı şer‘î ile huzurunda sâbit olmağın imâm-ı sâni vâkıf-ı esrâr-ı seb‘ül-mesânî hazreti Ebî Yûsuf rahimehullahi kavliyle vakfın (22a) sıhhatine hükm idüp ve sülüsü hakkında ‘inde’l-küllî lüzûm mukarrer ve muhakkak olmağın paşanın ve merhûmenin sülüsden mebniye olan ‘akârın sıhhat ve lüzûmuna hükm idüp evkâfın merhûme sultân-ı huld-âşiyânın mâlının sülüsânından mebniyesi hakkında kavli-i imâm-ı merkûmda lüzûm-ı sıhhatden münfek olmağın, anın dahi imâm-ı ma‘hud mezhebince lüzûmuna isru’t tedâ’î? ve’l-cühûd hükm-i şer‘î ile hükm eyleyüp cemî‘-i evkâf vakf-ı sahîh ve lâzım olup ve tasarruf ve tedbîr mütevellî-i mezbûra tefvîz olunmağla cemî‘-i şurût ve kuyûdî şartü’l-vâkıf ke-nassi’ş-şâri‘ mertebesine vâsıl olup şartü’l- vâkıf mücebince meşrû‘ ve mütehattim oldu. **Fe-men beddelehu ba‘de mâ semi‘ahu fe innemâ ismuhu ‘ale’llezîne yübeddilûnehu innallâhe semi‘ûn ‘alîm**³⁵⁶ ve ecrel-vâkıfeyn el-muvasseyn el-verese-i mütearrin ale’r-Rabbi’r-rahîm ve’l-berrü’t-Tevvâbi’l-Kerîm ene zâlike ve harnere fî-evâhiri’l-muharrem lî-sene isneyn ve elf. Min-hicreti Seyyidi’l enâm ‘aleyhi ve ‘alâ ve ale’l enbiyâi’l-izâm ve âlihî’l-kirâm ve ashabihî’l-fiham efdalud tahiyyeti ve ekmelü’s-selâm ma câde’l gamâmu ve nahe’l-hamâm ve te‘akîb’il-leyâlî ve’l-eyyâm.

Şuhûdü’l-hâl

- Mâ hüve’l-mastûr fî hâze’l menşûr muvafık’un tâmmun mimmen yentazimu bihi umûrü’l-cumhûr. Nema kahu el-fakîru ilâ Rabbi’l-melik el-kebir Mehemmed bin Abdullah el-vezîr.
- (22b) El-emir kemâ zekeru eş-şân ‘ala ma zîr. Harrarahu el-fakîr ilallah el-melikü’l-kadir Ahmed bin Abdullah el-vezîr.

³⁵⁶ “Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir.”, Kur’an, Bakara 2/181.

- El-emir kezalike ve ene şahidun bi zalike meşk? el-fakîr ile'l-ganiy el-alim Mustafa bin Abdurrahim el-vezîr.
- El-emir kemâ resem ve's-şe'n alâ mâ rukim? ketebühü'l fakîr ilallahi'l-melik el-Müsteân Sinan bin Abdülmennân el-vezîr.
- Eşhedenî mevlânâ es-sultan el-mütehallî bi-ismi's-şerîf a'lâ hâze'l-kitab meddallahu te'âlâ hubuteh ve saltanetehu minel ahkab alâ nefsihi's-şerîf bi-ma harrere mine'n el-hibe ve'l-atâ ve satara fihi mine't-temlîk ve'l-enzâr zeberehû el-abd ed-da'îf el-muftakir ilâ rahmeti'r-Rabbihi el-latif Mehemed bin şeyh Mehemed 'afâ an hümâ el-ferd el-ahad el-kâdi bi'l-asâkir el-mansûre bi-memâliki Rumeli el-ma'mûr.

(23a) Hazreti Ebî Eyyüb el-Ensâri radyallâhu te'âlâ anhu el-Bâri'nin evkâf-ı şerîfleri 'umûmen ve ma'mûliye defter-i cedîd olunması bâbında emr-i şerîf-i 'âlî-şân sâdır olmağın mücebince merhûm-ı mağfûrun-leh Zâl Mahmud Paşa'nın câmi'-i şerîf ve türbe-i münîflerinin kadîmi üç yüz yigirmi akçe mukâta'ları olmağla yine minvâl-i muharrer üzre ibkâ olup sene be-sene mütevellîleri tarafından müşârûn-ileyh hazretlerinin evkâfına edâ eylemeleri defter-i tahrîre kayd olup ve bu mahalle şerh verildi. Meblağ-ı mezbûrı sene be-sene eyleyeler, mutasarrîf olup kimesne mâ'nî' olmaya tahrîr.

- **(23b)** Eşhedeni hazret-i es-sultânü'l a'zam ve'l- hakanü'l-efham halledâllâhu sübhânehu eyyâme saltanetehu ez-zâhire 'alâ mefârigıl ümemi bi kâffe-i mâ tazennemehu hâze'l-kitâb el-refieş-şe'n mine'l-minah ve temlîk ve'l-ihsan. Harrerahu efgaru'l-vera Mehemed bin Mustafa el-Kâdi bi'l-asâkir el-muzaffer el-mansûre. Fî vilâyet-i Anatoli el-ma'mûra 'afâ an-humâ ve gafera lehümâ.
- El-emir kema zükir ve's-şe'n alâ mâ sutir ve ene'l-fakîr Veys bin el-Hac Muhiddin ed-Defterî 'afâ an-hümâ el-Mu'în.

İnde'l-ilm bi'l-medlûl cerâ aleyhi'l kabul ve ene'l-fakîr süha bin Abdulgaffar ed-Defterî
ma-hüve el-mestûr fî tayyi'l kitâb sahha indî ha bien anil-irtiyâb el-fakîr Hasan bin
Mehemmed ed-Defteri 'afâ anhümâ.³⁵⁷

³⁵⁷ BOA, EV.VKF, 20/25, 29 Z 1002/15 Eylül 1594.

EK-II ŞAH SULTAN VE ZAL MAHMUD PAŞA KŐLLİYESİNDEN GŐRŐNTŐLER

Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa Camii'nden gőruntler

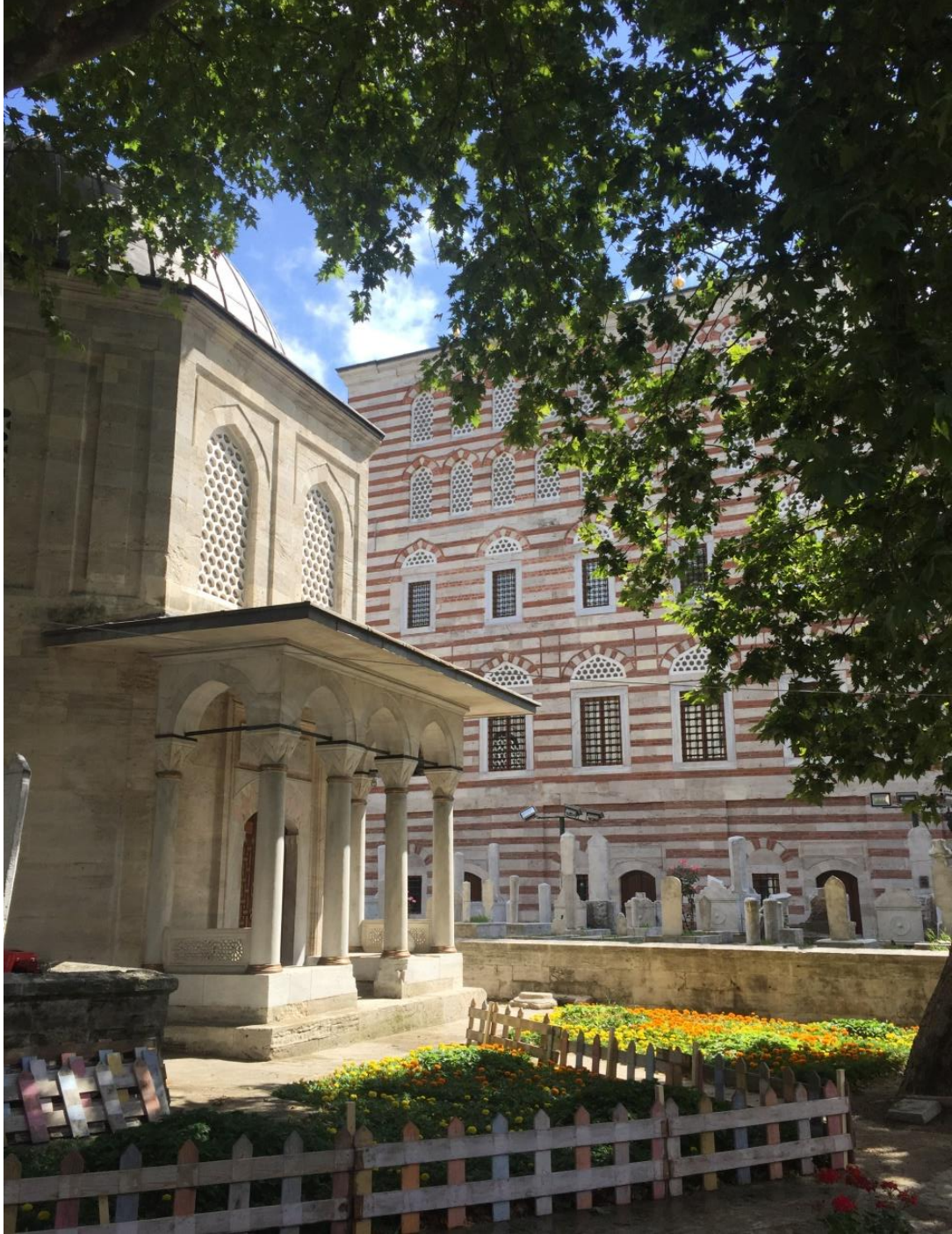
Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa Camii'nin karşısında konumlanan Şah Sultan'a ait medrese

Türbenin karşısında bulunan Zal Mahmud Paşa'ya ait medrese

Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa Türbesi ve etrafında şekillenen hazire

Şah Sultan ve Zal Mahmud Paşa adına yaptırılan çeşme

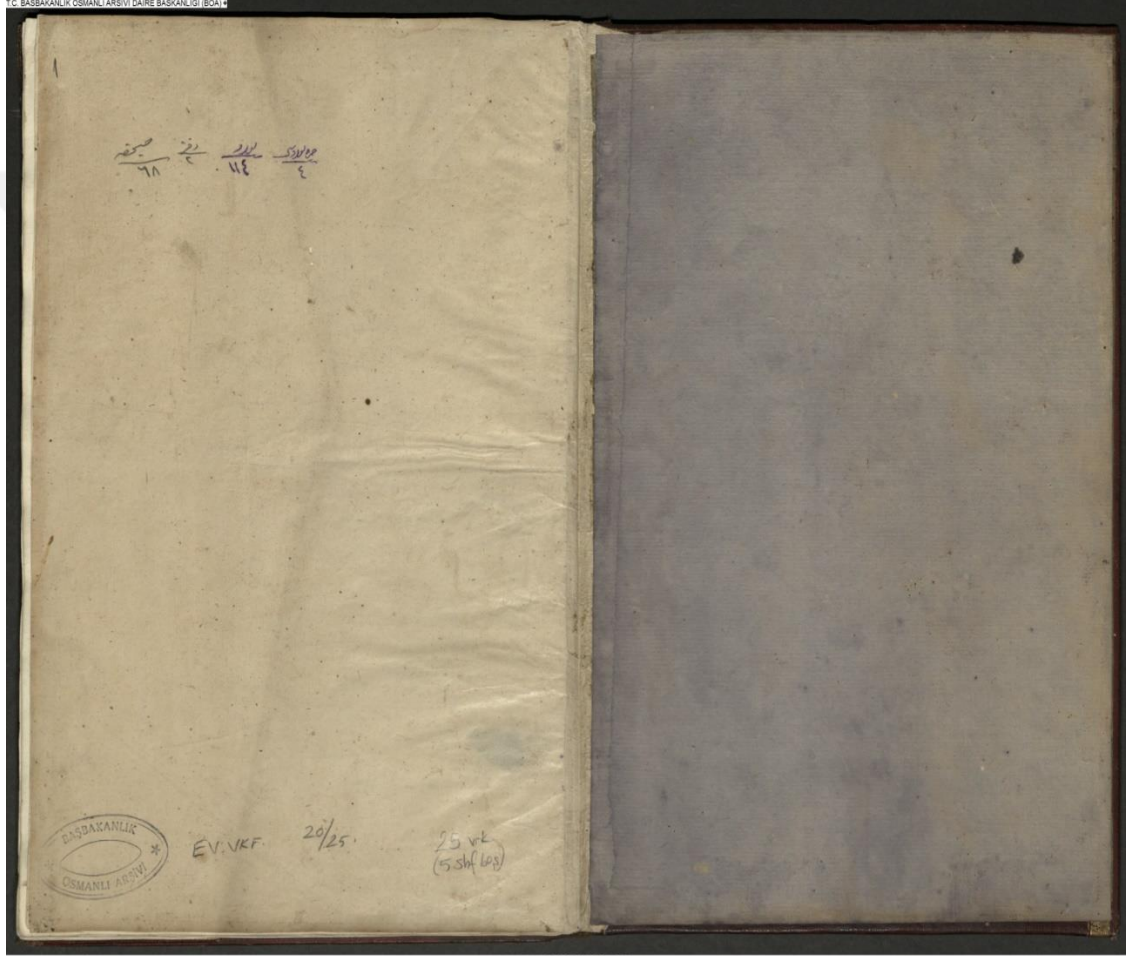

EK-III. Murad'ın cülûsunu gösterir minyatür

BELGE ÖRNEKLERİ

BELGE-I ŞAH SULTAN VE ZAL MAHMUD PAŞA'NIN BİNA EYLEDİĞİ MEDRESE VE CAMİ VAKFI'NA AİT VAKFİYE METNİ (BOA, FON: EV.VKF, DOSYA:20,GÖMLEK:25)

EV.VKF.00020.00025.001

صورت و قدسه واقفين مرحومين ومفقورين اهلان شاه سلطان
 خللا شيان و زال محمود پاشا ارواها و جامع شريف ومدارس
 و قربانها و يوب الا نصارى عليه رحمة ابا رحيم
 بناه كره كار واقف راز منزله ذاتها ز النجار و نازها و طبع سخن صوفيين
 ك نيراسم اعظم و بناه المليون مالک الملك بول الدين ايه نوروليه
 مانند صبح تحسين رونق صدق و معين بره رب و فر اولاد ابتاي
 كالوا و واقف حال محرمه ذكر ياري متعال و شول سر لوجه و قتر خندان
 ذكره سباس و ستايش يز و جليل و جليل ايه مرتين و معنون خندان متال
 و تقف في تجليل موقفا متبار و تقبول جلع كرا و ملاز ايلك
 ثنايش زبان بر تراست هر چه زبان كويد ازان بر ترست نطق
 ثنايش چه متناستين عقل و ثنايش چه سواستين نجان من و تقف
 دون موافق جبروتيه الا فها و العقول و حاد في شاهاده ملكوتيه
 استكدار الاملة الخويل و دعي هر شاهه تمام و نون عروس امرتني بال
 نشاطه ذكر كمال رسول في حال و نعت جميل بما لاجيب ذو الجلال
 بره ارايش و نيزت اولديه بر موجب خوي حديث شريف من امر كرفي
 في دعائه فمن ان لا يستجاب دعائهم في جملة قبول و منفعة اجا بتداه
 جاده نما و جبروت كشا اولاد انهم وصل على المستقل با عباده الرضا له
 المتوشح بر داه الجهد و سبده محمد المعوض من سره البصفا
 المعريف صاعته مصانع العلبا اقم بروج شرف كائنات كوه رن

ملاز

اما بعد اشبه کتاب عنبرین نقاب مکتوب صحاب کرسود و بیاسا
 منظرین نوز علی روشنی چون دیں مورد درخشان درخشان درخشان
 معنی مورد شب پر تو نوبتلی مقبوضه منظر علی اولوب معنون مکتوبت
 نشان و مکتوب سعادت عنواقی سراسر بر احوال و نوال کونا کون
 حکم و عین و اشال اولمقله صنوف جواهر عرقی نوزوف لغافت و مزین
 صفوق سطور صفانا لوقی مطامع انظار و مسالط طرف اولوب
 نوز بخش عیون ایمان و سرور انزلی صدور اهل دانش و عرفان
 او شدر بکتاب بلاغت نشان و سفر جلیل عبقریه البیان ما نند
 حیرمان تباہ سکت زقر و صیق بود و عنبران لاله لوله سیمین و صفیله
 کافوره مرقر اولسه شایسته و نرا لیکه سواد دیں مورد بر لاله
 صحائف نوز او ذره سطور نغمه لایق و دراد که اولود در ضغافت
 تجرد و تجید ملک عهد جمید ثانی غرور دایم الورد عبت در در کشتن
 مقام محمود صاحب الطراء و المومنین الوردی مشتمل و محتوی ثانی
 شریف و اقباله قران ابرین یکی دوی درخشان و یکی کوب درخشان
 و قرقران اوج اشتیاق ابرین لایق انک اوصاف کسان و غلریق و غلغلت
 و انار غیرا تلی صامع و منظوم در کمال الحقیقه بکتاب بلاغت نصاب
 و آئینه جمال ان هذا الشئ بما یلک انشاء و تمجیر به باعث و بادی
 و تجید و نظیر به مقصود اصلی و کتب غافل اول یکی ذات سنوده و صفایک
 که مدتی میا المیز ما نند کوب دوی درخشان و تمجیرا قبه درخشان

بریح و شمال مهر و ماه بر منزل و بر اوج ده انقزان و ایک
 در شاهزاد بر سکه انعطاف و امتیاح و یکی بجهت نایابا بار کردن
 بر عقد عقد ده اجتماع و از دایم ایوب زمان عمل و داد و هفت
 کاجنسی و نزل مراد لایحه احسان و انعامات بر هر کس و ام و فقیر
 محتاجات حصول ناموف و اجام و سوق سوق سوال و بازار عرض
 احتیاج کساده اولوب ناب مکاره ما بلرینه سنساق اولوب فقرا
 بزل احسانه مقتم و کایاب و در دولت سار لری در نور کینه
 همدی اولوب کرایان بی سربیا و در ویشان بی برک و نواطن وجود
 و نوالی نوز عمر لری اولریجه لقه کبی و بهر یابا اولوب و در بر نوز حادی
 انس و قران سابق انبیا مکتبه علی العاقب عمر ضطربا نرس و در ضیا
 جنات اتمک و اوج اولوب سمان عقوفقران و در هم و کرم سنان
 اعتقاد و اندراج ایتد کتربن حکم دانی آثار بر اولوب جا و دان
 اولوب عاکرین و صلحا مؤمنین و فقرا سلین دن هم کتبه چا لکرت
 اولوب سبوت حسنه کبی خزان وجود و احسان نلرنک و نطه طوز و نزاله
 کیرا و شلر در نوب همد و اوصاف جلیله لری ذکر بیان اولوب کتربن
 حکم و سید لری مسبله ظهوره کهن آثار خیرا نلک تفصیل و ساینر که
 تحت ضبط اقل و مشکین ارقام داخل اولغله کتربن لری و ایا و هر ور
 اعصار و احوال سبیل دست تقدیم و قطا اول خواص و هوامردن و علمت و ملک
 زما نفض و ابرار بر عاکر فیصل مصلک زبور حکم نوری حکم نایاب

وصفا و کبار سنانا محبوب القلوب و مورد داری مرموز و مظلومان
 سرور و دومان آل عثمان و سر دفتر خازن عدل و عرفان مثل نعر
 ان الله يا ناصر بالعدل والاحسان مجموعة مروت و فؤاد سریشته شجاعت
 و شجاعت واسطه عقد خلوت دره انبیا افسر لطفنا انجا و بلو صین
 عدل ایمن شیم حای های و بیضه درین سلطان العزیز و الجاهدین
 مصدوقه مقهور سعادت اوفار السلطان ظل الله فی الارض یا وک
 ایبه کل مفلور ما صدق خواجه کرامت قرین و جملهم ائمه و خطیم
 الراضین سلطان هم جابر حشید نشان سلطان مراد خان ابره سلطان
 سلیم خان حقیقته غلظت خلوناه و ایزق سلطنته و زکاردان
 و شهر کارمان اولوب صدر و زارت عز و کرم و مقار صد ارتع
 مشی نغمه خیز اولوب فیر عواد و چهار نیش صورتی و زهر خیز و درویش
 ابادی کر به سندان همواره صادر اولوک انعام و احسان و فزادش
 در ووشان و لسان حکمت بیانتک وارد اولون امام ایش عدل
 و داد خلق جهان و اخبار مبالغ مال علیان اولوب زبان و زارتش
 معارفشک کاری ارکان سرای کینه عالی مورد ایتم مقصور
 و محاب بود و مکر شکت شانی نایف و کثافت افسار و مع سکون
 بجای آدمی زال نصب و ظاهر ابره مورد قلعه محصور اولشری اول
 و زید کامل و شین فاضل و عاقل بجه ماه و سال سعادت و اقبال الله
 ناظم مورد محمود و کافل مصالحه عساکرنا محصور اولوب هر در لذتات

مجز

سعادت غایبات پادشاهی بر اتمیز و هر لحظه انتظار لطف و کرم است
 شرفشاهی به سرور و منظم اوفار جناب زب کار باب سالنا ملک
 والرقاب از غفور و هاب قادر قیوس سیر الحساب علت کلمه و جلیت
 تقدیر ته کر بر موفور و نو کونا کون نا محصور ز مغفرد و شوب دوست
 وزارت شاه مجید منجبت و فریت سعادت شاهنشاه محموسیر تزلت
 سعادت سندر ماعدا اول ذات ستوده صفات با کینه نهاد پانجه هم
 جاه عالمبناه و سلطانه عیفتان و ملک سلک انبیا حضرت نیک والد ما
 جیدری قرین شیمان مرموز و مغفور و سلسله کاتب سیم خان طایفه اول
 الجینه مشوریه و زید و امام اولوب در صدق جاه و جلون و در عفت
 نیک عزت و جلون جوهره نقاصیر بجز سعادت پروردگار مقربین
 و خلوف باسای با سایان انکه از قیل و معاف بجه کر بیات
 بر کوشه دامان اوست صاحبیه انجیرات و کسفات صاحبیه
 اذ بال المکارم و المبرات مرموز سلطان شاه سلطان بن سعادت
 سلیم خان اعلمها الله عزیر العدن و مقاصیر الجنان ترفیع انبیک
 شرفته دانی نایل و اول های مع اقبال همسری اولوق عزیمت و اصل
 اولوب بجه احوار و ازمان حسن معاشرت بره و هر فایزیه کار اولوب
 سرای سپهر بر دیم زنده کانه پیش رفیع و تحت سید ابی کامکار
 و کامران اولشهر بری کرمه بر کشتن دره فایزیه اول ابی کامکار
 ریاض قرین و رجعت های سمای انص مشرف و الفت ابرو بر

سود و نشاط و حسن خلق و انبساط او زده از دواعی و تقاضای ابروی
 اما ضمیر خود شنید شاطری دل و جان کجی بخصی دنیا ایله شامل و شویب
 امر حضرت و احوال بقی و احوال سونف دود و جزایده غافل دکلایدی
 کلا کل شیخ ما خلا الله باطل و کل نعم لربحاله زائل و کل اناس سوف
 نزل بیهم و در معیة تقصیر منها الزناامل فحوسجیه نعم دنیا زائل
 ابرو کن دائم عاده و تکمرا ایلوب بصرغ غدار و دهره ذارک بربک
 و نرای عیش و میا نترتت قضا و اطرا در بمرن حلول مات و وفات ایله
 تقبیل اطرا نرد هر و عوف و هرس و ایت هرات غایت و ما نردی
 نفس ما ذاک کجیب غرا و ما نردی نفس باپی ایزن توت ان الله کلیم
 نبی شمشک نرتت اقتباس و بر غوی شو کجک تا کجک و اعلم
 ما فی التور و الانجیل و کتب من قبل ما فی قدیمی نوع انسانرت
 کافه نسا و رجال حال زمان ماضی و حال ارضیه عالم اولدیزی کجک
 زمان مستقبله ننه واقف ایلوب و راه بره عبودیت ظهور و ضرور
 ابرو کجک مکتب مجبور خصوصاً اصحاب ظاهر و اولو اساط ناس اول با ابرو
 سر منزل علم و عرفان صدمه دوره اولغین ایا مبحث و حکما م
 دو ندرن زمار قدرت و کسنت الله اکبر ایزنه لک اسی وارد و
 مصطفی و کار لربن کوردوب لوسما فزی قیامت و زان دستقرقرته
 متعلق اولدت اعمال صالحاتی مهنا اکمن بو کونون شیلوب فردایه
 صالحیلور و بر عزیمت صافیة و طوبیت و ایله عبادات مایله
 ابرو نه

و بر نیه دن مزبوران سفان و دوزخ کلمرتن هر کون نجه اعمال بر حسان
 صاد اولوردی بو کجک امکان و قصه چها نه بد اولد و جان امکان اولور
 قدر نجه دنیا ی دورن هر لکم و ضنون ایله نجه سلطان و وزیر و نجه
 ذات بقی تعلیمی زحارت کون کون ایله سفنون ایلوب قرق نجه هر
 جوزای اولسک عمنان اسمان اولسه بربک مهره فلک دست کجی اقباب
 عمره ناک ابرو برون کون کون کون عالمه تا بان اکمن نون فلور ظلمت کجک
 مد لو نجه ابر شرف و اعتبار ده عزت و اقبیا له موصوف اکمن اقباب
 عمر لربن دل و بال و کسوف بر دن اولور ابرو بربک بر نرن حکما ایزن کون
 عین عبرت و نظر اعتبار ایله مشاهره و بو فخری بیت لطیف اعطای ابرو
 و ارتقا دشتن عماش ایت ابرو بربک کون کون نجه مکتوبه اب اولغ
 نجه دارا تورد و عمرها با باره شان فضل بهار باغود بر جو مار بق قرار
 ابرو کجی بر سر جو نبش و کون کون کون کون اشراف زمران کونان مادا
 بس معنی عبرت ناسنن معاینه ایلوب نور باط دود و سر کجک نجه بربک
 جای قامت و قرار و محل کجک و استغفار کل ابرو کجک استغفار ایزن کون
 بناؤ آینه ضمیر موزنید نظر لربن بومودت ماملو جلوه کون اولوردی
 که دن خرا حریف و قناد بوور قیامت لبحور صحاب ابرو کجک نجه اولغ
 منرفی هر نطفه مدد بروفق جمیل و ضیر جمیل ایتک مبر ایلوب نهاده
 باغن ننا سلیم و سلامت و موجب دعا مزمین و منومات اولغله
 سبب عفر و خرابدی اولد و قدرن ماملو نام اولدی الما خرا ایزن مات

باقی و جاودان اولدی کزدا اکبر فضی و وی غم کفلا نشنا آله بغیر
 ثانی و کین اول و ذیر روشی ضمیر و حلیله جیلدیلهری مرمور سلطان
 خلد ایشان دجان عیشی باب و عشوان شیا بلدی عازرد یا ضعیفان
 اولغیون طریقت دل غوروشین مشاکلارین صورت بیز اولون مامل زمان
 حیا ندریزه موصول ایلوب و صیت حسنه و وقیت سخته زلفی
 ستمه سخته بعضی الوقات لوقی ما فانا تملرینه ضرور و غمور اربوب
 چون که التعال علی وجه اکتال بر عت پادشاه جمیع جنبین حصا لری
 اتمام و اکالا اولوب بوشک و شک و بی برده کجفت دقت و حکایت
 وصیت واقعی مژبود علی التفصیل ذکر اولدی که سبب اوقاف جسته
 اوصاف معلوم وصفات و صفات اوصیا و نبیا شران مکا در اقصاف
 سبب و مرمور اولوب فاستشاه و وقف عقار و تحفای طایع تجلیل
 و قضاء حکم نافع ایا حکما را به اراسته و کردن و کوشش شریط و جرات
 علی حکم صحت و قبول فاضلی مالک القرض و لا برار بر بیاسته اولوب
 ائی یوم القیام بطون اوراقه عتقد و لقله عروه و نقاش صحت و زوی
 انصهار و انصار بویله تفصیل مرمور ایلیان بود که و فنا که جریق
 نبویه تک طغوز بوز سکان بترسینه بی نسیانک اوتدنه باشای
 موی لیه فضا خیار برب جناب ربه توبه اتمک مقدر اولغیون
 نکت مالن وصیت اربوب فیلدی نتیجه یامر و بدان کوشب و روز سنجی
 و مکرر اولدنه جرات ائی ایلیا صریق اولغیون تبیین ایلیوب ستره و لست

بیت

عزبان دو درین دروازه صاب زای و صاحب بیج و صافی کش
 صیر مکتب استقامت الفکری راست و میزان نظر اهل بصیرت زرد
 خالص عیان بی بی کم و کاست مجرب امور مختار بود فرست و کسند
 بی نظیر و مبانیه کار و سواره تیر تن بر برین ضمیمه اولاد عمره اولاد
 الغزاة و التکیس حسین افغان عبدالمعینی متولی نصب و جمع امور دخی
 و ضعیف ارادیه ابله انک زای و تن بوز نفویض ایلوب و صدق
 وزارت عقلانی شریف ایرن ذات معالی اتفاق ثلث ما تقریبه ناظر
 ایروب نظارت عامه لرزوم ماعدان بر متولی کاروان و زای
 و ضعیف کامران و امر باد شاه عالی شان ایله انشا و بنا و اوزن اوقاف
 حجتها و صاف آنک سوبه احوال و حسن انظمامه و احسن وجه اوزده
 آکال و تمامه نظارت مخصوصه لرزوم توقع ایروب و بعد اتمام
 مقام سعادت فرجام وزارت امام ایرن هر دوزر اعظم کار در الملک
 دانی و تقرب به ناظر اولوب هر عصر هر زمانه ک مقضا سینه کوره
 اوقاف مزبور به اوزر اولون حمایت و نظارت عین عنایت نظر
 اولسون انعام انیکلری ایلدن و قائلین کسکه مشا را ابله صیرت
 پاشای موسی ایبه دخی کن کن ثلث مالی بقضنه و ضعیف و بنا سخی
 معیوض اولوب وصیت ایلدی کی خیر انک بنا سینه متولی نصب
 و تعیین ایلوب متولی مزبور زای دن بر ایلدی کی منزل اوزده
 ثلث ما اینک و جموع خیرا صرف اولن سینه وصیت ایروب بو بار

نظیر

مقاله اموزی قضیه تدبیر اصابت ظهور نه تفویض ایلوب بعد
 مزبور حسین انک اولیت و وصایای امری فرمان فرما خا فقیه
 سلطان انشرفین و المفیزین خلیفه زمان و پادشاه و وراثت
 حضرتلر انک امریله دانی ماکر و مؤید اولوب همه مشرور اوزده
 پاشای هر مولک ثلث مالی قضیه اشارت بیروب و عینه الذرات
 صقیه الفسقات مهر سپهر بهتری و ماه بریم بیک ختی عشره لرک
 مرمره سلطان خلیل شیا نیک میرا شدرت کزولر انتقال ایرن
 حصه شریعه لرزوم فارغ اولوب عشره مجتومه لرزوم دخی
 اوزده فی سبیل الله صرف و اتفاق اولنی زای ایلوب اول تاریخ
 موجود اولدک ساز و اثبات مکار و سمات و احوال مرام صفای
 که دارای بیج اختصار و کواکب ثواب منازل اختصار برانیت
 تقاضیه مجرود اتمال و جواهر ذاهر و شایع جاه و جلال دخی بیج
 دولت امینان سلطان در دین عفت کوه خیمات سلطان و جمع
 ساریره عصمت فاعله لسان خدی تملیله باد شاه عالی شاه خدیله
 اشباع و اتفاق ایلوب همه بی علیب خاطر و صنایع بالله کزولر
 انتقال ایروب حصه شریعه معلوم لرزوم اولدک مالیدن فارغ اولوب
 وقف اولسنه اتفاق ایلوب همه بی مورثه مجتومه لرزوم بی مایه
 مجتومه کت ثلثان اسولیدر تن بر و تصرفی مشارا ایلدی خیر انک
 دای جدرین دن بر بی نظیر نه تفویض ایلدن باد شاه مجاه سلاک

انتباه حضرت علی رضای و اراثت مکارم سادات شریک متحقق ثابت
 اولقرن حکم سلطان خلایک ملک مانی قبضه امرای و سب
 مزبور حسین اغا دانی و زنیه معلی نشانیک زای و فریا ندریک سلطانک
 جمله مان و قویبت و وصایت سالفان نبیا و سببه پشای سحرانیک
 ثلث مانی فیض ایوب همای علی سکر کوه یوزبیک و پیش بین بیگ
 انبوز انشور ایچ ایچ که سیغ مزبورون بگری مسکر کن یوزبیک
 دانی بری بیگ انبوز ایچ ایچ ایچ بی باشای سورا ایبک ثلث
 مانلرند و انور کوه یوزبیک و او کوه سکر بیگ ایچ ایچ سلطان
 خلایک ایچ ایچ مغلقاتی و مری و با شادن عن حضرت برائیر رضوی
 و منظوری اولقرن حکم مزبور حسین اغا تر تیب اوقاف و مفا: بهشتی
 ایلیوب مزبور حسین مرفی سیک محسنات بجهیز و تکبیر و اقرا: ایچ کلوم
 سین و یورو و قانلر نرین یور سالیغ و یور ارجین ده اطراف قره سلیمان
 و اسقاط هلوه و سائر اجمیات و کفا دات صور و بیس و بیچ ایچ سینه
 اهرام و دانی تالیقی سکی اولرند باقی واجبات درن و مقتضیات شریع
 ستین ایچون نفس بر و تقیوس اینکله یی بلقی هر بریک مال لرین محل
 و زمانه و صیبت و تعییناری مویجیه خرج و مصرفا بنکر لکرم کربان
 مفراتنه معنی دفتر محاسبات ضامن و کافل اولغله بو عهده قدرادی
 تعلول بلراط بلر باقی و فاضل اولرند مال فراوان سالف انبیا نرین
 بر مقدار انبیا اوقاف متزیه دن تخمینا زا به و فاضل ایچ بلو حظه سله

نیز

مردود صبیح افغانک دافی مرضی و قبول اولیس مرقوم مطعی کفری برینه متوفی
 ووهی عقب و تعیین و نیت میا نشو قولیت اوقافن مستحکا شایر کجه قولیت
 مزبور مطعی کفلا بر شرط اربوب جمله تک اتقانی به سناه اولو یاد شکردون
 دقا ر و غیره معاله صودف حال عرض اولشوق اذن و قبول اربوب اتمار
 بناده هفت ی هینا لری مزبور مطعی کفلا اوزرنه معروف و عیان اکتف
 و توجه هیا یون لری شفق معطوف قیلوب دنا اولوق قضا اولن ناظم امور
 جورودیا تک از نه جورود و نیر اصف نقیب دکون زای و صاحب
 تبریز غن شکر بیک مطول علف و حکمت و حسن نوازش و استرا نیک
 اولوقغه بنا کار بنا اوقاف صبر هنر نیه ایتنا و چون بازی و عیانت
 بازی مولی اعتبار و انکا اربوب مزبور مطعی کفلا دافی بیک دل
 و جان ایله دامن در میان سع فریاد و کوشش ی با یان بر ایتنا
 ایتدکن زمان سهل و اوان قبول اهل بر جای دکش و عمل زهت
 قضا ساحل دو یاده مرقی پاک دشمن و عطا تک حضرت ابی ایوب
 ایا نصاری جوارنوم علیه رحمة اباری بر جامع شریف بلند و ایکی
 مدرسه دینا رود هستن بنا ایلیوب هر چه امدون قانع و نازل
 و جانب دریایه سالی اولون مدرسه منیرا بنیاد فی مرقوم باشا به
 منسوب قیلوب جامع اولغه تعیین و داخل هر جامع اولوق
 مدرسه و بیع اتمک شاعر کایر کانی سلطان فردوس اشیا نه
 نسبت ایلیوب حسب عاده بلن با به و اولو اوسطی قهریم و تبیین

و

ویدن تا بعد التیار و دای اصابت الحماسته قبل سلطان ایزد کیمین کمان
 و طرف باد شاه ما ایشان و سایر اوقات کما در نشان و وقتین ایزد سلطان
 غلدا شیان و جانب و صی و متوفی باشا عیبت کما زن عوار و تقویین
 اولنات قیوم مصارف و شرط حسب له مرقومینک ما لری مخلوط
 اولوقی اجلن مدرسه داخلی موقس مدرسه خار کیمین شرطی
 قیلوب مدرسه بلند بایه و اصل اولون موقس داخل باب تبریس
 مدرسه خارج مزبوره دن داخل اولون دای ایلیوب ایشاندن واقع
 اولون خارج اولون مدرسه لرینک بر برینه مزبور مطعی کفری مزبوره تان
 مدرسه لری بر برینه مشروط و مربوط قلدیسر و جوار جامع ده لب
 در یاده بر جای دکشاده کیمین دقت باب اولو اوله لری و اکتف
 باب کمان و بر شمع خاندی بهماز به مشمول هجرت بنا ایلیوب هجرت
 سفوره دن کما لمار و مستخدم واقع اولون ایکی تیشو چو لرون ماعدا
 اوزنه ده واقع دقت باب اوله لری ایشو لرون اولون اوله لرون
 ایکی باب اوله لری اجماله اتقی باب اوله اولو جامع شریف کیمین
 اساسیله دقت لفر مؤذن نرنه بر ایشو کیمی شرط ایلیوب یوی
 هر لایحه کرا تبیین اربوب شرط ایدر لیکر مزبور راغب اولورسه
 هجرت مینه مزبور لره بر لایحه اجماره دن زیاده ایله و بر ایلیوب
 سایر هجرت با اقا مایط ابرمشیده استیجار اولون و مصالح ایشا
 و قف ثریا انتظام و دوشر کجه متولینوم وقف و امار ایزد در یادونه

با شده واقع اولون بویک اولمده قی سولی اولونلر مشروط خیلوب جامع بروز
 و مله مله و جرات مزبوره به و صیونته همما الی طوق زکره بو ذبیک
 دخی تیش الق بیک سکر بو اولون طوق ابقه صریف یروب و خلیه ده واقع
 بنا و مرتنه و وقف جیون انوب وقف اولنان انی بیان و کر منوره
 مسین غافلک شرح ایله یوکی سیلف مارا لکره ماملر جمع اولن یکی کره
 یوز بیک و داعی الله بر بیک ایسیوز الشقا و ابقه صریف اولون حکام
 کرام امضالری ابله معنی دفا ترها سبانه دخی وجه مشرع اولزه
 اضرایع سامر بزونات و معضات به مسطور دیوا بر از ایلیوب کلوم
 صدق و صواب نجایون تابی و انکار قل قوه حکم متولی امانت کار
 یوکور دار حلیه تیان و مضار بیان کیت لسان بلوغ نشا: میران
 و یروب حدین جهات انیه و مستغفات شان سمات و قیوم صراف
 و جهات اوقاف جسته صفات و تبین شروط و جود مهمات و سائر
 وجه معضات با بندر مشوبه فقر تکلم و بسط مرام اشری که جامع
 شریف یکی هر مرتبی و بر سنار اوزار عقلی منطوقی اولوب هر
 قوتایستی سوسه داخل چترق محیط اولوب و سطره نوقی کا قافه
 اهل امان اجمود بر شاد روان لعلیف سلسیل روانی که نقطه اوزار
 هر حرف شال واقع اولوب اول هر حرفی همان رفا غار ابله بسط
 و مغروش یکی جاننده یکی شاه راه معلم و شارح اعظمه یکی باب
 شان مایه و تقابل باب جامع بی مائله بر لطیف قبه لطیف فیضی

خاوی و ترشما تی و انکار قوه اولون تجریش شمشینی و بزجره صریف
 و بزوا یله بنده سینه کشف حدین صدق بی محنتی و هر مرتبی یکی
 شان و روان ترهت بشاک هر سینه انجاز تریفه سخن دات تا یوسف
 و ترصیف اولوش بر ایلج یا به حکم و ترهت بانه ابله ایلیوب ثوبه و ترسینه
 خاوی و هر حرفی واقع اولوش بر هر مرتبک قوا یع اولون بر مایه
 منزهت خاوی و بر لطیف دت خا قه بی هانه قوا و قوه و انفسله
 و ناسیه نازجه سینه مستقیمه کشف بر لطیف بر ما: حقیقه شان اولون
 قایوبی طریق عله و شاد و اذ خواص و عامه ایلیوب و داره مستحل
 بر شمه بر با قرا لاسکتیلی آسا ابر اولون و سطره دانه اوقاف و هر حرفی
 ترهتی واقع اولون و بر مهران با جمعی مشفق بر حکم طرک بو عوالم
 هر دزی کلن سینه کلن قی عامه مشرفی و بر طرفی مطلق کلن سینه و بر طرفی
 تقا بر سینه و ما شایری وقف بوستانه ملترتی و شیمی و عقا که جامع
 تریف بر معنی لطف و تقنیف و در بر شمه کلن بر طرفی و در دست طاق
 بر یع انضانی ستمت نوقی مادی هر سینه بر بی شلی و بی نظرمینا ناکلی
 و لیکر بر ایسیوز یکی جاننده یکی مصلحتی سینه کلن بر طرفی و بر طرفی
 قوا یله کلن بر طرفی و مصلحتی مصلحت و مصلحتی یکی مصلحتی و بر طرفی
 صغیری و بر شمش و تحلل شمه لکرت لکرت و در نماز عاقله بر طرفی
 لکرت سابت لکرتی شمش و مصلحتی اولون روز کلن بر طرفی و بر طرفی
 عبادت ده کوا عرف سنا کره بر باب و اولون مصلحتی مصلحتی و بر طرفی

منه

طالب نقاد؟ من اولدنه ایسار اولم اولوبیا. مناظره قاصیرمه بر رو
 زنه وروشن هایت نای کرامت نایده صفای بالله دامل اولدنه و حال
 حالت بخش اولخله منقنه نقای دجال و مننه وصال اهل و جین و حال
 اولوب اولجام خوب مرفوب بر مرتبه دکشا و روشنر که چشم اهل
 ظاهردن جسم لطیف مالونک و بره ای اشتفا ایتمکله بره اولخته قریب
 اولوب کتول طبقه لطف و صفای جاج و حاد و کور در اعم
 صفای و صبا ای جمار بر حوان تاسندن بنیا اولم جا نوز در هر جانج
 مطیع و موذون و هرمان ق کتک نطق حسنی خردن افزون در کشدن
 حضرتده ناله قبه عیاس و در اعم کوروش دکلی و سلج لیبیل غراده
 مهنرس قتلک شرح اولدنه اسن اولش دکلی حباب غوغی و شیز نوست
 دکرمی سقر نخی و محفل در لوب و منار صفای نودی بکه هر کج معین
 و هرمودی منای نیا و خودی ساند جانیدا اهل خانه تقریر و آیت
 و الکریم انصودی بیان روشن زلمه نقیب ایلم و هر کورون اولجام
 جامع انصا بک سهار سقا کر داره آفرین و سهار شرح و نیاپی
 اولدنه متوفی صاحب ادعای نه هزار دان نقیب ایلم و هر کورون سابقه
 انصاف کتک هرودی واسکله در با و مطقی پینا و قی و طریق نامار لیده
 ممتاز و معلوم اولور و قلیبه ده واقع اولدنه فان و اذینا دنیا
 انقش ایچ عدد جرات و انی باب کسالی ششیل اولوب دیاغ خانه
 دات با زادی و طریق عام ایله محمود معلوم اولور و در و قصبه

انور

مربوده ده بر معلوم اولور اولم کجی قری و قلیبه نلک جوان نیا اشته و قریبه
 پر سنجیده اسپا بره ای ک استانبقه ده اولدنه ایچ کوز دکرم اولوب
 قریبه بر سنجیده ده اولون بر کوز اسپا بر مال و قلی اولوب وقف
 ایچون اعداد ایلوب هرمنه محصول و بره قلی اولدنه اولدنه
 اولوب هر بر تک هرودی عمل کمالی ممتاز و معلوم و قریبه سترده
 ایچ کوز معلوم اولور اولدنه ایچ اولوب وقف ایچون محصول هرسان
 قلی اولدنه اولدنه در و در قی مشوره نقیب و بره ایچ اولوب دره
 جمله و قانق بره ایچ مرموز باشا کتک هیاتنه نقیب اولدنه اولدنه
 ایچون اولدنه ایچ باب کتک نایده کورده محصول ان نقیب اولدنه اولدنه
 و بر ایچون زیاد ایچ وقف ایچون قلی اولدنه اولدنه اولدنه
 کور باور کتک کتک هرودی کتک درت باب قریبه ایچون اولدنه
 ایچ باب سونا بره ایچون ستره بر باب اولدنه اولدنه اولدنه
 بیک کتک جاسوننده و بر باب قریبه با از اولدنه و بر باب تحت القعه
 قریبه واقع اولوب هرودی عمل کمالی و کتک ایچون معلوم و قریبه اولدنه
 ستنق ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون
 اماسه نوبی کتک قیه و سوزنده نوبی بره ایچون ایچون ایچون ایچون
 مصلک کتک کتک نوبی نیم ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون
 اولدنه نوبی ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون
 مبروده دن حاصل اولدنه ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون

جایک نصب ایروب جایک دئی قیض و مرتزقه مرغوبه و خلیفه لرین ادا
 ایگرون مکره باقی کلون مخصوص هر سینه استا بوزار متولی اولونلور ارسال
 ایلوب مرتت اولور اؤرسه اعلو ایروب جلا اوقا قره مرتت اولور و هر یوک
 حال موالات و قف ایروب جمله اوقا قره تارکک اولنیه و سبت ایتدی
 اوردن بری داقی قصبه برلیه ده اولور چشمه و برلیه کنگ حفا سبتک
 صویق دکره مرمر اولر ایروب مرتت و حفا قف جمله اوقا قره اولور یوق
 دوت اقبه ایله برکجه استا جایک نصب اولوب سقریا صبر اغانک
 مالرله اقبه سبت اقبه ای کو زروب اول دیارده بریج سبل استر باع
 اولوب معمار قره فاضل سیلغ مزبور دجنرله بری اقبه ایله قف
 اولشوق حالدا اصل سال اقبه سبت اقبه ایله قف مزبور اولور
 جمله اوقا قف قیض ایلوب بری اقبه ایله قف اقبه ایله قف
 جایک سبتک و قف سوسا از مرتت و قف سبتک حفا ادر سیلغ مزبور
 دئی و ایدر مرور زمان ایله قف کل اولور اؤرسه جمع اوقا قره اولور
 دیوشرط ایشردر و واقف سواقف دانش و عریان و قارس سیرات
 حس بیات متولی عا س نشان شوله قف سبتک و تیاران ایلیق ک بریدر
 اولور شان فرمان عالیشان و برلیه بلوغ سبتک سبتک سبتک
 سنه اوج و قسعه و شها یه نار غنره و اقبه مزبور شردن لی قف
 زال باشا مرموک و قف سبتک ادره و مرمر سبتک حفا ایلیک دئی
 کان قف اولور اقبه ایلی و قفک اولت و موالاتی و سرتلم و دفع

دختر

و قیاقی و سایر احوال و موالاتی و قف و لکن بری است و هر چه سبتک اولوب اقبه
 قیاد اسماعه رساقه القیا مرایا اناسرین بری و کامل سبتک نامر المنز
 صریحا اولوب مرمر سبتک حفا ایلیک حفا ایلیک حفا ایلیک حفا ایلیک
 و صی بخار و متولی اما سبتک و ناظر حفا ایلیک حفا ایلیک حفا ایلیک
 و کالی انا و لر بریه بنا بر بریه ده سرتک اولور بری و سبتک ایروب
 تریه و سایر اوقاف مال و خلو طرله بنا اولور اولور حفا ایلیک
 ضعیف اولورک ر بندن اسلاد اولور هر چه اولور اولور حفا ایلیک
 و بر صفا ایلیک ناظر و قف مزبور و ناظر اولور هر چه اولور حفا ایلیک
 اعظم سبتک حفا ایلیک سبتک ایروب یا به سر سبتک حفا ایلیک
 کانیبا عین ایلوب و هر چه سبتک ادره اولور حفا ایلیک حفا ایلیک
 یادشاید که فی الحقیقه سبتک حفا ایلیک حفا ایلیک حفا ایلیک
 واقف لر ایله سایر و ادرات ساقه اصفا اولور حفا ایلیک حفا ایلیک
 سعادت تو باد شاه عالیله کف قیضه تعریف عالم شو لر بریه حفا ایلیک
 و موکول قف سبتک حفا ایلیک حفا ایلیک حفا ایلیک حفا ایلیک
 اول تار حفا ایلیک حفا ایلیک حفا ایلیک حفا ایلیک حفا ایلیک
 بود ایلیک و قفک معظم سبتک حفا ایلیک حفا ایلیک حفا ایلیک
 سبتک حفا ایلیک حفا ایلیک حفا ایلیک حفا ایلیک حفا ایلیک
 اقبه ایلیک حفا ایلیک حفا ایلیک حفا ایلیک حفا ایلیک
 سلیم حفا ایلیک حفا ایلیک حفا ایلیک حفا ایلیک حفا ایلیک

او اعتراف نمیکند ایروب در اینجه انجای وزاد عظام و قانی کسری
 عالی تقار و دقت داران مکا در انسا میکمل از خط شهاده تدبیر به زور
 بنام و ستیاج خود شنید انجای نظری غرض شه نشاء بمشیر نظیر و ان اول
 شاهنشود بلاغش غفور نامق اولونقی اوزره مضبوط اولون قرائی
 مفروض القلم دکمه مساهمه دسور و شرکت عشاری خط سرن بیکانه
 و انجا در سقوط القوم اولغله سامه ضیح المسامه مرودن ملله و قال
 مجبور و بل مجرب و غول سهر و تلون زند ابادی ابادی مستویان
 اسوال دور اولوب برت مکرمت آبات ستریکه سینه حج دسور عرفه و حق
 شریعه بیجا نب و قفه عاب اولغله مقصود و محصور کلتوب اول با
 بر فرد و قفله سام و حج اهما نغ و مزایم ککلر قرائی مزور و تک طمان
 جنت مکان باد شاه عالیشان مکا در نشان حضرت لیزنه و قضا و حسن
 استعرا ایترو کما چلمک باد شاه عالیشان ذاقی وقف ایروب محمول
 مصفی و قفینه صرف اوفسین تعیین بود و شردر قرائی مرقوم کک
 اساقی معلومه معوضکی بولمدر کک طرا اسطفا به طرا اولتکلیک
 نامهلر بوجیه منبسط و تقریف اولونقی اوزره ذکر بربان او نور
 قریه برمدان در ناصیه کوبنی قریه باوریکانه در ناصیه مرقوم کک
 قریه هرمدان قریه شتیه قریه صور قریه قریه کربنه کربنه
 قریه هرمدان قریه جومرل قریه ملر او قریه داشتند قریه
 نوسل جوش قریه نوسل جوش قریه معرود کک حرود معرود بی

ن

عندکاهالی معلومه اولوب تقدیر نامه لری تفصیل دن مغنیر و ستون
 صاحب لایمان فایق لایق قران سفینت و اصول اوقاف حجت و اوصاف
 تعداد ایروب تفصیل و بیان تمام اربیکک بن نایب انباشنه نظیر
 اولون تعیین جهات و شروطه شروع ایروب تفویض مزبور حسبیکه موبله
 شرط ایزری که سرورسه لره علمه زمانه دن اقل فی اجنر مشا رالیه
 بالیشان و اشالی راستنر فایق لایق قران اکیه عالم فاضل و اهل کمال
 مدین اولوب هر یکی بوی المشر اقیه و نظیفه به متصرف اولملر انام
 تحصیلر تعطیل ایروب بلاغدر شریکی درس ترک و داکور سوس
 مشنوع و مشنوع اولدر و سرورسه داخل مدین سرورسه حارجک حق
 مشروط اولوب داخلدر اولون مدین فاضل صحنه نایق و در ارض علم
 و عرفان و رشک هشت هشت اولون سراسر نماز نبرته و اصل
 اولونقی وقت باشای مرموز ناصیه موسود اولون سرورسه خادمه
 مدین اولون اهل علم کمال دخی بر پایه حرکت ایروب برینه داخل
 اوله و سرورسه رک هر برینه مستعان فضالی نشاء نلترن بر دایره
 و اکل و اعلم و فضلی سرورسن مزبوران معبر نصیب و تعیین ایروب
 هر معین بوی سکر اقیه هشت غاده و در پایه هر سرورسه کک اولون کیش
 جز دانستند ننه هر جز به سراسر غایب جریقی بی بوی ددر اقیه
 حق سکنی دن هر سرورسه بوی قریق سکر اقیه دانستند ننه حق سکنی
 و هر بریک بزانه بوی اکیش اقیه و بلین تعیین ایروب و طمانف مزور

یاریجه مقاد مدرس نیکونها دانند توزیع اونیسی بر پراشیدار
 و جامع شریف مزبور درین سنیف هر زده علم و ذهن و صلاح جاه
 بهر طرف و علم و دانش و فواید موصوف میورد و اهل قرآن را بصوت
 و طیب لایقان صلح و وقور و بیب بر اهل علم خطیب تعیین اند که
 ایام جمع و عبادت علی الوجه المسنون المقاد خطابت اربوب
 یوحی اوردن شی اچقه و طیفه به بعد ادا بکنند متصرف اوله و ایکن
 صلح و دین فنی و تقی مندرین صلوات ارکان و واجباتی و سنن
 و اداب و مستحباتی علمیه کامل گشته لیس امام نصاب اوله که
 صلوات خمس مکتوبه فی و حاشیه ادا اونان سائر صلوات
 منسوبه فی سلسله نامردا اتمار که امامت اربوروب هر یکی یوحی
 اوردن اچقه و طیفه امامتی متصرف اولوب مناویه ایله خن مت
 اربوب ایام فخر منلین بعد صلوة الفجر کریمه نس و بعد صلوة
 العصر سورة النبأ و بعد صلوة العشا سورة الملك تلاوت
 اربوب ثواب فی حسابلرن ارواح انبیا کرام و اصحاب عظامه
 و واقفین سعیدین روحلرینه و سائر ارواح اهل اسلامه
 هبه اتملرن شرط استیلر و جامع شریفک کریمی سفینه هر چه
 عقیب صلواته بلبل خطایرتوس و طویلی ریاض اشرف کجانی نایر
 بر و لفظ محبت و مقدر و عطف اربوب انجن و عطف ثریا نظار
 و حلقه نیکر هاله و دانه انتقام بولدن مستعان اهل امانک

لک

سایح و از این جواهر زواهر آیات کریمه و احادیث شریفه
 و حکم و امثال عبرت آمیز و مناقب و آثار لطیفه دن بر و کوشش
 اهل هوشی مانند صدف در زمین برله هر روز اندر و ابصار اهل
 نظر و اعتبار و جان و ضامن اصحاب دانق و اختیار ای مهر و راه
 احادیث و ای هدایت نما و حکمت انما تک افاضه انوار ایله
 هر نور و نیکر احوال موقوف و روز مشرفین بر غدا ب جناب
 قهار سریع الحساب شدید العقاب ایله اهل عیصافی آکیاب
 ملوژ و ملوچی و لعب و لغو و تباهی و ارتکاب منکر و ناهیدین
 زجر و تنبیه و وصف احوال حسنه و اصحاب مین و نعمت نعم
 مقیم و دلران و غلمان و مودعیین ایله صلحا اهل امانتین البیوت
 طریق و عطف و نیکر دهات معتدل اختیار ایله جلب خلوب کلمات
 یکجبات جان سوزی صوره صادق تقاضی اولون و ذکره نایر
 و ستاندت منجیات همان از روی درون جانان بر ایتکه سعی
 و لوشیدن تهارن و تفصیر اتمیوب طماع اینه اهل عیصافی
 هاویه خن بوزین جاده رضای رحمان سائق و ملق با بند
 جناب و سابعالین و خالق الخلق قبل ذکره حضرتک فله
 ضالیفی دعوة دین امرنر هیب کرم و رسول کریمی علیه
 و علی آله افضل تقیبه و اسکل التسلم ارشاد انبوی صراط
 مستقیمه کربوب اذی الی سبیل ربک بالحقه و لوعظ

ماشیة ال عشان ارواحی واصحاب خیراتی و دلیل خیر اولون مؤمنین
 هجته مسغانی یاد ایلیوب جناب رجم رحمان بعد ذکر الرسول اکبر
 صلی الله علیه وسلم معروف اولون دعا ایلیوب هر عصر هر وقت با شاه
 دین سلو اولون ذات سعادت فرما دعا خیر ایلیوب ا ز د یاد
 صلح حال وصفا ای بالین استری ایلیوب خاتمة دعاه مظنونت
 الاستیجابی اول و ارضی صلوات کثیرا لیکافی مشتمل فائمه فائمه
 برله سکی کتبار قبول یوی اولن ایش ایجه وظیفه بر مصطفی واه وجام
 شریفه اوقات صلوات عارف درموز وبع دائن وصیبه و انق بر هر مرد
 منجیم موت قیوم اولون ادا خدمت عبودیه می مقابله مستمع
 یوی دوت ایجه وظیفه بر بریه و عند لب کستان کبی حسن الصوت
 و طیب الامکان شرایط نازییه عارف دوت نفرین کشته لر
 مؤذن اولوب ادا خدمت عبودیه ده صکر اوی یوی ایش ایجه
 دولس و مختار لری اولون براسکی اختیار یوی ایش ایجه وظیفه
 متصرف اوله لر و شوبله شرط ایش بیکر مؤذن نماز ایله صلوات
 جمعه دن ماغنا اولون اوقاتم ایله ایش ایجه ویا نسوا ان لری
 سلسل و قبول ایکی کتبی ازان و بر رب و هر کجه تجید و بره اهل
 ایلیوب جمعه کونلر بر ازان جمعه ده جلدی جمعه اولوب ترک فرست
 ایدر لر سه سار اهل مرات کبی وظیفه مستحق اولیر لر و کل مؤذن
 حید و ظهر علم قرأت و تجویز دن سز نفر ما نطق کلور مجید ک

الحسنة ولو كنت نفاعا عليهما القلب لو نقصوا من قولك آيت هات
 غا تمتد سق اوب عباد الله ايه عنف و غضبا له معاملة ایلیوب
 جناب رب الاربابك هر در صفت نهر و برون یاد ایشکله شی ذمه
 عصا غاوز باسه دوشربوب و عماره و سبت رحمتی کما شی غاوشون
 کتبه برد ازا ایلیوب دائم نعت جمال و کمال معروف غفرانک ذکر ایله
 مالک اسمہ الغا ایلیوب کافه مبادی ان الله شوبن المقاسب
 ذابره سله ازار و اراحت کاه نصبر ایت لو نقصوا من رحمة الله
 و اشحه سنون لب تشکوان رحمتی سراب کاه هاریه ذل و هوان
 عصیان سرگردان اولون طایفه کمرهانی آیات کریمه و احادیث
 شریفه ده وارد اولون و جیری ذکر و اعلامه ایله زهر و ترهیب و کاه
 ساکنان شاه راه شیخ و صلح و درموزان شهاج تقوی و فروع اولون
 کرد با شکوه اهل قوس و غنائی اعمال صالحات تکب اولون عباد
 حق صدور اینه و عن کرم رب رحمتی علون و انهار برله ا ز یاد
 اعلان برده احسان ترهیب ایشکله سبیل واضح لکن ایشکله الحسنة
 و ذی یاد به ارشاد و طریق هاربت و توفیق صبر و سوز و زبر شوق
 ایله اساد ایزوب نم جلیل رب جلیل و بر جلیلی یش و نشر ایله جنان
 مستعالی سرور و کلوب بعد تمام اجلس همتار محفل علم و تزکیه اولون
 تم غفر و جمع کثیرا ایله ال تامل و رب دعای ایلیوب اثباتی دعاه
 ارواح کافه اهل امانی و واقفین سعیدین و دهر بنی و سلو طین

الجمعة

هربری در درنگ کزین و جریبک بسند بر بی اوله قبل ایچمه
 محفل رفیع جامع جامع المحسناتن مع اولوب هربری ترسیل اوزره
 برعش شریف اوتیوب ایچلرین ائسه واسن و قرآنه اچود لاص
 اولون بر نفی سرحفل اولوب دوه ایتر ایدوب برعش شریف تلو
 وتون کسکه سائر حفاظ عشرین تمارا یندیکلرینه نزل جیلدن
 درنا یسنه دویا سمن رسول بتوب و بطحا محمد اسم سحر
 جویان شمعن اولون ناکان محمد انا اکتیوب و بیا کلم و کلم
 رسول الله و خاتم النبیین آیت بلاغت غایت کرامت قریش
 هر بر تریل ایله تلاوت ایتکله دورک اتاس سکی لکن ایدوب
 سماع و از ان ستمعانی ایزان آیت تکرم بکی کرم و وقت عالیان
 برل شرف و شرف ایله شفا فلک بری نفی بوی ایشک شریفه
 شرف اولوب سرحفل اولوب بوی بش ایقه و طیفه شرف اولو
 و جامع مزبوره غلیب لیب اولونلر دایم اولوب سرحفل لکی
 امتیار ایدوب رسه خطا به مشروط اولوب زای کور و بر طریز
 و بر س اولوب موصوف ناری دانه قیق اقسا نرکته بوی
 اوج ایقه و طیفه ایله نعت خوان تعیین اولوب حس بیان و طیب
 لکان ایله نعت بقی شرف و مع رسول ابیطی و شرف اوتیوب
 نعت بی ده جناب ارشاد بناه سای موندنا شیخ عبدالرحمن جایی
 تک بوغزل بی بدقی تقیم ایله عزل بی برل بود کراهتا ما ذکر

تقر

خدمت ایلوب هریری یوی اکیشر اچمه و طیفه به شریف اولر
 ومانند طبله عطار و شال نسیم نوبهار خلقه ساز و چون سوز
 بر مرد ذکی آهملای و طیب کله خورای اولوب هر چه کلشن
 جامع از هر ده مانند مجوز مریم بر بر بخور لری کوب با قند شایر
 خلقی مفضل اربوب یوی اچمه و طیفه به شریف اولر شیط آنگه
 هر کون جامع شریف و تبریه لطفه امان نوالد جمع اولوب
 تلوت ابد کسین مجلس لری چون سن قویوب خدمت ایلوب
 کونته مقصود اولیه ومانند نسیم خدمت رفت و دو بیوم مقیم
 فرزند باد صبا به پا داشت بر جا بک و جلوت کسه فرزند اولوب
 هر جامع محترمی سیلوی سو هر ب فرزند خلق خدمت اربوب یوی
 اوج اچمه و طیفه به شریف اوله و برض شند مجن و مترا ضیع
 مرد فقیر تابع دانی یوی اچمه ایله فرزند اولوب کس و طیف
 نثار دوران و کینف خدمت شریف اولوب فرزند اولوب خدمتی
 دانی ایدرسه فرشته ثانیه دانی اکا و ایلوب شریف اوله
 و بر اوصاف مرقومه ایله موصوف کسه دانی سدره خایر
 هر و کینف و چشمه حوائس پاک و منطیف ایلوب یوی
 اوج اچمه و طیفه به شریف اوله و بر جا ده امانه مقیم مرد
 مستقیم جامع شریفک اشدن مفرات جامع شریف خلقی خلقی
 اولدین بش باب مخزن حافظ مخزن اولوب جامع شریفک دین

؟

و یویا و جارب و مصیر و قنادیلر و نوکل شالی ممانت مخزن
 حفظ و ضبط اربوب مخزنک فتح و غنی اکا مشور اوله مقابله
 خند سندن یوی اچمه و طیفه به شریف اوله و جمله قرآن عظیم
 او تو ز نفس کینه یوی اچمه و طیفه به شریف اولوب یویوم دن
 ما عدل هر کون این صلوات الفکر مجلس روح واقفین و ارواح کافه
 اهل ایمان ایچون بر ختم شریف اربوب یوی اچمه و طیفه اولر
 ایچلر دن بر ختم اهل و تارای سر مغل اولوب بعد اکتتمه الشریفه
 دعاه ختم ایلوب اول مقابله ده یوی اچمه و طیفه به شریف
 اوله و بر صلح طاهر الی کینه دانی یوی اچمه ایله و طیفه
 صدوقی اولوب صدوقه اچمه شریفه یوی کتوروب کای کس نش
 و شریفه دایکی بر بره ضم و نظم اربوب صدوقه محله و ضم
 اربوب و بر بره مستقیم و شریف دانی یوی اچمه و طیفه ایله نقطه یوی
 اولوب جز طاهر و سائر اهل چانه ترک خدمت ایتد کلر دن
 اعلو ایچون بر نقطه قویوب اشارت ایله جز طاهر دن
 کلید ناقص تلون بر اکی جز طاهر شریف و شریفه کتور اولوب
 نصف و طیفه سزه اول کون مستقیم اوله مهم اکتین ایزلک
 شریفه یوی اوقصد ب ناقص قویوم سنی ایله و بر بره اهل
 و تون و هر مشکار نیکونهار و تفک صوبولر دن مرتجعون قناری
 اولوب وجه معناد اولدنه و زهر اولر اچمه صوبولر دن مرتج ایلوب

خزنده احوال اجمعه هر زمان بوی دوت اچقه وظیفه منتصف
اوله خدمت مزبوره به حال منتصف استاد یوسف کال اهل اولوب
وقفه کمال سی و خشتی اولین ستولی وقف همت مزبورین کا اثروله
قبول اکت زمانه همت مرقومه بوی بشا اچقه اولین شرط و زای
ایشور و راه اکت کا که ای صوبون نا نظری اولین کس نظر
و معادرتنه اشیای اولین صوبون نا نظری بوی برا اچقه
جهت نظارت تعیین اولوب ستولی وقف و مشرکوه سر معارف
و نظارتلر استرعا ایشور و واقفیتک تر به شریفه لرینه
و علم چون اون بش جزو شریف اربوب جزو عنوانر بعد صلوة
الفریح اولوب مجلس اربوب تکرار شرط ایلوب هر برینه
بوی ایشور اچقه وظیفه تعیین ایلوب سر محفل اولوب عالین
استن و اصلحه بوی بر اچقه دانی ستوال سابق او زود تعیین
ایشور و تر به شریفه اون ایکی نفر بچی تعیین و نصب اربوب
شب و روز ستاره اجمه خدمت اربوب بر آن تریه فی حال
قوم شرط اربوب هر برینه بوی بر اچقه وظیفه تعیین
ایشور و بر تر به دار صاحب و تا رستن و در شمار اختیار
اربوب بوی بش اچقه وظیفه تعیین ایشور و بوی بر اچقه
اچقه اجمه مرصوم باشا اکت صندوقه قبر نر و وضع اونان
عماره سنک حاجب اولر اچقه لف و اصلحه بر دستادی تعیین

نور

اونوب جامع شريفك و مدرسه لرك و اوده لرك مرتبه محتاج
 يرلري واقع اولر قجه متوليه عزت ايترد و ويا او زوره اولور
 مقيد اولور بو مقول او قانده مرتبه لوز اولون خدمت مقادير
 ادا ايترون مكره يوي ايج اجه و نظيفه متصرف اولور و شرط
 ايترون مكره بيل دستان شريفه جا مكره اماند ينه و قطيب
 و نوز ندرينه و قيم و سرايي اولونلره بقلوا ليق و بيلوب هرامامه
 و قطيبه ايكيش يوز اجه و هر مؤذن يوز اجه و اكي قيه اتقش
 اجه دن يوز اجه و اكي سرايي به ده يوز اجه و بريله جمعاً
 بيلك ايتور اجه اولور و هر سار شريف و قمع مبلود رسول
 جسته خصال ايله موسوم اولون شمس بروج الوقل و مولد بركه
 جامع شريفه بر نظيف جعت اونوب مقدار او زوره منفورده ترتيب
 سولود او قش ريلوب بر خوش كمان سولود خونا بيلك اجه و ديلا
 متوخ خونا ندرينه ده ي بيلك اجه توزع اونوب سار معارف
 معوده يي دايي جاني و قفدر كوديلوب اشالي مؤمده اولون
 مقدار و جسته متولى و قفه مساعده اولون و متولى محي كميوات
 و منشي ابترات بسط و جوم همارن فاع اولر قده بعض شروط
 حسنه و قيود مستحسنه ملا جظه اربوب شويله شرط ايترون
 اوقات مزبوره نك مصفا و خزون فاضل اولون زوايا اوقات
 هر سنه و زير اعظم مشيرانم هفتونون متويدلرك بحاسبه ليد
 كودون

كودونك دقت بحاسبه ده زوايا فاضله تعيين و قمع ايترون
 متولى و قف يزن حفظ اولور مرو اعداد و دهور حاسبه
 طواف حد ثاب و يوايق زمانن ايتنه و قفدر صل و زل ظهور
 اتمك اتمالي ملا جظه اونوب زوايا و قفدر بش لوك اجه
 دك حفظ و اعداد اونوب بو مساحت ايجون هر زمانه مبلغ مزبور
 استر ياع اولون زوايا و قف بومر بيه و اصل اولون مبلغ مزبور
 ادا باحتون و سار عفا رات و قرا عسا لفة انفسا نك و قفدر
 فاضل اولون مارد مره مرمومه هر فرقه سلطان خلد اشيا نك
 و صيني او زره مدرسه لره لوز اولون كتب معتبره ايترون و قف
 اونوب و صنت نامه لرنه سطلود اولون شروط او زره و قف
 اونوب جاني و قفدر بر ما حفظ كتب تعيين اونوب كوكيف
 كتب معتبره اشالي شرع اولون سار رس حاسبه اولون اشالي
 زياده همت اونوب نقصان او زره قنويه و بومر نك تاسنت
 مكره زوايا و قفدر تقويت و قف ايجون دوشركه مناسب
 عقار اونوب مستغلات و قفه مكات اونوب استغلول اولون
 و قفه وسعت كليته جامع مزبوره و مدرسه لره اولون همارنك
 بعضنه و تفك و سختي حاسبه زياده و قطيبه تعيين اولون
 و بعض شيرات زياده تبليج له دن و قفدر وسعت اولر قجه
 مدرسه لرك ملدسي لجه يي بر اجه زياده و قفدر و تربيه

شريفه ده اون بش فرزند شريف دافى وضع اولونب ختمه شريفه
 نيكيل اولنه دافى رستم اولورسه دانشمندان نظر اولوب طاب
 علم اولورمليجون مزب ذاشت و مرسته مستاهل اولورنلر نه دا
 نشمنانكك لجه لره هر دانشمندا و ترا لجه به واد نجييه دك
 زياده اولنه بشرط اكه طلشر ده ساكن اولوب بخره دساكن
 اولدر بوزن حكمر دافى دفتره وسعت نايان اولورسه ايجى
 افق سنه ده بر يا خورده رسته و تفكك ساعده سوره واقفدين
 مرجوبين و دهر بوجون اجماع اولونب برسته بر بلك نينه خ
 اولونب دهر رسته بونيك نينه دافى خ اولنه دافى و صحت اولورسه
 تسبيح وضع اولونب اون بش نفر كننه مقنن اولورده بختن اولور
 هركون تسبيح و تهليل ايلير لر دوشرط ايلير كون مكره تقدير
 كلور ايروب حاله بعد كل حساب اسوال سابق ايبا نزه بعينى
 محاسبات مقتضاسنجه اكيوز الفش بلك اوينوز سكر لقيه
 باقى تلوب مبلغ مزبور ك سكن الفش بلك لقيه ساقا
 حيين انكلك بر پاره واقع اولون چشمه ترك و سويونيك
 متما بوجون افزا ايتوك مبلغ سابق ايبان اولوب باقيبى
 مضى محاسبه موجبيه يوزتمش درت بلك اوينوز سكر لقيه
 درك بقيه مصادف و ارباع اولوب بوجله برده ايتوك طريقي
 اولورده در كيه و محفوظلر ديوانمترى ايلوب بوجع كجالت

لر

مشورعه سنه متولى مرقوم مرور حيين انك تصديق ايلوب
 و حيين انك دافى تحرير اونان مصادف و مقبوضاتك جمله سنه
 اقرار طومر ايلوب متولى بالفعل شاره اديه معطى كجالت دافى
 قبول و تصديق و با لجه بونك ب بلوغت نصا بر مشرع و مقرر
 اولون امور وقف مذكور و عيالت مصادف مال مزبورده
 حنن و القدره بالقدر من غير غنا لفة و لوقى نقطه ذوق مصادف
 و توافق ايلوب اقرار و اعتراف ايتن كلر نصك صريح كتاب
 مستطاب اولون حاكم ناضل جامع انكلا در و انحصار اقرار
 و اعتراف ذخيرن مقبول و مشرع طومر موجبيله عمل اولورنه
 الزام و شرط بسبب و قيود مر بوطه مزبورده ايراب و انكلا
 ايروب و مقدمات دافى مذكور اولون كجالت شرط معهوده
 و جمله خود معهوده ناملر وقف اولون متاب جلالت ناييادت
 ثبات اصف مقام ناهيد احترام حيين احتشام مناط نظام عام
 ناظم مصالح عموم ذوالرى انصاف و الزهين اذات كستور
 انخ و ذير اعظم شان باشامقرنلر نه شون مرقوم عرض و اعلا
 ايتكلر بر معقول و مقبول كوروب نظارت مخصوصه و كجالت
 مطاطه لر سبيله بناب خلقت بناه بار شاهيدان هم مالك
 زما امر و انام و مناط مصالح و مهار غراض و عمار و هم واقعه
 موى ايهانك و ارف اولوب ثلثان مالكك فى الحقيقه واقف

سائرا در اوقات معالی سعادته ایله انلرد و قبول ایتد کلرین کسره
 سدسه لریک وجه شروع اوزده بره لرینه مربوط و مشروط
 اولسی مستغفر بالله سر بر معنلت مهربه عین ایتدیکلر نیر
 واقف موافق دانتش و عرفان اولون باد شاه جمجاه پیشه کمان
 حضرتلی دافی صریحا شرط و تبیین بیرووب متولی نایب
 ایا قرآن بر ایا بر غلط هایدن و امرها بشان سعادت سفوت
 احسان ایشدی فلا جبر و دفع مزبورک جمع شروط مجزیه بی
 وجود مغزیه بی صحیح و شری و عنایطک و انکار معتبر و مرجم
 اولوب متولی مزبورک و مرقوم صین افاک کذا قرار طوی و اخذ
 مریدری موینبجه موقع کتاب مستطاب اولون عهد عالی زین
 المراق علم و انقی نارا افضل و الهی جامع انکادوت
 القدریه ما کتا لککنا شایسته فارس میدان منظور و ظهور
 کوه کتای قدرهای علور عالم حقوق نقاب حکم حاسبه الیها
 حضرتلی امرو زمان وزیر کا میاب ایله حکم و تبیین شریک
 مؤلف اولدر قاعدتک مرصومه ککنا سوال شروع سنره بنا و نمان
 اوقا کک کتای حقنر و دونه کرامتکا و در ارسامک وقفه
 الحاق ایروب انون بنا و نمان اوقاف و عتاری و قضا ایتدی
 ثبوت شری ایله حضور نایب اوشین امانتانی واقف
 اسرار سبع المنانی حضرت ائی یوسف دعه الله قوبله و قفک

محمد

صحتله حکم ایروب و ائلق حقنره عنرا ککنا لزوم مقدر و محقق ایشین
 باشا کک و مرصومه کک کتای نلشون مینده اولون عقا و کتای صحت و لزوم
 حکم ایروب اوقا کک مرصومه سلطان خلدن شیا کک ما لکک
 کتای نلشون مینده بی حقنره قول امام مرقوم لزوم حقنر سنقک
 اولمغین کک دافی امام مرقوم سن هجیه لزومه اثر ایشک
 و الحود حکم شری ایله حکم ایلیوب جمع اوقاف و قف صحیح و لزوم
 اولوب و تصرف و بی بر متولی مزبورده تقویض و انفعله جمع
 شروط و قیودی شرط واقف مرتبه سنه و اصل اولوب شرط
 اوقاف کتای شایع موینبجه شروع و تقیم اولری سن بره
 بعد ما سیمه کتای اینه علی ایزین بیدن لونه ان الله صلی علیهم
 و اجر المواتقین الموصین و الوارثه المتعزین علی الریق الرحیم
 و الیرا لتواب اکرم جری کک و خرد فی اراضی بحر الخار سنه
 نینیم و انفس من هجره سیدلا نار علیه و علی الایه انبیا العظام و آله
 اکرام و اصحابه انعام افضل تقیه و اکمل السور ما جبا
 و الغار و نایم الخار و تعاقب الالبالی و الوارثه
 هرود الکمال

ما هو سطور فی هذا المشهور و موافق ناه من بنظر به
 اسور محمود نقا الفقرا ل ان الملكا بحسب محمد بن
 عبد الله الوارث

الورثه كاذروا شتمن على ما زفر فرده الفقير
الحاله الملك القدير احمد بن عبدالله الوزير

نملا مركزك واناشاهن بنلك مشقه الفقير
الحالتي العليم مطفي بن عبدالرحيم الوزير

الورثه كاذروا شتمن على ما زفر كته الفقير
الحاله الملك مستعان سنان بن عبدالمناف
الوزير

اشرفي مولانا السلطان المظلي باسم الشريف
اعلى هذا كغاب سلاله تعالى جهور وسلطنته
سلا حجاب على نفسه الشريف بما عرس الهبه
ولا عضا وسلطه فيه من التملك والا نظائر
ذره العبد الضعيف المفتقر الى رحمة ربه
الطريف محمد بن شيخ محمد عفي عنهما الفرد
الا حد القاضى بالما كرامتصوره بمالك
رور الخافون

حضرت ابى ايوب الانصاري رضي الله تعالى
عنه البارئك اوقاف شريفلي عوما ومولديه
دقتر جدي اولناهي بانك امر شريف عالیشان
صادرا ولقيين موجبه مرحوم ومغفور له
زال محمود باشا نك جامع شريف وترسه
منيفلي نك قدي او جهور بكرى اليقه مقاطع
لري اولقله يه سنوال محرو او زره ابقا اولوب
سنه بسنه متوليلري طرقدن مشارا اليه
حضرت يلري نك اوقافه ادا ايلري دقتر تحيره
قيد اولوب وبوجه شير وراي مبلغ قروي
سنه بسنه ابله لمتصرف اولوب كنه مانع
اوليله تحير

اشهد في حضرت السلطان الامام عظمي واما فان
 الودع خلد لله سبحانه انا من سلطنة الراهب
 علي غارت الودع بكتاب ما تضمنه هذا الكتاب
 الربيع المنع من المنع والعلبك والاساسه
 حزه انقرا لوري محمد بن مطفي نقاشي بالعساكر
 المظفره المنصوره في ولويه انا طولي المعوره
 عفي عنهما وعقرهما

الودع كما ذكر وانسان علي ما سطر وانا الفصن
 وليس بن الحاج محمد بن الرقعي عفا عنهما المعان

عند العلم بالمدلول جري عليه قلم القبول
 وانا الفقير منها بن عبد القفار الرقعي

ما هو مسطور في على الكتاب صح عندي خا بنا
 عن الودع با الفقير حسن بن محمد الرقعي
 عفي عنهما

BELGE-II ŞAH SULTAN'IN BABASI SULTAN II.SELİM'E YAZDIĞI MEKTUBU (T SMA.e, 0759/16, 1 N 982/ 15 ARALIK 1574.)

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

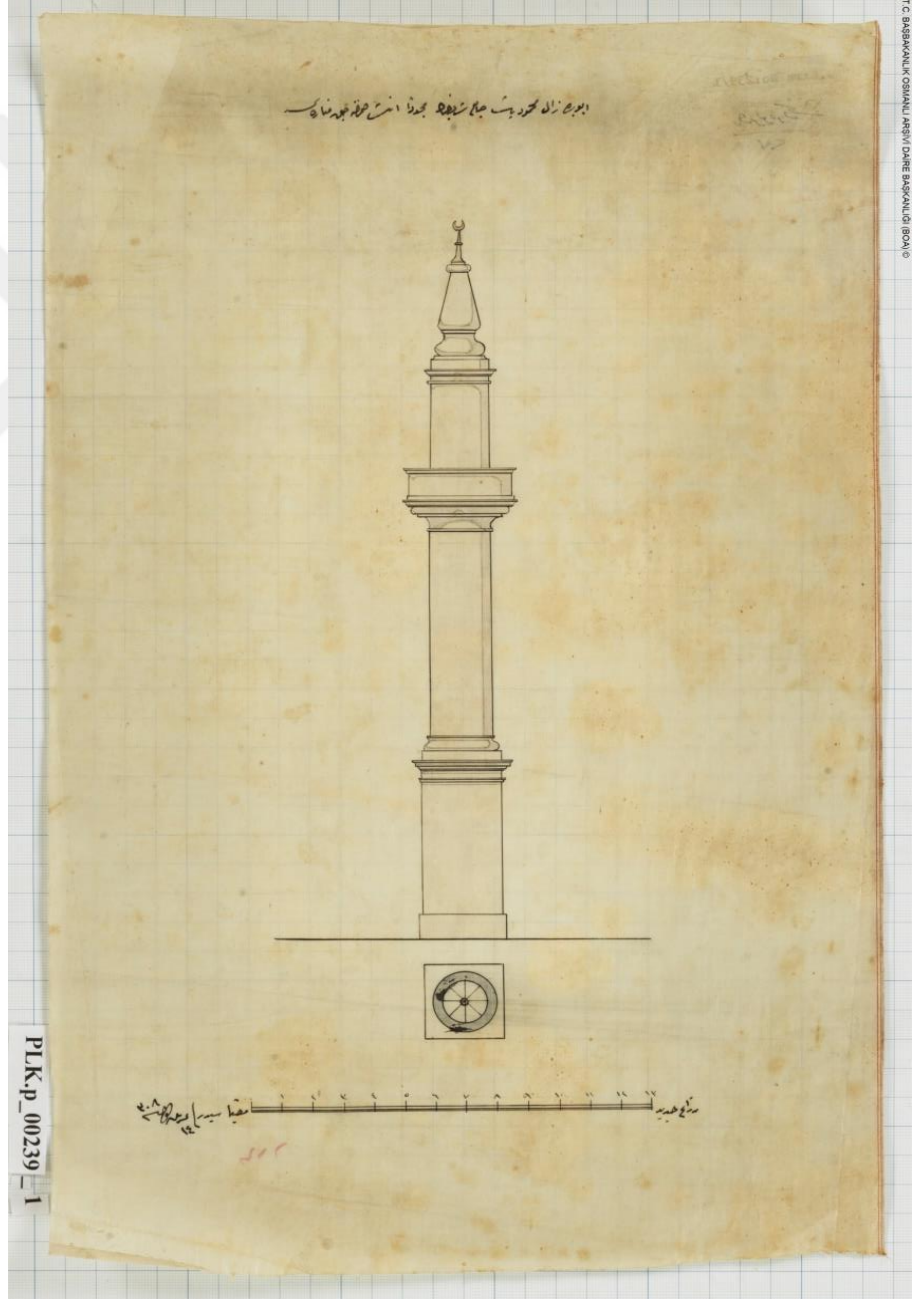
۳۰۰

۶۵۹۷

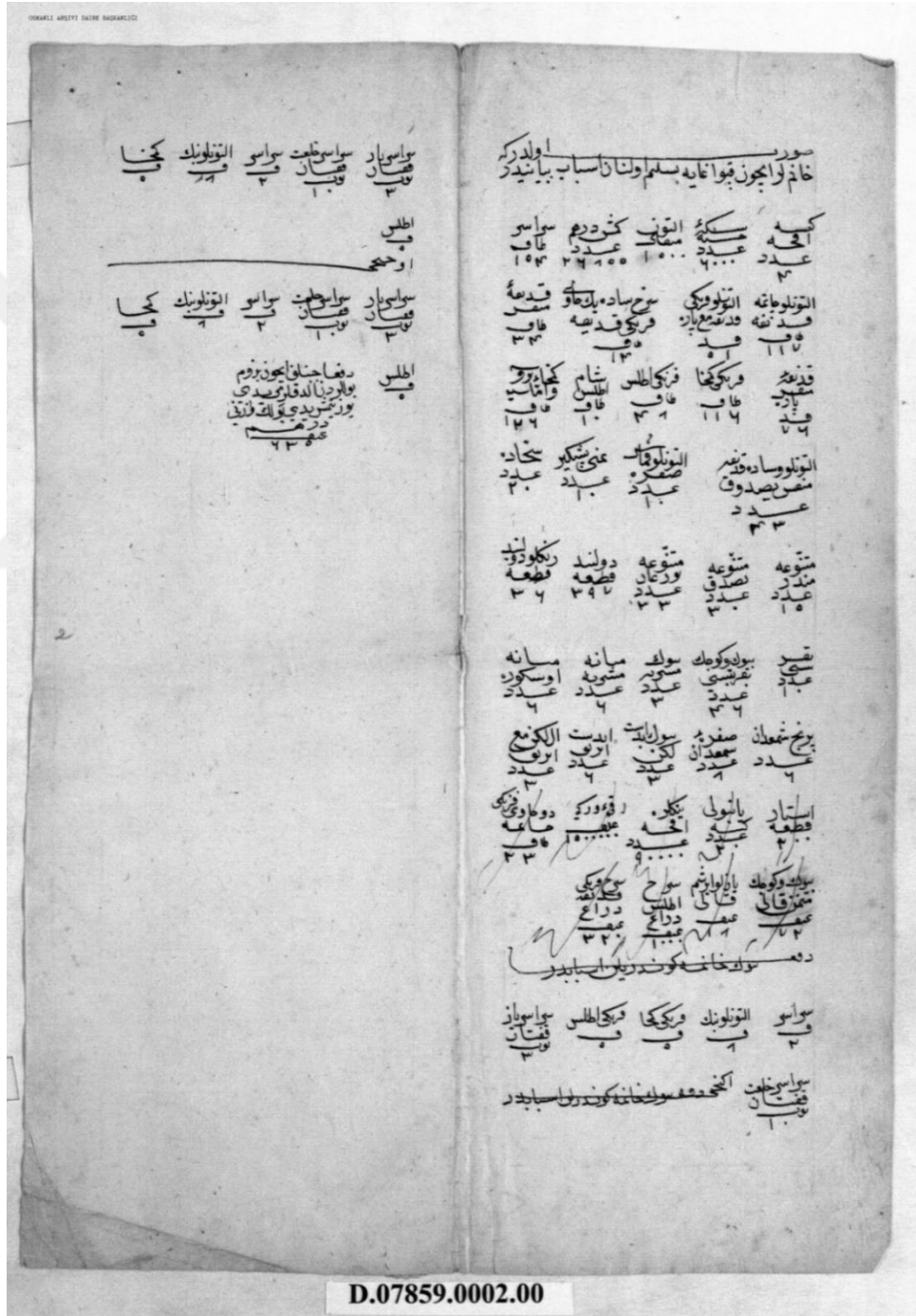
بیتو الخصال و سیر الخصال و حبس السحابة و الاجلال اولان سعادت بون حکم
و مروتون یادنا حکم رکاب همایون زینت انوار تعظیمت برلم و عالرواقتنا
تغییمت برلم شاعرین من اولنقدن صالک لنها اولنور کم جهان و جوی نیلوی
نظام دین و عالمه ظل سعادت لیکر انتظام دین سعادت مبارک مزاج
شریف لوی و جسم لطیف لوی بجز در ویو بر وضعیفه ناک ایما خاطر سنی ایمان
اک کلام برلم اوقاف سعید دعای کریمکار مشغول او معانی پیشه و انقباض
ایرینور جنتی خافی الحامد عمامه اولدکم قرین لجا بتره قلوب و ایما
عنا یتبسه و محبت انبیا و اولیا الله سلطانک وجود شرفی اوز زینت
حاضر و ناظر اولوب و ایما صحیح المراج اولنم اگر بر وضعیفه لری حالند
استطاع اولنور سلطانک مبارک بوز لری کور بے شکران اولوب
ایمیزند غیری فاطم بوز بوقدر موجود کریم المیزینت شاه هود و بزار
و مصاصبت و دیوار بکوز میسر اولار این یا جمیع اس یکن الحمد جاری کور
T SMA-E 759/16

T SMA.E.0759

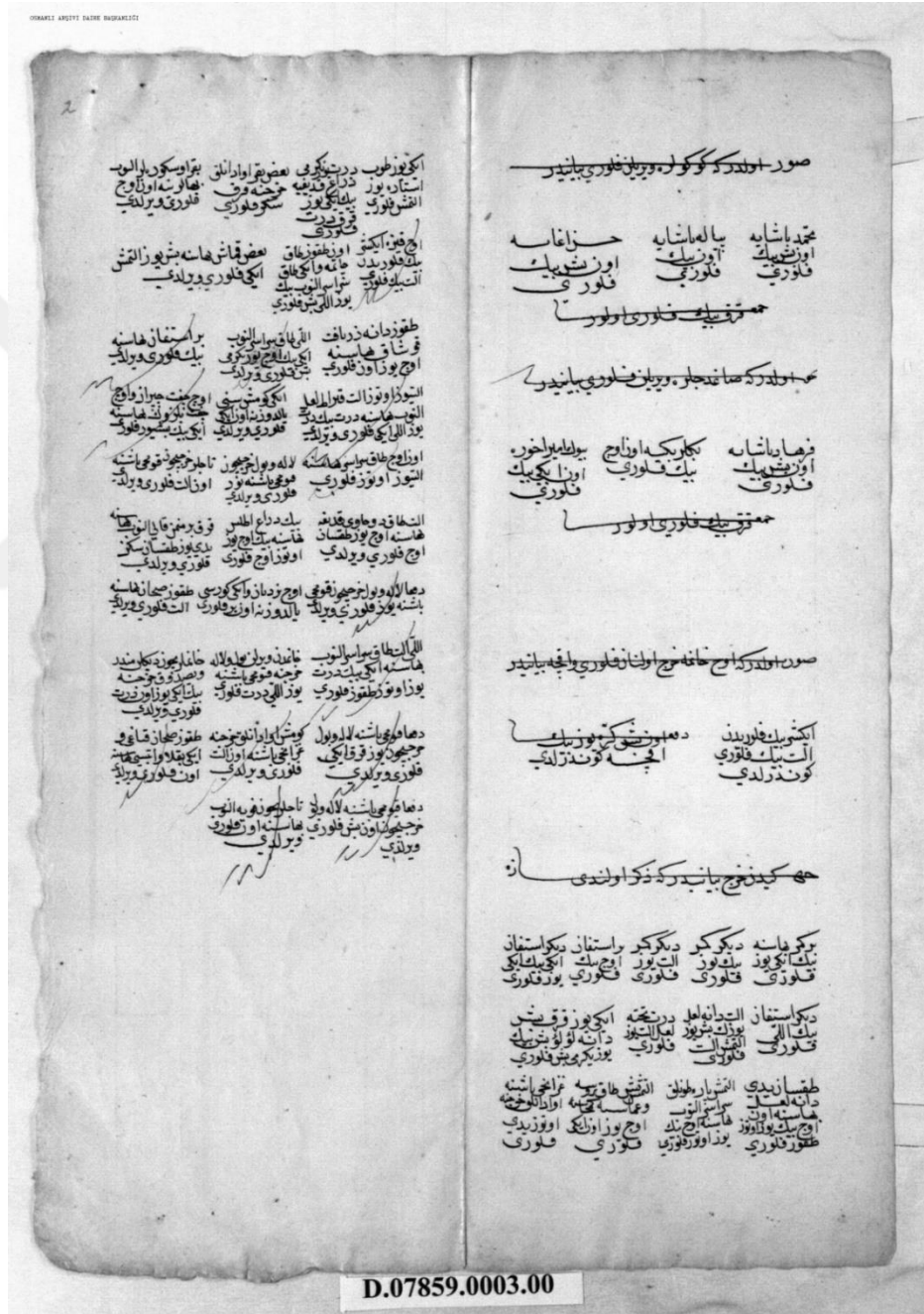
BELGE-III ŞAH SULTAN VE ZAL MAHMUD PAŞA CAMİİ'NİN YIKTIRILAN MİNARESİNİN YERİNE YAPILACAK YENİ MİNARENİN ÇİZİMİ (BOA, PLK.p, 239/0-0, ts.)

BELGE V- ŞAH, GEVHERHAN VE İSMİHAN SULTANLARIN DÜĞÜN HARCAMALARI VE ÇEYİZ LİSTESİ (BOA, TSMA.d.7859.0002.00, 29 Z 969/ 30 AĞUSTOS 1562.)

BELGE VI- ŞAH, GEVHERHAN VE İSMİHAN SULTANLARIN DÜĞÜN HARCAMALARI VE ÇEYİZ LİSTESİ (BOA, TSMA.d,7859.0003.00, 29 Z 969/ 30 AĞUSTOS 1562.)

صور اولدو که کورله ویریلن فلوری یانیدیر

عبدالشاه بیاله باشابه حاناق
اوزنیک آوزنیک اوزنیک
فلوریک فلوریک فلوریک
هم قویک فلوری اولورسا

صور اولدو که صاعه جلوبه ویریلن فلوری یانیدیر

زهرا باشابه کوریکه اوزنج بیله اولخور
اوزنیک آوزنیک اوزنیک
فلوریک فلوریک فلوریک
هم قویک فلوری اولورسا

صور اولدو که اوج خانجه اوزنیک فلوری یانیده

اکسوزیک فلوریدن ده مینون کوریک
اوزنیک فلوریک اوزنیک
فلوریک فلوریک فلوریک

هم کیدن اوج یانیدر که ذکر اولندی

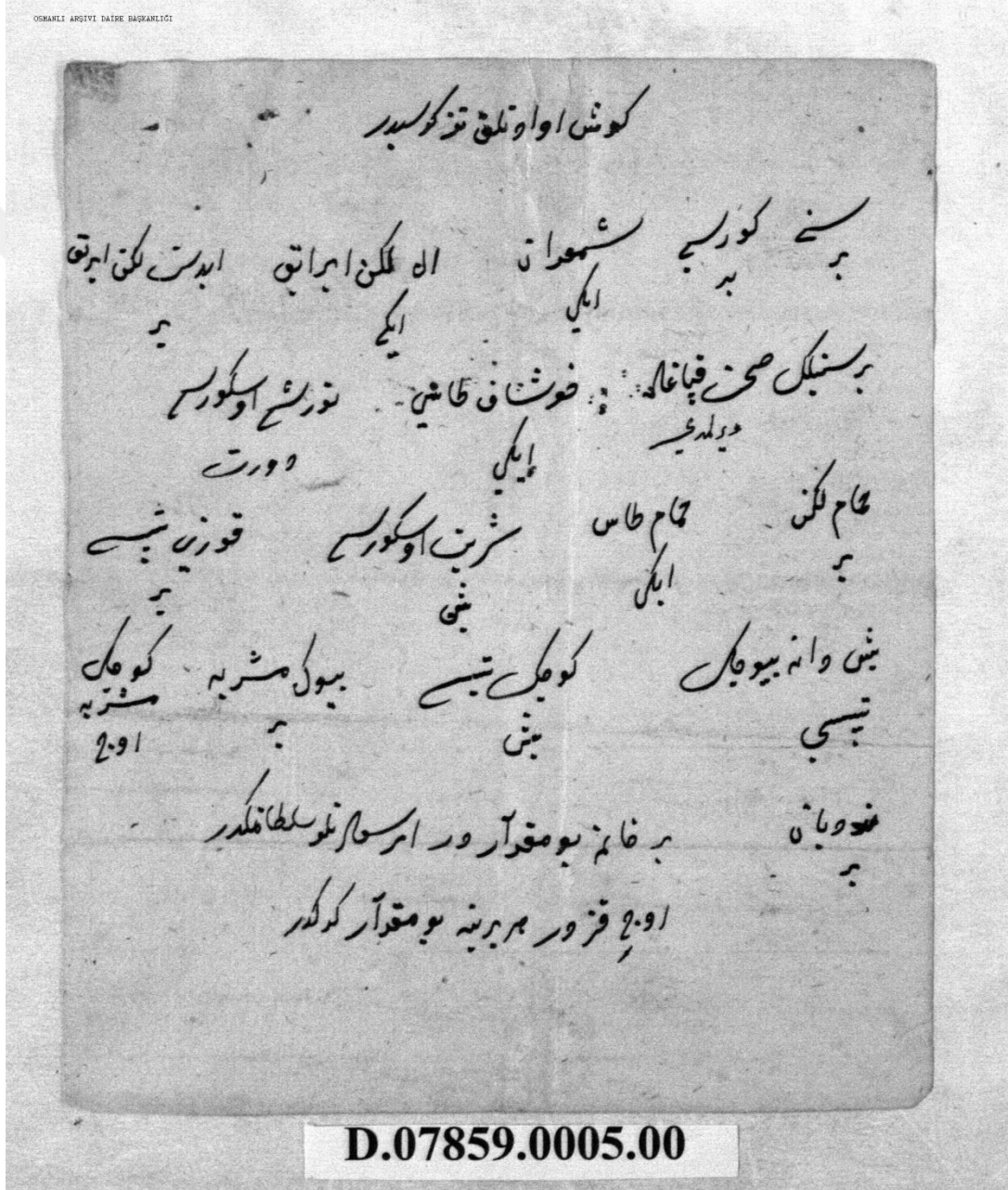
بوکواسه دیکو کور دیکو کور راستان دیکو استغان
بیک آکوز سیکوز التوز اوج سیک اوزنیک
فلوریک فلوریک فلوریک فلوریک

دیکو استغان تیدانه اعل درتخه اوزنیک و قیض
سک التوز بوزک بوزک لعل التوز دانه اولون بیک
فلوریک فلوریک فلوریک فلوریک

طیقا زیدی انبار طین انش طایر سه تراغوشه
دانه لعل ساسه التوز و عیسه اوزنیک
هاسته اوزنیک هاسته اوج اوج بوزنیک اوزنیک
اوج سیک بوزنیک هاسته اوج اوج بوزنیک اوزنیک
فلوریک فلوریک بوزنیک فلوریک فلوریک

D.07859.0003.00

**BELGE VII- ŞAH, GEVHERHAN VE İSMİHAN SULTANLARIN DÜĞÜN
HARCAMALARI VE ÇEYİZ LİSTESİ (BOA, TSMA.d,7859.0005.00, 29 Z 969/ 30
AĞUSTOS 1562.)**

**BELGE VIII- ŞAH, GEVHERHAN VE İSMİHAN SULTANLARIN DÜĞÜN
HARCAMALARI VE ÇEYİZ LİSTESİ (BOA, TSMA.d,7859.0006.00, 29 Z 969/ 30
AĞUSTOS 1562.)**

خانوماك لازم اولان باقىراوا و الملق و ر

بهر بر بند صحى قباغلكه الطى شىر	سنى اونز	فوزيه تپسى بشیر	بیتن تپسى لرب اتوزر
انده كوچك تپسى اورته بكر مشر	انده و انى كوچك تپسى بكر مشر	بقلا و آ تپسى سى اونز	
فوشاق ناسى بشیر	اوسكون قباغلى بشیر	كوچك او كورر اونز	شمعدانك اونز
فوزيه نواسى اكشیر	قوبلى و كرمى نوا اكشیر	صابلو نوا اكشیر	هو آ ن اكشیر
توراچاك اكشیر	بيوك مشربه بشیر	كوچك مشربه بشیر	ال كن ابرغلك الطى شىر
ابدى سن كن ابرغلك او چر	ابرىغلك اونز	پوسوساك دورور	مام كن لرب او چر
كبسى كن دورور	تنجزلر بيوك بشیر	كوچك تنجزلر بشیر	قواناك دورور

D.07859.0006.00